

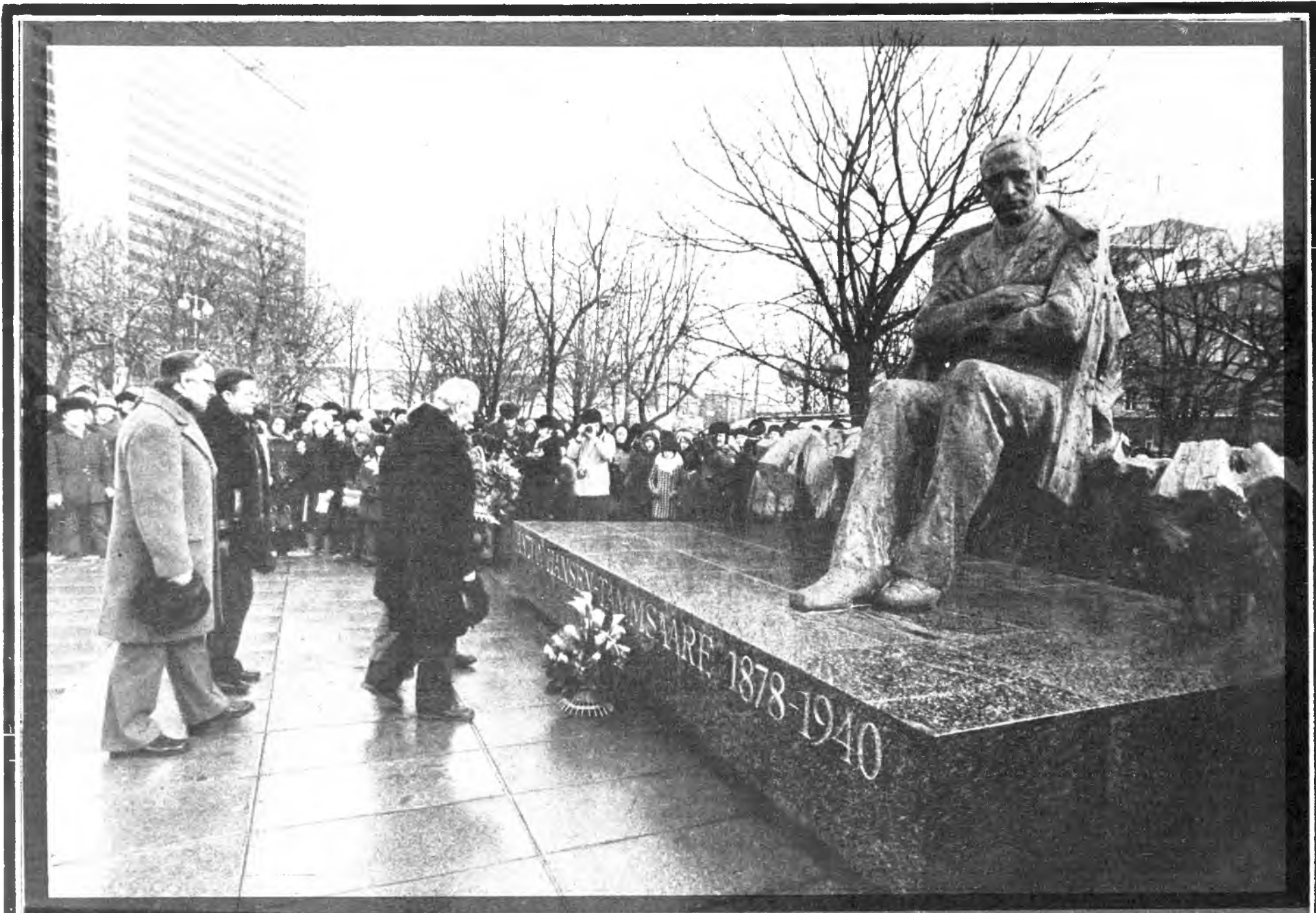
SIRPJA VASEAR '78

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

5

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI JA LOOMINGULISTE LIITUDE HÄÄLEKANDJA

3. VEEB RUAR 1978. A. XXXVIII AASTAKÄIK

EI MAR KÜSTRI fotod

SUREMATUSE SÜMBOL

Eesti NSV Kirjanike Liidu poolt asetasid lilli Enn Vetemaa, Paul Kuusberg ja Heino Kiik.

30. jaanuaril olid 16. Oktoobri nimelisse parki Tallinnas kogunenud vabariigi üldsuse esindajad, külalised meie maa eri paigust ja raja tagant. Nad olid tulnud suurkirjaniku monumendi avamisele.

«Oma sügavalt demokraatli-

ku ja humanistliku loomingu- ga,» ütles vabariikliku juubelikomisjoni esimees. EKP Keskkomitee sekretär V. Välgas, «tegi Tammsaare oma nime surematuks rahva mälestu- ses ja tõusis nende kirjanike

ritta, keda nimetame meie kultuuri uhkuseks.

Tema raamatute surematuse allikas peitub selles, et neis on suure meistri sulega jääd- vustatud rahva unistused ja mõttelaad, tema tööd ja töö- singud. Tammsaare süda tuk- sus töötavale inimesele ja sel- lepärast jäi ta alati leppima- tuks ülekohtuse ekspluataator- liku korra suhtes, sellepärast läbib tema loomingut punase niidina unistus õnnest ja õig- lusest töötava inimese jaoks.

Tammsaare kirjutas rahvast ja rahvale ning sellepärast jääb tema looming rahvale alati kalliks. Tammsaare elu- töö saatus on ilmekas näide meie partei leninliku rahvus- ja kultuuripoliitika õllusest ja elujõust. Just sotsialismi tin- gimustes on tema raamatud saanud rahva omaks selle sõ- na sügavamas tähenduses, leidnud avara tee paljude teiste rahvaste juurde. Tänu meie internatsionalistlikule kultuuripoliitikale on Tammsaare 100. sünniaastapäev ku-

junenud sündmuseks kogu meie suurel kodumaal ja leid- nud rahvusvahelist kõlapinda.

Kustumatult püsib rahva südames tänu ja lugupidamine suurele kirjanikule. Saagu tä- na avatav monument meie eesrindliku kultuuri järjepide- vuse ja meie kirjanduse rah- valikkuse sümboliks, meenuta- des eelmiste põlvkondade võit- luste rahva vabaduse, õnne ja hüvangu nimel. Kujunegu see väljak paigaks, kuhu tul- lakse ikka ja alati, et avaldada oma austust A. H. Tammsaare aegumatu elutööle.»

Koosviibijate kiiduavalduste saatel langes kate suurkirjani- ku monumendile, mille on loo- nud skulptor J. Soans ja arhi- tekt R. Luup.

Tseremoonial võtsid sõna ka Tallinna RSN Täitevkomitee esimees I. Kallion, NSVL Kir- janike Liidu juhatuse sekre- tär L. Novitsenko ja kirjanik E. Vetemaa.

EKP Keskkomitee, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ja vabariigi valitsuse nimel

asetasid ausamba juurde lil- lekorvi EKP Keskkomitee esi- mene sekretär J. Käbip, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja M. Van- nas ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe esimene ase- täitja E. Tõnurist.

Pandi lillekorve ka üleliidu- liselt juubelikomiteelt ja va- bariiklikult juubelikomisjonilt, Eesti NSV Kirjanike Liidult, A. H. Tammsaare kodukandi Paide rajooni töötajatelt ning partei Tallinna linnakomiteelt ja linna täitevkomiteelt.

Monumendi avamisel viibi- sid seltsimehed K. Lebedev, N. Johanson, L. Lentsman, O. Merimaa, K. Vaino, L. Sišov ja L. Zarubin, NLKP Keskkomitee sektorijuhataja K. Dol- gov, Eesti NSV Minist- rite Nõukogu esimehe ase- täitjad V. Käo, B. Saul ja G. Tõnspoe, Eesti NSV Ülem- nõukogu Presiidiumi sekretär V. Vaht, EKP Keskkomitee osakonnajuhatajad, vabariigi ministriumide ja ametkon- dade juhtijad. (ETA)

SUUR RAHVAKIRJANIK JA HUMANIST

PIDULIK ÕHTU RAT «ESTONIAS»

Lugupeetavad seltsimehed!
Täna möödub sada aastat suure eesti kirjaniku Anton Hansen-Tammsaare sünnist. Päev, milleks pika aja jooksul nii tänuväärse hoole ja armastusega on teinud ettevalmistusi kümned organisatsioonid ja asutused, kogu meie rahvas, on kätte jõudnud.

Erakordses pidulikkuses, soojuses ja ulatuslikkuses, mis on iseloomulikud juubeli ettevalmistamisele ja pidupäevale endale, leiab väljenduse meie rahva sügav tänu, armastus ja lugupidamine oma suure poja vastu. Ühtaegu on see taas-kordseks ilmekaks kinnituseks üldrahvalikule austusele, mis sotsialistlikus ühiskonnas ümbritseb rahvuskultuuri progressiivset minevikupärandit, ilmekaks kinnituseks Kommunistliku Partei leninlike printsiipide suurusele ja üllusele ning nende kõrvalekaldumatu järgimisele ja eluviimisele.

Juba nõukogude võimu koikudil õpetas V. I. Lenin: «Proletaarne kultuur peab olema nende teadmiskogude seaduspärase arengu tulemuseks, mis inimkond on välja töötanud kapitalistliku ühiskonna, mõisnike ühiskonna, tsinovnikute ühiskonna surve all.» Ja sellespärast võime täie õigusega öelda, et A. H. Tammsaare, kuigi ta varises manalasse mõni kuu enne sotsialistlikku pööret Eestis, on meie Tammsaare, et tema looming saadab meid täna ja tulevastes päevades mitte lihtsalt päritud aardena, vaid elava väärtusena, toimekalt osaledes sotsialistliku kultuuri jätkuvas rikastumises ja üha uute põlvkondade vaimse ning kõlbeline palge kujunemises. Mäletades kirjaniku ausat ja õigustatud muret oma loomingute, kodanliku korra tingimustes nii ahta ja konarliku tee pärast lugeja juurde ning väljapoole emakeele piire, võime erilise rahuldusega konstateerida, et Tammsaare vaimne pärand on saanud tõepoolest rahva omaks ja rahvaste omaks nimelt nõukogude ühiskonnas. Ja ka käesoleva juubeli vahest kõige tähtsamat sisu ning tulemust näeme just selles, et Tammsaare sõna ja sõna Tammsaarest jõuab enneolematu ulatuses lugeva üldsusele, laiade hulkade juurde nii Eestis kui ka kaugel väljaspool meie sünnimaad.

Täna, armastatud suurkirjaniku sajandal sünnipäeval, võime seepärast sügava rõõmu ja sisemise rahuldustundega tõdeda, et tema rahvas ja nõukogude võim on olnud ja on tema pärandi head peremehed.

Sel pidulikul tunnil tahaksin ma vabariikliku juubelikomisjoni nimel, kõigi siinviibijate ja kõigi Tammsaare austajate nimel pöörduda meie klassiku lähedaste — tema abikaasa ja õe, tütre, poja ning teiste omaste — poole, avaldada meie siirast lugupidamist ja soovida neile kogu südamest tugevat tervist ja õnne, edu ja hüvangu.

Seltsimehed!

Veendumalt kui kunagi varem tunneme täna, et iialgi ei rohtu meie rahva tee Tammsaare juurde, tema targa ja rikka, sügavalt elulise ja igielava, kestva kaasaegse loomingu juurde.

Rohkemgi veel: sügavalt tähendusrikas on fakt, et koos meiega tähistab suurkirjaniku juubelit kogu Nõukogudemaa. Meie siirad tänusõnad kuuluvad üleliidulisele juubelikomiteele eesotsas sm. A. Tsakov-

30. jaanuaril toimus Riiklikus Akadeemilises Ooperi- ja Balletiteatris «Estonia» pidulik õhtu, mis oli pühendatud Anton Hansen-Tammsaare 100. sünniaastapäevale.

Saalis viibisid seltsimehed J. Käbin, K. Lebedev, N. Johanson, L. Lentsman, O. Merimaa, E. Tõnurist, K. Vaino, V. Väljas, L. Sišov ja L. Zarubin, NLKP Keskkomitee sektorijuhataja K. Dolgov, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja M. Vannas, Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitjad B. Saul ja G. Tõnspoe, A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäeva ettevalmistamise ja läbiviimise vabariikliku komisjoni liikmed ning külalised vennasvabariikidest ja välismaalt.

Seltsimees V. VÄLJASE avasõna

kiga, NSVL Kirjanike Liidule ja teistele üleliidulistele institutsioonidele, kes nii tähelepanelikult toetasid Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee algatust, on ära teinud väga suure töö eesti kirjanduse klassiku loominguga populaarseerimiseks ja andnud tema juubelile üleliidulise kõlapinna, samuti on täna põhjust tänulikult meenutada NSV Liidu ja Valgevene NSV UNESCO-delegatsiooni initsiatiivi, tänu millele Tammsaare juubel lülitati ÜRO haridus- ja kultuuriorganisatsiooni egiidi all rahvusvaheliselt märgitavate tähtpäevade kalendrisse.

Miks siis on Tammsaare, tema sõna, tema looming täna nii elav, nii lähedane, nii tarvilik ja nii aktuaalne?

Kõige üldisemalt öeldes — sellepärast, et Tammsaare oli tõesti võimas talent, suur kunstnik, sügav ja originaalne mõtleja, kelle looming on kasvanud üle rahvuskultuuri raamide, hõivates üha kindlamiini talle seaduspäraselt kuuluvat kohta paljurahvuselise nõukogude kultuuri varamus ja kogu maailmakirjanduses.

Tammsaare looming — see on raamatuse raiutud ajalugu, avar, sügav ja värvirikas panorama meie rahva saatusest, töötava inimese igatsusest, taotlustest ja heitlustest sotsiaalse õigluse nimel, oma õnne nimel.

Tammsaare loomingu elujõud peitub asjaolus, et ta on välja kasvanud elust enesest. Alati jäi ta ustavaks oma veendumusele, et kirjanik ei saa «midagi muud kirjutada kui ainult seda, mis liigutab ja häirib kogu ühiskonda. Tema peab paratamatult olema ühiskonna meeleolude termomeetriks». Muidugi, säärastena ei ole ega saagi Tammsaare elutöö olla vaba neist vastuoludest, mis olid iseloomulikud tolleaegsele tegelikkusele, nende sotsiaalsete kihtide vaadetele ja maailmanägemisele, kellega ta oli kõige tihedamini seotud. Ent ka siin on meile asendamatuks orientiiriks Lenini juhtimõtte selle kohta, et säärastel vastuoludel «tuleb hinnata mitte tänapäeva töölisliikumise ja tänapäeva sotsialismi seisukohalt», vaid oma aja konkreetsetest tingimustest lähtudes, «selle protesti seisukohalt, mis on suunatud sissetungiva kapitalismi vastu». Niisuguse asjasseahutamise korral saab meile täies ulatuses mõistetavaks nii Tammsaare vaadete vastuolulisus kui ka nende evolutsioon, mis lõppkokkuvõttes viis arusaamisele, et tööinimese tõde, õigus ja õnn saavad reaalseks alles siis, kui ülekohtul raja-

nev ekspluataatorlik maailmakord on purustatud.

Nii jõuame järeldusele, et isegi siis, kui kirjanik alati ja kõiges ei suutnud mõista ajaloorengu sügavamaid seaduspärasusi, on tema aus realism ja järjekindel humanism, tema ustavus elutööle toinud ja toidab neid pürgimusi, mis juhtisid tema rahva uue, sotsialistliku elu võiduka ehitamise teele. Tammsaare tark pilk, kõrgeid eetilisi väärtusi toetav ja ülistav sõna saadab hea nõuandjana nii meie aja viisaastakute töömehi kui ka neid, kellele saab osaks kanda edasi, uutele põlvkondadele õigluse, vabaduse ja õnne punast lippu.

Tammsaare teosed on meie kallid kui haarav läbilõige mitme põlvkonna taotlustest ja otsingutest, tegudest ja igatsustest, meie rahva ajaloolisest saatusest rohkem kui poole sajandi vältel. Kuid nagu igasuguse suure kunsti, nii ka Tammsaare loomingu elujõud peitub kõigepealt selles, et ta pakub aina uutele sugupõlvadele mitte üksnes retrospektiivset huvi, vaid jääb igihaljaks kui elu õpik, mis on ka juba sootuks muutunud oludes paljudele ja paljudele asendamatuks vajalik nende igapäevases enesekujunduses ja eneseteostuses. Meie suurkirjaniku kangelaste sotsiaalsed ja eetilised kogemused on talletatud ammendamatuks püsiväärtuse, mis jäävad töötavale, otsivale ja loovale inimesele ikka oluliseks ja usaldusväärseks teeviitaks.

Tammsaare sai suureks tänu sellele, et ta oli sügavalt rahvuslik kirjanik ja et talle samas olid absoluutselt võõrad ning vastuvõetamatud rahvuslik kapseldumine, marurahvuslikud eelarvamused. Alati aldis kõigele edumeelsele, kandis ta läbi kogu oma elu siira austuse vene rahva ja vene realistliku kirjanduse vastu. Kodanliku Eesti ahistavates tingimustes jätkus tal ühes oma viimastest avalikest esinemistest mehisust kutsuda oma rahvast taas pöörduma vene keele ja vene kultuuri poole, et — nagu ta väljendas — leida iseenast. Nii suubub Tammsaare vaimsus internationalistlikku elukäsitusse, mis tänapäeval on saanud üldrahvalikuks, kujunenud meie elu kõigutamatuks seaduseks.

Seda märkimisväärsem ja seaduspärasem on asjaolu, et Anton Hansen-Tammsaare juubelit tähistavad koos meiega kõik nõukogude vennasrahvad. Nii kujuneb see tähtpäev veelkordseks elavaks tõendiks partei tähelepanelikust ja lugupidavast suhtumisest iga üksiku rahvuskultuuri

väärtustesse, veelkordseks kinnituseks sellele, kuidas need väärtused üha enam saavad kogu suure nõukogude rahva ühisvaraks, teenides ühtse ning rikka sotsialistliku kultuuri õitsengut.

Erilise tunnustusega märgime asjaolu, et meie pidustustest võtavad osa kallid külalised Nõukogudemaa vennasvabariikidest. EKP Keskkomitee, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ja vabariigi valitsuse ülesandel, juubelikomisjoni ja kõigi kohalolijate nimel tervitan paljalt sotsialistliku töö kangelast, Lenini preemia laureaati Möhhaalo Stelmahhi, NSVL Kirjanike Liidu juhatuse sekretäre Leonid Novitsenkit ja Oleg Sestinski, meie kalleid sõpru Moskvast ja Leningradist, Ukrainast, Valgevenemaalt ja Usbekistanist, Kasahstanist, Gruusiast, Aserbaidžaanist, Leedust ja Moldaaviast, Läti, Kirgisiast, Tadžikistanist, Armeenias ja Turkmeenias, Karjalast, Krasnodari kraist ja Pihkva oblastist.

Me hindame teie osavõttu nendest pidustustest sügava sotsialistliku internationalismi ja meie leninliku vendluse ereda ilminguna. Kogu südamest soovime teile meeldivat viibimist Eesti pinnal ning uusi suuri edusamme aineline ja vaimse kultuuri arendamisel, NLKP XXV kongressi ajalooliste juhtimõtete elluviimisel.

Seltsimehed! Meie pidustuste tähtsus ja internationalistlik vaim ilmnevad kujukalt ka selles, et selles saalis viibivad lugupeetud külalised vennalikest sotsialismimaadest: Bulgaaria Rahvavabariigist, Ungari Rahvavabariigist, Saksa Demokraatlikust Vabariigist, Poola Rahvavabariigist, Tšehhoslovakkia Sotsialistlikust Vabariigist ja Jugoslaavia Föderatiivsest Sotsialistlikust Vabariigist.

Tunnustusega märgime samuti sõbraliku naaberriigi Soome kirjandusüldsuse esindajate osavõttu juubelpidustustest.

Seltsimehed!

Anton Hansen-Tammsaarelt on pärit kaunis mõte: «Pole sellest küllalt, kui isamaad armastatakse, vaid oma armastuse peab oskama ja suutma ka teoks muuta, sest armastus on tegu.

Õige isamaa-armastus ja luule on see, kui soode ja rabade asemele tekivad laaned, niidud ja nurmed.»

Eks nõnda mõista patriotismi ka meie — partei juhtimisel kommunismi ehitava Nõukogudemaa töötajad. Ja selles suures töös ja üllas loomingus, mis muudab teoks mineviku eesrindlike inimeste julgemadki unistused, jääb Anton Hansen-Tammsaare ikka meiega.

Nende mõtetega lubage mul kuulutada avatuks pidulik õhtu, mis on pühendatud Anton Hansen-Tammsaare 100. sünniaastapäevale.

Ettekandega esines pidulikult koosolekul Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse esimees, vabariigi rahvakirjanik P. Kuusberg.

Üleliidulise juubelikomitee nimel sai sõna NSVL Kirjanike Liidu juhatuse sekretär O. Sestinski. Ta ütles:

«Igal rahval on oma rahvuslik rikkus, oma rahvusgeenius. Selline geenius on A. H. Tammsaare, eesti rahva silmapaistev poeg, kelle loomingus

on leidnud kajastust rahva hulkade mõtteid ja lootused. Eesti rahvas võib tunda uhkust selle üle, et A. H. Tammsaare loometöö on saanud kogu paljurahvuselise sotsialistliku kultuuri pärandiks, tõe ja õiguse mõistmise kõlbeliseks kriteeriumiks.

Minu jaoks isiklikult on kirjaniku kõlbelised seisukohad vahetult seotud eesti klassiku loominguga. Mulle jättis unustamatu mulje tema allegooriline miniatuur «Kuningas ja ööbik» — hümn armastusele ja headusele. Silmapaistva sõnameistri lühiteoses on antud vastus küsimusele, miks Tammsaare looming on aktuaalne ka meie päevil.

Meie tegelikkuse lahutamatuks joonteks on saanud eesti suure proosakirjaniku poolt ülistatud tõeline kodumaa-armastus, töö kõrge missioon ja inimhinge üllus.

A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäevale pühendatud juubelpidustused on kogu meie mõõtmatu kodumaa kultuuri püha, tõe ja õiguse eest võitlevate kõigi maailma edumeelsete jõudude pidupäev.»

Kirjaniku kodakandi töötajate nimel võttis sõna Paide rajooni A. H. Tammsaare nimelise kolhoosi esimees J. Nõlve.

Viimaste aastakümnete jooksul on Tammsaare kodutalu ümbrus tundmatuseni muutunud. Kolhoosis saadakse selliseid saake, millest «Tõe ja õiguse» tegelased ei võinud unistadagi. Sood, mille vastu võitlesid kogu elu vargamaelased, on alustatud inimeste kollektiivse tööga. Uueksaardunud maa jagab heldelt saaki.

«A. H. Tammsaare kodukandi rahvas,» lausus lõpetuseks J. Nõlve, «avaldatakse siirast tänu EKP Keskkomiteele, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile, Eesti NSV Ministrite Nõukogule, kirjaniku juubeli ettevalmistamise ja läbiviimise komisjonile, Kultuuriministeeriumile, Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeeriumile ning teistele ametkondadele ja asutustele, kelle kaasabil taastati kirjaniku kodutalu ehitiste kompleks. Meie kolhoos on sisse seadnud A. H. Tammsaare nimelise iga-aastase kirjanduspreemia.»

Eesti suurkirjaniku loomingust, mis on läinud paljurahvuselise nõukogude kirjanduse varamusse, ning tema raamatute populaarsusest meie kodumaa rahvaste hulgas ja välismaal kõnelesid kirjanikeorganisatsioonide esindajad: Ukrainast — Lenini preemia laureaat sotsialistliku töö kangelane M. Stelmahh, Tadžikistanist — F. Nijazi, Gruusiast — G. Assatiani, Leedust — J. Baltušis, samuti D. Slobodnik Tšehhoslovakiast, D. Sommer Saksa DV-st ja J. Syrjä Soomest.

Õpilaste nimel sai sõna M. Tõsine Tallinna 21. keskkoolist.

Pidulikult õhtul loeti ette tervituskiri Nõukogude Rahvakaitsekomitee esimehelt, NSVL Kirjanike Liidu juhatuse sekretärit sotsialistliku töö kangelaselt N. Tihhonovilt ja telegramm NSVL Kirjanike Liidu juhatuse sekretärit sotsialistliku töö kangelaselt A. Surkovilt.

Pärast pidulikku osa toimus kontsert. Katkendeid epopöast «Tõde ja õigus» esitasid V. Kingissepa nimelise Tallinna Riikliku Akadeemilise Draamateatri näitlejad. Kompositsiooni koostasid M. Mikiver ja K. Haan. (ETA)

Lugupeetavad seltsimehed!

Anton Hansen-Tammsaare kuulub nende tõeliselt suurte kirjanike hulka, kelle looming säilitab ajas värske. Veel rohkem, aeg nagu lisaks tema parematele teostele väärtusi juurde, iga uus põlvkond leiab tema loomingust midagi, mis kõneleb justkui temast endast, mis kõneleb inimesi ikka ja jälle huvitavatest probleemidest. Tammsaare teoste ülevõttegemisel avastab ka tema tööde hea tundja üha uusi, varasematel lugemistel varju jätnud väärtusi. Tammsaare teosed ei ole põgusalt päevakajalised, vaid inimeseksistentsi põhilisi probleeme käsitlevad, need ei ole sündmuste pinda mööda libisevad, vaid väga sügavalt inimese olemisse tungivad, olemise mõtet otsivad, mitmekihilised ja paljutahulised romaanid, näidendid, novellid. Tammsaare huvitab inimesi tänapäeval mitte vähem kui aastail 1926–1933, millal nägid esimest korda trükkivõrgust tema peateose «Tõde ja õigus» viis köidet, mitte vähem kui 1939. aastal, millal ilmus tema viimane, erakordse ideelise mõjujõuga romaan «Põrgupõhja uus Vanapagan». Kuigi ta oli kolmekümnendail aastail kõige loetavam kirjanik Eestis, loetakse Tammsaaret praegu palju rohkem kui tolal. Peaaegu iga aastal ilmub mõni Tammsaare teos kümnekümmend korda suuremas tiraažis kui tema elu ajal ja need ostetakse kiiresti ära. Tammsaare on autor, kelle teoste lugemine paneb meie hinge kaasa helisema. Sügavamin kui ükski teine kirjanik on Tammsaare suutnud tungida meie, eesti rahva hinge, tema looming on kõige paremas mõttes rahvuslik, ühtaegu aga ka üldinimlik, internatsionaalne.

Mis siis on Tammsaare loomingus see midagi, mis meile ja ma arvan, et ka järgnevatel põlvkondadele huvi pakub? Kas pole see midagi kõigepealt see inimese, keda me tema teoste lehekülgedel kohtame, see inimese igavene heitlus oma nõrkuste ja ümbritsevate oludega, see igavene eluväärtuste ja tõe otsimine, mis on ütle-mata omane tema loomingule? Kas pole see midagi tema kordumatu omapära probleemide nägemisel ja kujutamisel, milles vaimukas paradokside pildumine vaheldub erilise sooja tundealluse ja hingestusega, mis haarab lugejat?

Tammsaare mahukas (tema ilmuma hakanud teoste kogu võtab enda alla kaheksateist köidet) ja vaimsalt rikas looming annab tunnistust autori sügavast elu- ja inimesemõistmisest, väga avarast silmarin-gist, tema erksast sotsiaalsest südametunnistusest ja veen-dunud humanismist, tema val-mistõdesid trotsivast mõistu-sest ja kindlameelsusest tõe otsimisel ning kaitsmisel, usust tõesse kui kultuuri aluste alu-ssesse.

Tammsaare kirjandusliku tegevuse algus ja kujunemine selleks, kellel me teda tunne-me, see tähendab tema kirjan-dusliku tegevuse kaks esimest aastakümnet, langevad aja-järku, mis oli tiine suurtest ajaloolistest sündmustest ja sotsiaalistest murrangutest: 1905. aasta revolutsioon, Esi-mene maailmasõda, Veebruar-i ja Oktoobrirevolutsioon, nõu-kogude võimu kehtestamine Eestis ja selle lämmatamine välismaise imperialismi abiga. 1905. aasta revolutsioonile elas Tammsaare poolehoiduga kaasa. Tema lühijutt «Pääst-misel» on esimene teos eesti kirjanduses, mis kajastas tol-leaegset revolutsioonilist võit-lust. Jutustuses «Raha-auk» kujutatakse revolutsioonilise liikumise julma mahasurumist, selles teoses avaneb selgesti Tammsaare erk sotsiaalne sü-dametunnistus. 1914. aastal ala-nud Esimese maailmasõja ajal

Avaldame lühendatult.

Seltsimees P. KUUSBERGI ettekanne

avaldab Tammsaare artikleid, mille keskseks teemaks kuju-nevad Euroopa kultuuri ja tsivilisatsiooniga kaasnevate pahede avamine ja hukka-mõistmine. Tema kirjutistel on selgelt sõjavastane hoiak. Tammsaare mõistab, et sõjast lõikavad kasu kapitalistid. Arti-klis «Sõda ja rahu» kirjutab Tammsaare, et kapital on val-mis isegi sõda välja õrritama, et oma protsente tõsta. Ta rõhutab, et vabrikandid saa-vad sõjatööstusest suurt kasu, väike, vaene, lihtne inimene aga kannatab ja valab verd. Neis kirjutistes avalduvad Tammsaare humanistlikud ja demokraatlikud vaated, mis kandsid algusest peale tema loomingut ja jäid talle oma-seks kogu eluks.

Tammsaare elias suhteli-elt endassetõmbunud, hoidus eemale ühiskondlike organi-satsioonide tegevusest. Ent poliitika- ja kultuurielu sünd-musi jälgis ta tähelepanelikult, oma artiklites kritiseeris ta teravalt ja vaimukalt mitme-suguseid väärtusi ja kait-ses kindlameelselt demokraa-tiat, ta ei varjanud oma oposi-tiooni diktaatorliku režiimiga, mille Eestis võimul olev ko-danlus 1934. a. oli kehtestanud.

Tammsaare loomingu kõrg-periood algab kahekümnendail aastail. Nüüdsest peale kes-kendub ta kirjanduslikule loo-mingule, varem olid küll pika-le veninud õpingud, küll aja-kirjanduslik töö toimetustes, küll haigus ikka teda ohjelda-nud. Olgu tähendatud, et hea tervisega ei saanud Tammsaa-re ka hilisemal aastail kiidel-da ja kirjandusliku töö kõrval pidi ta nüüdki ajakirjandusele kaastööd tegema ning tõlkima. Esiteks ei toonud puhtilukir-janduslik loometöö nii palju sisse, et perega enam-vähem lähedalt ära elada, teiseks tõu-kas teda ikka ja jälle sulge pihku haarama veendunud humanisti ja demokraadi süda, mis ei lubanud vaikida olu-korras, kus valitses majandus-lik ja vaimne korruptsioon, kus süvenesid ühiskondlikud vastuolud, kus reaktsioon kõi-kidel aladel järjest pealetungi-vamalt tegutses.

1921. aastal ilmub Tammsaare sulest neljapäevane draama «Juudit», milles vana-le piiblilegendile, mida maa-ilmakirjanduses on kasutanud mitmed autorid, on antud väga omapärane tõlgendus, mis pani näidendi ütle-mata kaas-aegselt kõlama. See tugevate, isikupäraste karakteritega mõt-teti draama on siiani jäänud eesti dramaturgia üheks ti-puks. Aasta hiljem jõuab luge-jate kätte Tammsaare esimene romaan «Kõrboja peremees», milles külaelu realistlik olusti-kukujutus ja tegelaste psühho-loogia sügav avamine sulavad suurepäraseks tervikuks.

Aastail 1926–1933 ilmuvad üksteise järel Anton Hansen-Tammsaare peateose «Tõde ja õigus» köited. Seda mõtte- ja probleemiderikast epopöad on väga raske lühidalt ja üheselt iseloomustada, ikka kaldub iga niisugune katse lihtsusta-misse. Ühelt poolt on siin ku-jutatud, kui kasutada Tammsaare enda sõnu, romaani esi-meses, aga ka viiendas köites inimese igipõlist võitlust maa-ga, võitlust, mis käib elule ja surmale, talupoja kiindumust oma maasse ja töösse, niisugust kiindumust, mis täidab kogu tema elu. Teine suur, filosoofi-liselt rikas teema on inimese heitlus jumalaga, mis moodus-

tab teise kõite keskse telje ja lõpeb inimese, kõiki viit köi-det ühendava tegelase, maalt linna õppima tulnud talupoisi Indreku jõudmiseni jumala ei-tamisele. Kolmas läbiv teema on inimese suhted ühiskonna-ga, võitlus ühiskonnaga, nagu Tammsaare ise seda on iseloo-mustanud, mida on väga mit-meplaaniiselt kujutatud romaani kolmandas osas. Ent ka inimese võitlus iseendaga, eriti neljandas köites, aga ka teiste osades leiab siin kunstili-selt haaravat kujutamist. Kõik need kesksed teemad põimu-vad kogu romaani ulatuses omavahel, sest nagu Tammsaare ise on öelnud, peab inime-ne võitlema ühel hooil küll maaga, küll jumalaga, küll ühiskonnaga, küll iseendaga. Sügavalt ja teravamin kui üheski teises eesti kirjaniku teoses antakse näiteks «Tõe ja õiguse» IV köites pilt linna-kodanluse elust, kes oli maa-ilmasoja ajal äritsemise ja sahkerdamisega rikastunud. Kirjanik suhtub hukkamõist-valt kodanlikusse moraalisse, kodanliku seltskonna mentali-teedisse, elumõistmisse, elu-laadisse. «Tõe ja õiguse» väga sisurikastes köidetes on palju kunstiliselt läbitunnetatud ka-raktereid. Inimesi on Tammsaare ikka tahtnud kujutada mitte niisugustena, nagu nad olema peaksid või olema ei peaks, vaid nagu nad tõeliselt on. Ning selles on tal suure-päraseid, maailmakirjanduse tiptööstegelaste tasemeni tõusvaid saavutusi. «Tõe ja õi-guse» kaks vastandlikku kuju, Andres ja Pearu, kes mõlemad omal viisil püüavad teineteise võidu võita oma armastatud — maad —, üks surmliku tõsidu-se, uskliku harduse, pühliku kohusetunde ja väsimatu töö-ga, teine mitte ainult tööga, vaid ka edvistamise, suurusta-mise ja kemlemisega, lakka-matu protsessimisega, tõusevad tõelise monumentaalsuseni. Need kujud on saanud eesti rahvale nii lähedasteks, nagu elaksid nad praegugi meie hul-gas, meie kõrval. Kui Tammsaare peateose köited ilmusid, siis kiputi nii mõnigi kord neid tegevusaja, koha ja tüübiga mõttes liialt lokaalseina vaat-leva. Talupojaromaan, maalt linna tulnud haritlase romaan, nii öeldi ja nii kirjutati. Ent kuigi «Tõe ja õiguse» paljude tegelaste elupaigaks või sündi-miskohaks on soode keskel väljamäel asuvad talud ja pal-jud tegelased on talumehed, kasvavad nad üle oma ajast ja sündmuspäigast, muutuvad üldinimlikult haaravaks kuju-deks, sest neis on kehastunud midagi inimeseksistentsile põhi-list ja põlist. See muudab «Tõe ja õiguse» väga kaasaegseks romaaniks nii meile kui ka jä-reltulevatele põlvkondadele.

«Tõe ja õigusele» järgnesid psühholoogilise põhikoega ühiskonnakriitilised romaanid «Elu ja armastus» (1934) ning «Ma armastasin sakslast» (1935). Mida aasta edasi, seda teravamaks muutub Tammsaare ühiskonnakriitika. Tea-tavasti iseloomustab kolme-kümnendate aastate algust fa-sismi pealetung mitmes Euroo-pa maas. Ka Eestis oli kodan-lus läinud avalikule diktatuuri-le. Veendunud demokraadina paljastas Tammsaare oma arvukais artiklites kodanluse de-mokraatiavastaseid samme ning võitis korduvalt sõna vaimuvabaduse kaitseks. 1936. aastal avaldas ta vaimuka, sä-rava sõnastuse ja huvitavate tegelaskujudega näidendi «Ku-ningal on külm», mille satiiri-

nooled on sihitud fašistlike riigivalitsemisemeetodite vastu. Näidend naeris allegoorilises vormis lõikavalt välja ka kogu diktaatorliku valitsemisüsteemi, mis oli Eestis kehtestatud. Nõndanimetatud vaikiva oleku ajal, kus õhkkond riigis sumbus iga päevaga, mõjus Tammsaare näidend värske ja elustava tuulepuhanguna.

Tammsaare viimaseks romaaniks jäi 1939. aastal ilmu-nud «Põrgupõhja uus Vana-pagan». Me võime seda vaadel-da kui omamoodi kokkuvõtet kirjaniku aastakümneid kest-nud mõtisklustest inimese si-tuatsiooni üle ühiskonnas, kus ta elas, see tähendab kapita-listlikus ühiskonnas. Sotsiaal-sete vastuolude avamisel saa-vutab Tammsaare siin era-kordse kunstijõu. Kirik ja te-ma õpetus, kohus ja seadusand-lus, ametkond ja kultuurisüs-teem — kõik langeb siin kir-janiku terava kriitika, halas-tamatu pilke alla. Kaval-Ant-su näol loob kirjanik elueht-sa, tüüpilise hallparuni kuju, kelle silmakirjalikud jutud rahvast ja isamaast varjavad ainult tema saagiha ning ai-tavad Jürka-taolisi töömurd-jaid vaos hoida. Oma ka-rakteriloojaga, probleemikäsit-luse, struktuuri ja lahendu-sega juhib romaan lugeja kokkuvõttele, et rahva turjal kükitavate Antsudega ei tohi leppida, et nende tuleb vastu astuda. Kas või Põrgupõh-ja Jürka moodi. Kui «Tõe ja õiguse» viimases osas läheb Indrek maale, et seal uuesti ennast leida, oma pettumust üle saada, kui maa on kirjaniku silmis koht, kust inimesed sisemist jõudu ammutavad, siis «Põrgupõhja uues Vana-paganas» vaatab Tammsaare maaühiskonda justkui uute silmadega. Inimene siin enam õndsaks ei saa, rüguu nii pal-ju kui tahes, ei saa õndsaks sellepärast, et maa on Kaval-Antsude võimuses. Niisugusele kokkuvõttele jõuab Tammsaare oma aastakümneid kestnud mõtiskluses maa ja inimese suhte üle. Ajal, millal diktaatorlik võim püüdis eesti rah-vast isoleerida Venemaast ja vene kultuurist, küsib Tammsaare: «Võib-olla peaksime ehk vahepeal jälle vene keelega lähemalt tutvuma, et leida ise-ennast ja vabaneda sellest, mis koitanud ja ammugi ajast ja arust?» Tammsaare ise hindas kõrgelt vene kirjandust. Mee-nutaksin sedagi, et ta on tõlki-nud Gontšarovi «Oblomovi» ning Dostojevski «Kuritöö ja karistuse». Olgu märgitud ka see, et kuigi Tammsaaret ni-metatakse «õpetajateta kir-janikuks» ja seda põhjenda-tult, sest ta ei ole kedagi jäl-jendama kippunud, vaid ikka iseendaks jäänud, on tema loo-mingus tunda Dostojevski mõ-ju. Igatahes on ta Dostojevskit kõrgelt hinnanud. Niisamuti Tolstoid ja Gogolit

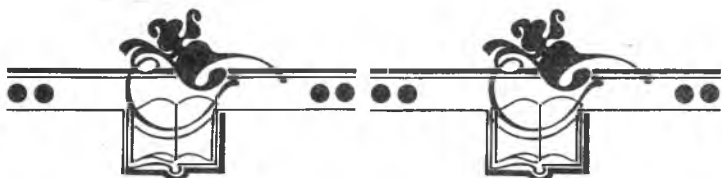
Viljaka ilukirjandusliku loo-mingu kõrval tegeles Tammsaare oma ajakirjanikuaastaist peale publitsistikaga. Tema sulest on ilmunud umbes 300 artiklit. Nii nagu romaanides, jutustustes ja näidendites, käsitles ta ka oma artiklites ja esseedes mitte kõrvalisi, mitte juhuslikke, vaid väga olulisi, ühiskonna ja kultuurielu suu-re tähendusega sündmusi. Sõ-da ja rahu, inimene ja usk, inimene, tsivilisatsioon ja kul-tuur, kirjandus ja rahvas, inime-ne ja ühiskond, inimene, töö ja unistus — niisugused olid Tammsaare probleemid ja teemad.

Tammsaare loomingu suu-red sisulised ja kunstilised väärtused avasid tema teostele tee ka teiste rahvaste juurde. Juba 1907. aastal tõlgiti «Raha-auk» vene keelde. Järgnesid tõlked soome ja läti keelde. Kolmekümnendate aastate kes-kel muutub ta tõlgitavaimaks eesti kirjanikuks. «Tõde ja õi-gus» ilmus täielikult kõigepealt läti, siis saksa ja prantsuse keeles. Viiekümnendail aastail algas Tammsaare elav tõlki-

mine vene keelde. Kuuekõi-telise teosekogu ilmumine vene keeles, mis sisaldab kogu Tammsaare loomingut preemi-ku, võimaldas üleliidulisel lu-gejal tutvuda suure eesti klas-siku mõtte- ja kunstikõrge loomingu-ga. Üleliiduline krii-tika on kõrgelt hinnanud tema teoste väärtusi, Tammsaare looming on muutunud Nõu-kogude rahvaste kultuuripä-randi lahutamatuks osaks.

Tammsaare kuulub nende XX sajandi suurte realistide, suurte kunstnike ja mõtlejate hulka, kes suhtusid maailmas-se, see tähendab kodanlikusse maailmasse kriitiliselt, kes polnud rahul olevaga — ei sot-siaalse ebavõrdsuse, ei elulaadi, ei majandussuhete, ei kul-tuuri arengutendentsidega —, kellele inimene ja tema olu-kord olid tähtsamad kõigest, kes püüdsid võimalikult süga-vale inimhinge tungida, lak-kamatult uurisid inimese ja ühiskonna suhteid ning paljas-tasid kirglikult seda, mis vae-vas ja muserdas inimest, kes ei masindanud-vorpinud illu-siooni, vaid kiskusid illusioo-nidelt maske. Tõsi, kuigi Tammsaare oli veendunud ma-terialist ja loomupärane dia-lektik, kuigi ta mõistis kapita-listliku ühiskonna karjuaivad vastuolusid, ei jõudnud ta sot-sialistliku revolutsiooni vaja-likkuse mõistmiseni nagu pal-jud teisedki suured realistid. Kuid oma elutööga lõhkus ta vana, iganenut ning aitas uue-le aluseid rajada. Tammsaare jäagilt sõjavastane hoiak (meenutaksin siinkohal tema ülimalt tänapäevasele kõlavale sõnu: loogem ilmakord, kus rahu pole ainult unistus!), reli-giooni ja kiriku väsimatu kri-tiseerimine, kodanliku ühis-konna vastuolude veenev ava-mine, kindlameelne vastuastu-mine fašismi pealetungile, pseudokultuuri sarkastiline väljajäätmine, tema huma-nism, tema demokratism ja vaimuvabaduse kaitsmine, te-ma inimesekontseptsiooni dia-lektiline sügavus, tema suhtu-mine tõesse kui kultuuri ja inimlike eluväärtuste aluste alusesse — need ja paljud tei-secki jooned Tammsaare vaim-ses pärandsis toimivad edasi-viivalt meiega päevil.

Oma tähtsusest ja tähendu-sest pole ajas midagi kaota-nud Tammsaare suur, tema elutööd läbiv, tema loomingut hingestav veendumus, et oma tööle, oma «maale», oma kut-sumusele pead sa anduma kogu tahte, kire ja kiindumu-sega, miski ei tule kergelt, ai-nult seda hakkad sa armasta-ma, millele oled oma elu, oma südamevere ohverdanud. Tammsaare pühendas end inimese ja inimsuse teenimisele, inimese paremaks muutmise-le, kuigi teadis, et inimese paremaks muutmise on raske-maist raskeim ülesanne, tõe ja õiguse teenimisele, kuigi teadis, et tõe pole ühtelt mõistetav kõigile ja et tema ajal oli tõe see, mis tõi kasu ja protsente Kaval-Antsudele, pühendas end tõelise kultuuri loomisele, kuigi oli väga hästi teadlik, et ühiskonnas, kus te-ma elas, oli au sees ja hinna-tud tühine ajaviide, naudin-gute tagaajamine, see, mis nü-ristas hingi. Ning hoolimata oludest, ühiskondlikest tingi-mustest suutis ta palju. Suutis luua palju niisugustki, mida me tänapäeval kasutame uue elu rajamisel. Jah, uut, sotsia-listlikku ühiskonda ehitav rah-vas hindab kõike väärtuslikku minevikukultuuri ning kasu-tab selle paremaid traditsioone ja väärtusi nõukoguliku kul-tuuri edasiarendamisel. Tammsaare looming sisaldab rohkes-ti, väga rohkesti niisugust, mis aitab rikastada meie tänase päeva vaimukultuuri. Tammsaare elab oma teostega, neid kandvate mõtetega tänapäeval, meie keskel, elab koos meiega, aitab meil paremini mõista inimese elu põhiväärtusi, võ-tab aktiivselt osa meie aja inimeste vaimsest kujundami-sest.

VARIATSIOONE TEEMAL

«MINU SUHE A. H. TAMMSAARE LOOMINGUGA»

NIKOLAI TIHHONOV,

Nõukogude Rahukaitsekomitee esimees, Lenini preemia ja riikliku preemia, Ülemaailmse Rahunõukogu rahvusvahelise preemia laureaat, sotsialistliku töö kanglane

Eesti kirjandusklassiku A. H. Tammsaare sünnist on möödunud 100 aastat. Kirjaniku elu ajal püstitati talle koduvallas mälestussammas.

1978. aasta on Eestis kuulutatud Tammsaare aastaks. UNESCO pidas vajalikuks tähistada seda sündmust ülemaailmses ulatuses.

See kõik kõneleb asjaolust, et meil on tegu ebatavalise inimesega, hämmastava saatusega, isepälgelise elulooga ja kogu tema loominguga imetlusväärse päritoluga.

See looming meenutab võimsat tamme, mis kõigile märgatavalt on sirgunud, aastast aastasse oma krooni laiendanud, tüve kasvatanud ja andnud kosutavat varju sellele, kes on tulnud tema alla puhkama.

Ta sooritas kangelasteo, mis on ellu ja loometöösse tõeliselt armunud literaadi väärline.

Tammsaarele kuuluvad sõnad, millel on suur tähtsus inimese elule tänapäeva maailmas vaatamata kogu selle keerukusele, sõnad sellest, et mida oleks väärt ülevaim tunne, kui see ei oleks töö ega loomingu stimul. Armastus ei tähenda midagi muud, kui tööd.

A. H. Tammsaare maailm ei olnud millegi poolest fantastiline ega tinglik. Kirjanik elas seda loomulikku ja tavalist lihtsat elu, mis justkui ei kujutanud endast midagi erilist ega kätkenud midagi tähelepanuväärset või revolutsioonilist.

Kuid armastus maa, töö ja inimese vastu sundis teda otsima kõrgeimat tõe ja õigust. Mitte asjata ei kehtestanud sõnameister oma kirjanduslike otsingute tippu viiekõitelises

epopöas, millele ta andiski nimetuse «Tõde ja õigus».

Enne kui kirjanikule püstitati eluajal mälestusmärk kodumail, püstitas tema igavese ausamba omakandi inimestele, kirjeldades nende elu kõigis üksikasjades, nende iga töö- ja unistustepäeva kogu realistlikkus tõepärasuses.

Ta ei olnud revolutsionäär ega kutsunud barrikadidele, kuid ta avastas kauakestva tööga, et teda ümbritseva kodanliku, ebaõiglase ja inimest rõhuva ühiskonna seadused ei saa anda midagi uut, midagi erilist, mis tähistaks tõe ja õiguse võidukäiku.

Tema ise aga justkui elas läbi iga inimese lihtsa elu, kelle saatuse oli seotud maaga ja loodusega. Ta asus võitluse kõige ümbritsevaga, alates usudogmadest ja lõpetades kodanlike, elu rusuvate traditsioonide ja eelarvamustega. Ja selles pidevas kahevõitluses, mida peab inimese, kes mõistab kõike, kuid ei suuda talle omase sotsiaalse nõrkuse tõttu rõhumisest vabaneda, nägi Tammsaare vaba inimese tulevase triumfi piirjooni.

Tundes ühiskonnakorra kogu silmakirjalikkust ja julmust, esines Tammsaare ka satiirikuna, selliste teoste autorina, kus ta naeris välja jõukate võimu. Tema proosa aga tõusis filosoofilise satiiri ni, et tuua esile võimu ja rõhumise tumedaid allikad.

Ta mitte ainult ei tundnud lihtinimeste, talupoegade elu, vaid ka elas nii nagu nemad, ning pisingi tegevus, harilik ja igapäevane, ei jäänud tema vaateväljalt kõrvale, sest ei põllul, ei kodus ega turul ei eraldunud ta kunagi rahva elust ega vaadelnud seda eemalt.

Aeglaselt levis teadmine temast, aeglaselt said tuntuks tema teosed, mis järk-järgult levisid maailmas. Kuid nüüd, kirjaniku 100. sünniaastapäevaks on tema raamatud tuntud paljudes keeltes ning autor kuulub maailmakuulsate humanistide ritta.

Ja nüüd me ülistame suurt inimarmastajat ja suurepärase kirjanikku A. H. Tammsaaret.

etendust. Ning äkki (ikka see — äkki!) pidin puhttehnilistel põhjustel hakkama selles kaasa tegema. Etenduses oli jutustaja, inimene kes esindas autorit. Olles tollal noor näitleja arvasin, et pean kindlasti tundma kogu romaani. Hakkasin lugema... ja ei saanud enam pidama.

Kahjuks aga lavastused, nagu inimesedki, vananevad. Mängisime seda veel võõrustetendustelgi, aga paraku laskusime temast pea.

Kuid armastus, piiritu armastus ja austus Tammsaare vastu jäid. Ma ei tahaks täpselt määratleda, miks ma teda armastan. Ei tahaks oma armastust lahterdada. Kui armastad, on kõik kaunis.

Kuid siiski, kõige lähedasmaks Tammsaare loomingus pean tema valu inimese pärast, kaitsetuse teemat. Intelligendi kohanematust ühiskonnaga, kus töötatakse mitte pea, vaid küünarnukkidega.

Ma olen õnnelik, et saan Tammsaare juubelpäevadel jagada vaatajatega tema valu ja armastust inimese vastu, tema usku inimesesse.

A. H. Tammsaare teoste levik ja retseptioon NSV Liidu teiste (peale vene) rahvaste keeltes on probleem, mis nüüd, klassiku suure juubelpäevapäeva eel on muutunud järgest aktuaalsemaks. Vaideldamatu tõsiasi on, et vene keele vahendusel on Tammsaare eriti 1960. — 1970. aastail läinud üleiluliselt käibesse. Selle eest võlgnevatänu eriti kirjastusele «Hudožestvennaja Literatura», kelle vahendusel on ilmalvalgust näinud Tammsaare kuueköitelise venekeelne teoste kogu pluss mitmed üksikväljaanded, — nendest eriti esiletõstatavad «Põrgupõhja uue Vanapagana» kordustrüki (kokku ilmunud vene keeles kuuel korral), mis viitavad romaani populaarsusele. Suuri teeneid Tammsaare ja tammsaareliku romaani traditsiooni lülitamises üleilulise kirjandusteadusliku mõtte orbiiti on niisugustel nõukogude paljurahvuselise kirjandusprotsessi uurijail nagu K. Zelinski, J. Surovtsev, N. Vorobjova, A. Bučys jt. Pole kahtlust, et Tammsaare viimisel kõige laiemas üleilulises auditooriumi ette on teeneid ka meie vabariigi teatritel ja «Tallinnfilmil».

«Põrgupõhja uue Vanapagana» ekraniseering on leidnud eriti sooja vastuvõtu ja kutsunud esile rohkelt filmiretsensioone väljaspool kodumaa bariiki. Ent kõigi niisuguste rõõmustavate retseptiooni-faktide kõrval, mille mõju ei saa ka loomulikult piirata üksnes vene keele sfääriga, jääb siiski tõsiasjaks, et teistes NSV Liidu rahvaste keeltes on Tammsaaret avaldatud ja käsitletud rohkem kui tagasihoidlikult.

Meeldivam erand on läti keel, milles Tammsaare romaani looming on ilmunud täies ulatuses. Algas see «Kõrboja peremehest» E. Zälite tõlkes juba 1925. a., millele järgnesid «Tõde ja õigus» kolm suurväljaannet 1936, 1937-1938 ja 1957, kõik E. Zälite tõlkes, «Elu ja armastus» 1938 sama tõlkija sulest, «Põrgupõhja uue Vanapagana» kahel korral — 1942 (A. Solli lätinduses) ja 1951 («Ma armastasin sakslast» 1974 (kahe viimase raamatu tõlkijaks oli J. Žigurs). Nii on läti lugeja saanud oma emakeeles järjepidevalt jälgida naaberrahva

TAMMSAARE

Vennasrahvaste keeltes

NAFTOLI BASSEL

suurkirjaniku kogu romaani-loomingut. Tammsaare muust proosaloomingust vahendasid lätlased juba 1938. a. novelli «Tähtis päev» (kogumikus «Eesti novellid»), 1974. a. aga avaldasid neli novelli jutustuskogus «Pavasari meklējot», lisaks sellele mitu novellitõlget perioodikas. Nüüd aga, kirjandusklassiku suureks juubelpäevaks andis kirjastus «Liesma» välja Tammsaare miniatuuride illustreeritud kogumiku. Kuigi meie klassiku lühiproosa, publitsistika ja dramaturgia tõlkimisel võiks lätlastel veel mõndagi teha olla, on nende Tammsaare-tundmise aste ometi võrreldamatult kõrgem kui mis tahes teises vennasvabariigis. Nagu kinnitavad läti uurijad ise (V. Vāvere jt.), on tema erakordset populaarsust ja head tundmist tinginud naaberrahvaste sotsiaal-ajaloolise saatuse, niisamuti nende rahvaste eluolu ja vaimulaadi suur sarnasus, mistõttu Tammsaaret on vastu võetud peaaegu kui oma kirjanikku. Kindlat osa on etendanud kahtlemata ka eesti kirjanduse pikaajalise ja järjekindla tõlkimise traditsioon Lätis, millest Tammsaare tõlkimise ajalugu moodustab olulise etapi.

Leedu keeles ilmus 1957. a. «Põrgupõhja uus Vanapagan» A. Gričiuse tõlkes. Sellele järgnesid «Kõrboja peremees» 1960. a. E. Astramskaselt ning «Tõde ja õigus» I 1963. a. J. Baltušilt. Vilnises väljaantud kogumikus «Draugyste» avaldati 1963. a. «Poiss ja liblikas» E. Astramskase vahendusel. Sellega õigupoolest piirdubki seni leedu keeles ilmunud Tammsaare teoste loetelu, millele nüüd aga ootame tõhusat lisa. Siinjuures väärib märkimist, et kui Lätis on Tammsaare tõlkimine olnud eesti kirjandusele spetsialiseerunud tuntud vahendajate (E. Zälite, J. Žigurs jt.) käes, siis Leedus on E. Astramskase kõrval sellega tegelnud ka nimekad kirjanikud (A. Gričius, J. Baltušis).

Kaugemates vennasvabariikides on Tammsaaret tõlgitud üpris vähe. Kasahstanis ilmus 1971. a. tema jutustuste, novellide ja miniatuuride kogu «Novellid», mis koosneb kolmest osast (jutustused, miniatuurid, jutustus «Kärbes») ning mille on vene keele vahendusel kasahhi keelde tõlkinud M. Sersekejev. Tšeboksarõs anti 1959. a. tšuvaši keeles välja kogumik «Eesti jutustused», mis sisaldab 17 eesti proosakirjaniku teoseid. Nende hulgas on Tammsaare esindatud kahe jutustusega — «Lehekandja nr. 17» ja «Viimne raha», mõlemad on vahendanud N. Jevstafjev, tõenäoliselt samuti vene keele kaudu.

Kõige värskematest, juubelpäevapäeva puhul ilmutavatest Tammsaare tõlgetest Nõukogude vennasrahvaste keeltes võime rõõmuga nimetada «Põrgupõhja uue Vanapagana» ukrainakeelset väljaannet Oless Zavgorodni sulest. Selle raamatu peatsest ilmumisest Ukrainas teatas tõlkija käesolevate ridade autorile oma kirjas 27. dets. 1977. a. Pole

kahtlust, nüüd täieneb meie klassiku tõlgete bibliograafia muudesse NSV Liidu rahvaste keeltes.

Edasi mõningaid mõttemõlgutusi retseptioonist. Jälle pole tarvidust peatuda Tammsaare retseptiooniprobleemidel Lätis, sest neid on üksikasjaliselt analüüsinud kirjandusteadlane Veera Vāvere oma artiklis «A. H. Tammsaare ja läti kirjandus» (koguteoses «Sõna, mõte, inime» Tln. 1977). Tahaksin sellega seoses vaid rõhutada, et Lätis on Tammsaare retseptioon olnud 1920. aastast alates järjekindel ning võrreldes teiste vennasrahvastega, tunduvalt sügavam ja põhjalikum. Selles on aktiivselt osalenud naaberrahva nimekad literaadid, nagu J. Sudrabkalns, E. Zälite, J. Kalnins, J. Žigurs. Tammsaare loomingut on sejuures püütud seostada läti kirjanduse arenguprotsessiga ning asetada maailmakirjanduse taustale, tuues võrdlusi talle tüpoloogiliselt lähedaste läti jt. Euroopa rahvaste kirjanike romaani-loomingust ning tõmmates nendega paralleeljooni.

Mujal vennasrahvaste peres (peale vene) on Tammsaare seigne retseptioon jäänud ainult tutvustamise tasemele. Nii leiame Leedus esimesel sõjajärgsel aastakümnel vaid üksikuid ajakirjanduses avaldatud tutvustusi, neist üks leedu literaadi sulest (K. Korsakase artikkel kirjaniku 75. sünniaastapäevaks nädalalehes «Literatura ir Menas», 1. I 1953), ülejäänud on tõlked eesti keelest. Eriti palju ei lisandunud sellele ka järgmist aastakümnel: neli arvustust «Põrgupõhja uue Vanapagana» vahenduse puhul ning ä üks arvustus «Tõde ja õigus» I ning «Kõrboja peremehe» leedunduse kohta, mitu sõnavõttu kutsusid aga esile «Vanapagana» ekraniseering ning «Tõde ja õigus» I instseneering (V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri esituses). Filmi- ja teatriarvustusi leidub mujalgi: Moldaavias — üks filmiarvustus «Vanapagana» ekraniseeringust; Turkmeenias — üks retsensioon (ilmselt Moskvas nähtud) teatritendusele «Inimene ja jumal» V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri esituses. Bibliograafilisi andmeid Tammsaarest sisaldavad tema romaani järeleõnad Leedus ja lühike biograafiline ülevaade Tšuvašias väljaantud eesti jutustuste antoloogias. Tutvustuste hulk on viimasel aastakümnel mõnevõrra suurenenud, kui arvestada liiduvabariikide keeltes väljaantavaid entsüklopeediasid, eesti kirjanduse ülevaateid ning antoloogiate ees- ja järelsõnu. Vennasvabariikide kirjastuste, ajakirjade ja ajalehtede toimetuste aktiivsus on tublisti kasvanud A. H. Tammsaare juubelpäevapäeva eel. Juba praegu on ilmunud Tammsaare-teemalisi kirjutisi ajakirjas «Družba Narodov» (J. Krossi sulest), Petrozavodski ajakirjas «Punalippu» (O. Kruusi ja R. Minna sulest). Sugugi mitte alahinnates seesugust materjalide osatähtsust Tammsaare tutvus-

LEONID SEVTSOV:

A. H. Tammsaare loominguga puutusin esimest korda kokku 1961. aastal. Vene teatri laval mängiti «Armastust ja elu». Suurepärase etenduse, mille oli lavastanud Voldemar Panso, suurepärase Karini — Bedredinovaga. Selles lavastuses ma ei mänginud, kuid ometi ei jätnud vahele ühtegi

L. Sevtsov Indrekuna Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri lavastuses «Indrek ja Karin» (1977).

tamisel vennasrahvaste lugejaskonnale, tahaks aga nende kõrval näha rohkem sealpoolsete autorite arvamusi ja hinnanguid. Head eeskujud pakub selles mõttes Põhja-Kaukaasias elava vene literaadi N. Velengurini hinnang Tammsaarele, mille avaldas «Estica» rubriigis ka «Sirp ja Vasar». Tundub, et esmajoones just niisugused sõnavõttud rikastavad ja mitmekesistavad Tammsaare retseptioonipilti üleliidulises ulatuses, aidates leida uusi tahke meie kirjandusklassiku loomingu väärtuse mõistmisel.

Möödunud aasta juunis Tallinnas toimunud eesti kirjanduse vahendajate seminar-nõupidamine oli oma rõhuasetuselt Tammsaare-temaline. Kuigi üritus toimus vaid

pool aastat enne kirjaniku tähtpäeva ning kahjuks polnud esindatud Armeenia ja Aserbaidžaan, Kesk-Aasia liiduvabariigid ja NSV Liidu autonoomsed vabariigid, virgutas see siiski vennasrahvaste huvi Tammsaare loomingu vastu. Seda huvi aitasid kindlasti süvendada ka NSVL Kirjanike Liidu ja ENSV Kirjanike Liidu, üleliidulise ja vabariikliku juubelikomisjonide senised ja eelseisvad juubeliüritused, ka meie vabariigis ilmunud Tammsaare venekeelsed käsitlused (L. Siimiskeri, J. Krossi, E. Tedre raamatud) ja muud trükised. Kogu selle suure töö viljakas peavad aga saama eesti silmapaistva klassiku uued tõlked meie kodumaa vennasrahvaste keeltes.

Muuseumi avamiselt

30. jaanuari keskpäeval avati Tallinnas Koidula tänavas, majas, kus kirjanik elas aastail 1932–1940, A. H. Tammsaare memoriaalmuuseum.

Seda avades ütles Eesti NSV kultuuriminister J.-K. Jürna:

«Memoriaalmuuseumi avamine on tähtis sündmus. Muuseum annab suure panuse Tammsaare loomingu uurimisse ja eriti selle populariseerimisse. Just muuseum on sobiv sõlmpunkt rahvusvaheliste sidemete loomiseks Tammsaare teoste väljaannete kogumisel ja klassiku pärandi propageerimisel. Tal on oluline internatsionaalne funktsioon Nõukogude rahvaste rahvuskultuuride vastastikuse rikastumise protsessis. Ligi 20 asutust ja organisatsiooni, neist mitmed üleliidulise tähtsusega, võtsid osa Tammsaare viimase elupaiga restaureerimisest ja

teadusliku ekspositsiooni loomisest.

Suur tänu neile selle kõige eest!»

Sõna võtsid ka NSVL Kirjanike Liidu juhatuse eesti kirjanduse komisjoni esimees A. Turkov ja filoloogiakandidaat H. Puhvel. Krasnodari kraikirjanike esindaja N. Velengurin kinkis muuseumile laeka mullaga, mis on võetud maja juurest Eesti Rohuaia asulas, kus elas Tammsaare.

J.-K. Jürna lõikas läbi punase lindi.

Avamisel viibisid EKP Keskkomitee sekretär V. Väljas, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja M. Vannas, NLKP Keskkomitee sektorijuhataja K. Dolgov, EKP Keskkomitee osakonnajuhataja O. Utt, Eesti NSV ministrid H. Teder ja F. Eisen, Tammsaare-päevadele saabunud külalised ning üldsuse esindajad.

Eesti NSV kultuuriminister J.-K. Jürna avasõnu lausumas.

Kirjaniku töölaua.

Kodurajoonis

Möödunud reedel oli Paide rajooni «9. Mai» kolhoosi keskses kahel põhjusel suur rahvakogunemine: ühtaegu A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäeva tähistamisega võeti majand vastu Eesti NSV Raamatühingu liikmeks.

Pidulikult kokkutulekul viibis ka EKP Keskkomitee sekretär Arnold Rüütel.

Raamatühingu esimees Aadu Hint ehitas oma sõnavõtu

arutlused üles mõtteile peremeesilma ja peremehetundest, mis öeldakse rammutatav põldu paremini kui väetis, ning raamatu abist peremehe silma leidmisel inimhinge keerukaist soppidest, kuid ka üldse põllumehetööst.

Toosama motiiv kerkis mitmeti ka Arnold Rüütli kõnes, milles tõmmati «Tõe ja õiguse» aegse ja tänase maamehe unistuste võrdlusjooni. Ehkki

Paide mehed kunstinahtusel. Vasakult: A. H. Tammsaare nim. kolhoosi esimees J. Nõlve ja EKP Paide Rajoonikomitee I sekretär Valde Roosma.

Juubelisündmusi

29. jaanuaril külastasid Tallinnas elavaid A. H. Tammsaare leske ja öde juubelikomisjoni esimees, EKP Keskkomitee sekretär V. Väljas, EKP Keskkomitee osakonnajuhataja O. Utt, Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse esimees P. Kuusberg ja Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse sekretär L. Rummelgas. Nad tervitasid kirjaniku omakseid juubelikomisjoni ja pidustustele saabunud külalisdelegatsioonide nimel ning andsid neile üle meie klassiku tähtpäevaks ilmunud väljaanded.

«Põrgupõhja uue Vanapagana», «Juuditi», «Kuningal on külm» ning teiste A. H. Tammsaare teoste tegelased elustuvad meie vabariigi kunstnike töödes, mis on välja pandud 30. jaanuaril Tallinna Kunstihoones avatud näitusel.

NSV Liidu rahvakunstnik E. Okas, P. Luhtin, J. Arrak, J. Soans ja teised kujutava kunsti meistrid on loonud galerii A. H. Tammsaare portreesid. Näitusel eksponeeritakse ligi 100 tema elule ja loometööle pühendatud teost.

Näituse avas Eesti NSV Kunstnike Liidu juhatuse esimees I. Torn. Kohal olid EKP Keskkomitee kultuuriosakonna juhataja O. Utt, Eesti NSV ministrid F. Eisen ja J.-K. Jürna, Tallinna RSN Täitevkomitee esimees I. Kallion ning ELKNÜ Keskkomitee esimehe sekretär I. Toome.

31. jaanuaril võttis EKP Keskkomitee esimene sekretär J. Käbin vastu liiduvabariikide delegatsioonide juhid, samuti külalised välismaalt, kes on saabunud meie vabariiki A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäeva pidustustele.

EKP Keskkomitee, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu nimel tervitas J. Kä-

bin külalisi ning tänas neid juubeliüritustest osavõtu eest. Ta kõneles Eesti rahvamajanduse ja kultuuri tormilisest arengust ning sellest, kuidas elatakse ja töötatakse A. H. Tammsaare kodukandis.

Külaliste nimel avaldasid karjala kirjanik N. Laine, bulgaaria kirjanik S. Pravčanov

praegu on paljud noist toonastest unistustest täitunud, tänane põllutöö tollasest erinev, looduskeskonnas töötaja otsimise ja tunnetamise rõõm on samalaadseks jäänud, rahuldus tehtust, tööarmastus, loodusearmastus, püüd tunnetada kõike toredat, mis on meie ümber. Sellised ajast aega kanduvad seosed teevad A. H. Tammsaare teosed väga lähedaseks.

Põimiku Tammsaare loomingus olid S. Raudsik ning «Ugala» näitlejad Eili S. A. A. Vabamäe, Peeter Jürgens, Rein Malmsten ja Heino Torga.

Toimunud on võimalik osa saada neilgi, keda tookord kohal polnud. Televisiooni vahendusel 4. veebruaril.

Sama päeva õhtul tähistati A. H. Tammsaare sünnijubelit ka Paide Rajooni Kultuurimajas.

Õhtu avas ja lõpetas EKP Paide Rajoonikomitee I sekretär Valde Roosma. Kirjaniku loomingust rääkis Paul Kuusberg.

Juubeliga seotust Paide rajoonis, juba tehtust ja veel ees olevast kirjaniku mälestuse jäädvustamisel, koostööst Kirjanike Liiduga jm. kuulsid kokkutulnud Paide Keskrakamatukogu direktori Malle Kulli, Järvamaa Metsamajandi direktori Väino Rei, Türi keskkooli õpetaja Aino Kurvitsa ja Tammsaare-nim. kolhoosi parteiorganisatsiooni sekretäri Mart Mae sõnavõttust.

Esinesid Paide TREVI ja EPT Paide osakonna meeskoor Mare Neemoja juhatusel ja taas «Ugala» näitlejad.

Metsakalmistul. Kõneleb V. Beekman.

Kirjanike Maja õhtult. Lilli saab Karl Ader.

«Veel on midagi, millest maailmas on unistatud: kuidas külli kujundada sõnas tühisematki elulist või elutut asja, nii et lu-geja tunneks temas ise-ene sündi, olemist ja surma; et kirjeldatu rõõm saaks lugeta rõõmuks, tema mure lugeta mu-reks, elu tema eluks; et me muutuksime raamatut lugedes, kui vaja, noo-reks, kuigi oleme vanad, ja vanaks, kuigi oleme alles noored, et rikas õpiks raamatustki elama vaesena, vaene rikkana; et tunneksime end, kui raamat seda tahab, taeva-tähena, kirjukellana või ka liivaterakesena. Selli-seid raamatuid on maailmas...»

(A. H. Tammsaare artik-list «Tõe ja õiguse pärast».)

Niisugune on ka Anton Hansen-Tammsaare «Tõe ja õiguse» neljas osa, ehkki kui see 1932. aastal trü-ki-ist ilmus, nimetasid kriiti-kud teost eesti kirjanduse üheks masendavamaks raama-tuks. Tammsaare pärandi teenekamaid uurijaid Leenu Siimisker kirjutab monograa-fias «A. H. Tammsaare» (lk. 179): «Hinnang on mõistetav, sest A. H. Tammsaare järgi olid pankrotiolukorras elu kõik peamised rinded: majan-duselu, kunst, perekond.»

Kaks aastat pärast «Tõe ja õiguse» IV osa väljaandmist valmis Andres Särevil juba dramatiseering pealkirja all «Abielu ja armastus». Märki-gem, et A. Särev tegi aastate jooksul selle mõnegi korra ümber, uusvariante erinevalt ka nimetades: «Karin ja Indrek» (1942), «Pankrot» (1950), «Armastus ja elu» (1959, Vol-demar Panso töötlus). Mullu lisandus mainituile veel kaks «Tõe ja õiguse» IV osa lava-varianti: Eesti NSV Riiklik Vene Draamateater mängib «Indrekut ja Karinit» (V. Tšer-menjovi instseneering ja la-vastus), Viljandi teatris «Uga-la» on laval «Lunastus» (A. Sats). Nendega tähistavad teat-rid Tammsaare 100. sünniaas-tapäeva.

Epopöa «Tõe ja õiguse» neljandat osa võiksime vahest lihtsustatult nimetada abi-eluvõitluse romaani, kui me sealjuures ei unusta, et ühtlasi on see võitlus indi-vidi terviklikkuse ja puutu-matuse nimel, väärtuste ni-mel, mis inimesele kallid. Nii-sis ei tohiks Tammsaare «Tõe ja õiguse» IV osa lavaletoo-jad jätta kahe silma vahele ka asjaolu, et kui selle epopöa osi üldiselt valgustab mingi erilisel soe mälestus, siis neljanda raamatu kohta nõn-da öelda ei saa. Näib, nagu oleks kirjanik Indrek Paasi saatust jälgides siin tavalisest rohkem kõrvalseisja osa eten-danud. Juba romaani esimes-tel lehekülgedel saab aimata-vaks sünge, traagiline selgus; see on ühe abielu purunemise põhjuste üksikasjaline, sügav psühholoogiline analüüs, kus-juures «isiksuse ideaali nägi Tammsaare indiviidis, kes demokraatiast ja kultuurist ei looda ainult kasu, vaid kohustub vabatahtlikult tööta-ma, et luua midagi väärtus-likku». (H. Puhvel, A. H. Tammsaare «Valitud artikli-te» järelsõna, lk. 484.)

Sellise isiksuse ideaali kandja on «Tõe ja õiguse» neljandas osas Indrek Paas, kellele vastandub oma elu-nautiva hoiakuga tema naine Karin ja muidugi kogu Kõögertalide, Itamiste, Paraleppa-de ja Vesirooside tõusiklik- ning kirjaniku väljaneerdud seltskond.

Oleksime aga naiivsed, püü-des «Tõe ja õiguse» neljandas osas näha ainult kõitvat abieluromani. See on keeru-kas inimhingede ja kodanliku ühiskonna sotsiaalsete vastu-olude põiming. Tammsaare vaatleb siin Indrekut ja Kari-nit, mõlema minevikku, ole-vikku ja tulevikuaumusi peegelduvates seostes koos palju-de teoses osalevate inimeste ning nähtustega. Tammsaare tekst on filosoofiliselt mõtisk-lev, mida saadab peaaegu

kõikjal tunnetatav unistuslik alge. Teatavasti oli Tammsaare inimene, kes kaljukindlalt uskus unistuste loovasse jõu-du.

Lavastusis «Indrek ja Ka-rin» ning «Lunastus» kipub peamiseks saama neljanda osa kõige nähtavam külg: **abielu-draama** (ja sellega kaasnev põnevus, mis on asendunud Tammsaare teoses peituva **traagika**). Kirjaniku filosoofia ja süvapsühholoogiline pano-raamsus on jäänud kusagile taamale, vaatatajale raskesti kättesaadavasse kaususse. Pealegi on V. Tšermenjovi Tammsaare-romani instse-neeringu vorm — kohtu-istung — kirjaniku algtekstist lähtudes põhimõtteliselt küsi-tav. Võib muidugi mõista la-vastaja taotlust, keda ei ra-hulda eepilise teose dramati-seerimine klassikalise näiden-di vormis, milles kirjeldav pilt järgneb pildile täpselt kir-janiku arendusloogika järgi, luues nõnda vaid ümberjutus-tuse. Arutledes Tammsaare eepiliste teoste teatrilavale ülekandmise probleeme, leiab teatriteadlane Ants Järv (vt. kogumik «Sõna, mõte, inime-ne», lk. 147): «... kõrgemaks astmeks tuleb pidada instse-neeringut, mis on kindlalt seotud alusteosega, kuid ei edasta lihtsalt alusteose olus-tikulist liini, vaid keskendub esmajoones /---/ ideede ja mõtte-rikkuse edasiandmisele. /---/ Instseneeringus on olu-line tähendus kujundikõnel, mis eeldab n.-ö. polüfoonilist lavastust.» (Minu esiletõstmis-ine. — S. E.)

V. Tšermenjov on Tammsaare teose arenguloogika põhjalikult segi paistanud ja paljudest olulistest tegelasku-judest (Paralepp, Kõögertal, Tiina jt.) pealegi loobunud. Miks ka mitte, kui on, mille nimel. Ja niisiis, mille nimel? Loogiline oleks väita, et Tammsaare põhiidee nimel, mille sisuks on väljendatud «inimkonna parimate esinda-jate sajanendeid kestnud unis-tusi loova töö, humansete ideede, tõe ja õiguse võidust» (L. Siimiskeri Tammsaare mo-nograafia, lk. 180). Mis aga te-gelikult Vene Draamateatri lavastusest meelde jääb? Koh-tuistung! vorm kui peamine teatraline kujund. Millegipä-rast mõlgub visalt meeles kir-janiku konstateering teose 404. leheküljelt:

«Paaside abieludraama ei pakkunud kohtuvõimudele kuigi

TAMMSAARE

uuslavastused

«INDREK JA KARIN» NING «LUNASTUS»

palju huvi ega andnud selle kuigi palju tööd või peamurd-mist /---/ Vähegi kogenum ametnik pidi ilma suurema vae-va taipa, et siin on tegemist peaaegu algeliste inimestega, vähemalt mis puutub armu-asjusse.»

Püüdes V. Tšermenjovile siiski õigustust leida, võime mõista tema taotlust paljasta-da kohtuprotsessi vältel ko-danliku ühiskonna võltsmo-raali ning selle ühiskonna ebaväärtuste hukutavat mõju inimesele. (Nähtavasti samadel kaalutlustel laseb A. Sats la-vastuses «Lunastus» peale Ka-rini ja Indreku loo tegelikku lõppu lavale lärmaka seltskon-na Kõögertal ja Co, niimoodi vaatatajale sõrmega lausa sil-ma torgates: näete, kui hirm-sad olid toleaeagsed ühiskond-likud olud! Ülemäära kont-rastsete värvidega stseen mõ-jub oma kohatu bravuursuse-ga pigem **estradilikult** kui **tammsaarelikult**.) Teatud mõt-tes Tšermenjov muidugi saa-vutabki oma eesmärgi, ainult et keelele kipub kiuslik küsi-mus: kes üldse on Vene Draa-mateatri laval oleva tüki autor, Tšermenjov või Tammsaare? Äkki oleks Tammsaare,

ehitanud retrospektiivses vor-mis: Indreku vastuste kaudu kohtule ja tema mõtteassotsia-tioonides taastub toimunu), jälgivad sündmustikku viisil, kes, mis, kus, millal... juhtus. Peavad aga paljaks süve-neda probleemi, **mispärast** juhtus. Me ei tohiks siiski unustada, et Indreku ja Ka-rini vahekorra sassimine, nende kummagi erilaadne võitlus oma isikliku õnne pä-rast on kirjaniku kujutatud erakordse psühholoogilise sü-venemisega toimuvasse. L. Siimisker väidab selle olevat kui «taidurlike käte imepeen fi-ligraantöö», mis on «kõige va-hetumalt seotud moraalselt laostunud seltskonna hukuta-va mõjuga». Mõlemad lavas-tused on otsekui unustanud, et oma avara allteksti tõttu suudab Tammsaare lause või dialoogi inimese olemust **kõike-hõlmavalt** edasi anda. Nähta-vasti võime ja peame «Tõe ja õiguse» neljandalegi osale lähenema eeskätt selle kaudu, et Indreku või Karini (või ükskõik millise tegelaskuju) **kandev idee peitub temas en-das** ja nii- või teistsuguses võitluses oma olemasolu ni-

Karin (Leila Säälik) ja Indrek (Rein Malmsten) «Ugala» lavastu-ses «Lunastus».

kui tal oleks võimalik «Indre-kut ja Karinit» näha, öelnud nõnda, nagu ta kirjutas ku-nagi oma artiklis «Estonia» ja «Vanemuine»:

«Näitejuht on niisama kirjaniku vaenlane kui näitlejagi. Ta saab ju kirjanikust ainult teatud viisil aru ja seab näidendi selle järgi ka näitelavale /---/ Ja kuigi näitleja suurt kirjanikku armastab, siis omal viisil: ta lühendab ja muudab teda, kuni ta tema suupäraseks on teinud. Shakespeare'i loetakse kõige suuremate sekka, aga keda on näitelaval rohkem muljutud ja muditud, lõigatud ja pilratud kui just teda?» (A. H. Tammsaare. «Valitud artiklid», lk. 439.)

«Indrekus ja Karinis» ning «Lunastuses» on palju ühist selles mõttes, et nad, kas siis kirjaniku arenguloogikat jär-gides või mitte (Vene Draa-mateater on lavastuse ju üles

mel. Niisugune tõlgendus esi-tab näitlejale erakordselt tõ-sised nõudmised, ühtaegu ka eitab kategooriliselt, et näitle-jad mängiksid vaid seda, mis juhtub nende kujutatavate inimestega. Kui nii võtta, siis see, mis juhtub või ei juhtu Indrek Paasiga (Vene Draa-mateatri Tammsaare-lavastuse vorm ju seda teesi paratama-tult rõhutab), on äärmiselt tü-hine, võrreldes Tammsaare jaoks olulisega — avada luge-jale eeskätt seda, mis on Ind-rek Paasi otsingute sisuks. Läbi nooruse tundeliste püüd-luste ja unistuste, läbi juma-laotsingute pettumuste, läbi revolutsioonipalangute otsib Vargamäe Indrek elamise sü-gavaimat mõtet, otsib identi-sust iseendaga. Vaadeldavas teoses otsib ta iseennast abi-

elu kaudu, otsib kui lunastust (õnnestunud pealkiri Viljandi teatri lavastusel!), ehk küll juba teose alguses tunnistab Indrek Karinile, et abielu te-maga on olnud üksnes «viibi-mine võõrsil», ei enam.

Tundub, et üsna lähedale tammsaarelikule Indrekule on oma vaoshoitud pingega män-gulaadilt jõudnud Leonid Sevtsov (lavastuses «Indrek ja Karin»), kelle Indreku rolli täitmist tõstis arvustaja M. Rink 15. jaanuari «Noorte Hääles» esile.

«... see mitmetahuline tun-nete ja lgatsuste mõll hinges. Kuidas väljendab end näitleja Indreku osas? Peaaegu mitte kui-dagi! Vahest ehk iligagi mitte kuidagi, sest Tammsaare Indrek Paas tundub pisut elavam ole-vat ja temas on ajuti vallandu-vat kirgegi. Aga lavastusest on ka instseneeri kää läbi just need kohad enamasti kõrbitud.»

Viljandi teatri Indrek (Rein Malmsten) on väliselt näitle-jatehnika laadilt Sevtsovi Ind-rekuga mõneski mõttes sar-nane, kuid temas jääb puudu Sevtsovi puhul aimatavast sügavast tagamaast. Mõneski žestis ja intonatsioonis tuletab end millegipärast meelde ka sama näitleja varem mängitud vürst Mõskin (arvatavasti see teadlik taotlus pole). Kui Tammsaare on oma Indreku ja Karini loo probleemistiku kohta kirjutanud, et see «lüh-i-das kokkuvõttes kujutab võit-lust iseendaga ja oma elu-õnnega», siis Malmsteni Ind-reku võitluses on kõige enam just protesti oma kapriisse ja heitliku abikaasa Karini vas-tu (sellisena Leila Säälik teda kujutab). Muud võitlused jää-vad enamasti vaatatajale vaid raskesti aimatavaks, Kahjuks. Sest nõnda varjub peaaegu olematuks asjaolu, et «Tõe ja õiguse» IV osa tõestab veen-valt üksiku inimese saatuse seost kogu rahva saatusega. Tammsaare ühiskonnavaat-lus oli väga intensiivne ning põhjalik. Nagu Vene Draa-mateatri lavastuses, nõnda ka viljandlaste «Lunastuses» piir-dub Indreku pingestatud ra-hulolematus lavastaja soovil enamasti ainult vastuseisuga oma väikekodanliku naise pii-ratud maailmavaatele. Ei ku-june üldistust ega mõista vaatatajale erilist tähelepanugi osutada sellele Tammsaare jaoks nõnda tähtsale tõele, mis sisaldub Indreku ütlustes:

«... ärgu tehtagu oma pisitil-lukesest himukesest või kodike-sest inimsöö saatuse küsimust: ärgu arvatu, et inimsöö tule-vik ja õnn on olnud mõne daami või karjatüdruku aljade mõo-dust, tema küünte poleerist või kulmude kaarest...»

«Aga, millest siis?» küsis Ka-rin nõrkavalt, muutes kõik nagu rumalakas naljaks /---/.

«Tõöst, tõöst ja veel kord tõöst, see on kogu tarkus!» kar-i-us Indrek, nagu kõneleks ta tu-handetele, mitte ainult oma nat-sele.»

On üsna tõepärane, et mees, kes omaks võtnud kogu inimi-konna päästmise idee, ei saa rahule jääda kodanliku ühis-konna kasuõimu ja laostava moraali. Mistõttu ka tähele-panu kontsentreerumine ar-mudraamale kui ainult nii-sugusele ei räägi kummagi la-vastuse kasuks. Muidugi, pal-ju on olnud ka sellest, kuidas on lavastatud ning näitlejad tõl-gendanud Karinit. Teda ei tohiks kujutada ainult läbi-nisti pahelise naisena (nagu see mällu kinnistub I. An-tonova mängust) või näha nõnda, nagu kirjutas M. Sil-laots 1938. a. jaanuarikuu «Loomingus»:

«Absoluutse seesmise tühu-sega on Karin kõiki kujuteldav-vaid võimalikkuse-piire ületav hilgenull — oma tohutu suuru-sega masendav, lausa monumen-taalne null. Paiguti veetlev, mõ-neti hämmastav, sageli ärritav null.»

«Indreku ja Karini» lavas-tuses toimub märgatav muu-tus psühholoogilise mõtestatu-se suunas, kui Karinit män-gib E. Vokaljuk. Erinevalt I. Antonova Karini-tõlgendusest annab E. Vokaljuk mõista, et

tema kangelanna pole mitte lihtsalt tujukas ja sensatsioonihimuline naine, kes ei leia rahuldust ainult ühe mehe armastusest, vaid kirklik inimene, vastuvõtlik ühevõrra nii heale kui halvale, kelle õnnetus seisneb selles, et ta ei leia elus oma teed, ehkki ta seda ühes või teises valdkonnas ägeda tuhinaga otsib. E. Vokaljuki mängust paistab välja näitlejanna kaastunnet oma kangelanna suhtes, kelle hukutab mingi iselaadne nihestatus (võimetus armastada

ki ta oma mehele vaimsalt olla võrdväärne partner. Karin ei armastanud erilist oma lapsi, ja et aega tuli millelegi kulutada, kaldus tema kirklik loomus täiesti paratamatult halva poole, moes oleva seltskonna tühikära ja elunautimise poole. Tammsaare «Tõe ja õiguse» neljanda osa lavalettojad ei tohiks ka unustada, et mõnes mõttes taunib kirjanik oma sümpaatset põhikangelast: vastupidiselt oma naisele on Indrek küll võimeline süga-

malt valus, sitkelt habras, jonakalt hea, jahedalt soe, vihaselt sõbralik», nagu teda kirjeldab M. Rink.

«Ugala» teatri Indrekus jääb vajaka kõikehõlmavast üldistusest, näib, et ta jääb vaid parajasti toimuva tegevuse, parajasti väljendatavate sõnade kandjaks, mis jätab Indrekust kuidagi allaheitlikult õnnetu mulje. Mulje, mis Tammsaare Indrekust tegelikult tekkida ei tohi.

Eraldi tuleks rääkida ühest stseenist lavastuses «Indrek ja Karin», nimetagem seda tinglikult paadistseeniks (Volde-
mar Peili kujundus), milles Karin tunneb vajadust hakata iseendast Indrekule jutustama. Huvitav on siinjuures jälgida lavastaja mõtet: taustseina-
naks on Tallinn (võimalik, et mõeldud linnana üldse). Lavastaja laseb linnal pikkamööda taanduda, jäävad vaid meri või taevast, nende ees naine ja mees oma hingeseisundites ja... kummuli paat, sümboliseerimaks karile jooksvat (jooksnud) abielu. Siin ununeb formaalne kohtusaali miljö ja stseen tõuseb lavastusest kuidagi kõrgemale, sisaldades tammsaarelikke paradokse: ilu ja inetust, valu ja helget rõõmu, unistusi ja reaalelu, inimeste vastastikkuse mõistmise keerulisi teid ja nendega paralleelselt jooksvaid ummikradu... Paadistseen lubas end kõrvutada millegipärast sel hetkel meelde tulnud V. Panso ja M.-L. Küla «Inimese ja inimese» sügava tammsaareliku haaravusega.

Tutvunud Tammsaare «Tõe ja õiguse» neljanda osa nelja dramatiseeringuga (A. Särev, V. Panso ja A. Särev, V. Tšermenjov, A. Sats), jäi mulje, et Tammsaare mõtte rikkusest, sügavusest on ammutanud kõige rohkem Panso 1959. aastal lavastatud «Armastus ja elu». Üsna loogiliselt viisid mõtterajad selleni, kui sügavale inimese avamisele oleks neljanda raamatu dramatiseerimisel jõudnud tänane Panso...

Anton Hansen-Tammsaare 100. aasta juubeli õhinas ei tohiks me siiski unustada, et tema teoseid dramatiseerida võib isegi lihtsam olla, kui iga tema mõtte omapoolse vahendamise eest vastutada. Meie Tammsaare väärrib nõnda palju austust, et Tammsaare-lavastustest peaks teatri-
tegi ja vaataja ainult täieliku tõetunde kaasa võtma.

SIRJE ENDRE

Karin (I. Antónova) ja Indrek (L. Sevtsov) Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri lavastuses «Indrek ja Karin».

Indrekut, keda ta ometi armastab, meeleheitlik püüdlamine nn. kõrgemas seltskonnas, kelle tühjus Karini-taolisele tundlikule natuurile märkamata ei jää, jne.). E. Vokaljuki laseb vaatajal mõista, et alati jääb kaotajaks inimene, kes kõik eluvõitlused, -tõed ja -õnne taandab ühele ning ainumale — «armastuse kaardile» (L. Siimiskeri termin), just nagu elanuks ta väljaspool ühiskonda, suletud ringis, üksikul saarel. E. Vokaljuki käsitusest saab ka järeldada, et kuna Karin oli pärit väikekondanlikust pesaksest (mida Vesirooside kodu tõenäoliselt oli), kuna tal puudus vastav haridus, ei võinud-

valt vaimustuma vaimsetest väärtustest ja elu suurtest tõdedest, ent siiski jäävad tema elutarkus ja mõttemaailma sügav hingestatus püsima vaid abstraktsele pinnasele. Indrek Paas, see «Tõe ja õiguse» kolmanda raamatu potentsiaalne revolutsionäär ja teise raamatu kirklik jumala vastu protestija, taandub neljandas osas pessimistlikku üksiolekusse, millest teda epopöa viiendas raamatus tulevad päästma Vargamäe ja Tiina. Tundub, et neid Vargamäe Indrekku mineviku-, oleviku- ja tulevikumomente kätkeb üsnagi Vene Draamateatri Indrek, kes on «matti värvi, aga mitte tuhm, passiivselt aktiivne, tui-

Kirjaniku teatritööst ja tema teoste lavastustest annab ülevaate näitus «Tammsaare ja teater», mis avati 29. jaanuaril V. Kingissepa nimelises Riiklikus Akadeemilises Draamateatris. Näituse avas Eesti NSV kultuuriministri asetäitja A. Päiel.

Avatseremoonial viibisid Eesti NSV kultuuriminister J.-K. Järna, kultuuriministri esimene asetäitja R. Viies ning juubelpidustustele saanud külalised vennasvabariikidest.

Tallinna töökollektiivides võeti 29. jaanuaril soojalt vastu külalisi vennasvabariikidest ja välismaalt, kes olid saanud A. H. Tammsaare juubelpäevadele.

Üks kohtumistest leidis aset kunstikombinaadis «Ars». Siia olid tulnud NLKP Keskkomitee sektorijuhataja K. Dolgov, ukraina kirjanik, Lenini preemia laureaat, sotsialistliku töö kangelane M. Stelmahh, NSVL Kirjanike Liidu juhatuse sekretär L. Novitšenko, NSVL Kirjanike Liidu juhatuse eesti kirjanduse komisjoni esimees A. Turkov, moldaavia kirjanikud V. Maleva ja I. Tšobanu,

JUUBELI-SÜNDMUSI

karjala kirjanik N. Laine, Soome Kirjanike Liidu esimees J. Syrjä jt., ning samuti meie vabariigi kirjanike esindajad.

Külalisi tervitas EKP Tallinna Lenini Rajoonikomitee sekretär J. Doronin. Kombinaadi direktor M. Kalamees rääkis sellest suurest tööst, mida kollektiiv on teinud kirjandusklassiku juubeliks valmistumisel. Päevakohaselt ettekande pidas filoloogikandidaat H. Puhvel. Oma mõtteid A. H. Tammsaare elust ja loomingust avaldas kirjanik A. Borštšagovski.

Meie vabariigi kunstimeistrid andsid kontserdi.

30. jaanuaril, A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäeval leidis Metsakalmistul aset pidulik pärgadepanek kirjaniku hauale.

Roheliste kuuseokstega kae-

tud kalmul põlesid küünlad.

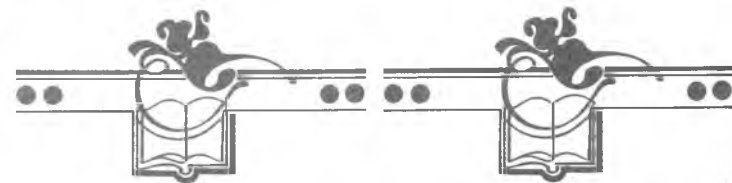
A. H. Tammsaare mälestust olid tulnud austama Tallinna saanud vennasvabariikide ja välisriikide delegatsioonide liikmed, meie vabariigi pealinna üldsuse esindajad, A. H. Tammsaare omaksed.

«Ta on meiega, meie võitluses uue inimese pärast. Tal le kuulub meie rahva jääv austus,» ütles V. Beekman.

Eesti kirjandusklassiku teoste suurest populaarsusest meie paljurahvuselise kodumaa lugetajate hulgas rääkis NSVL Kirjanike Liidu juhatuse liige A. Rekemtšuk.

Üleliidulise juubelikomitee ja vabariigi juubelikomisjoni nimel asetasid kalmule pärja EKP Keskkomitee sekretär V. Väljas, NSVL Kirjanike Liidu juhatuse liige A. Rekemtšuk ja Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse esimees P. Kuusberg. Hauale panid lilli ka külalised.

Metsakalmistul viibisid NLKP Keskkomitee sektorijuhataja K. Dolgov, EKP Keskkomitee osakonnajuhataja O. Utt, Eesti NSV ministrid F. Eisen ja H. Teder ning Tallinna RSN Täitevkomitee esimees I. Kallion.

VARIATSIOONE TEEMAL

«MINU SUHE A. H. TAMMSAARE LOOMINGUGA»

JORI MOOR:

«Sir Isaac Newton oleks Albert Einstein! pidanud hullumeelseks...»

Tähtsatel teoreetikutel, suurte süstemaatikutel ja kuulsatel kvalifitseerijatel on puhuti olnud raskusi Tammsaare realistlik liigitamisega, sest kuis siis realism, kui Vanapagan, taevast ja põrgu?

«Einstein! teooria on nii revolutsiooniline, nii vastuolus «terve mõistusega», näib nii paradoksaalne, et tänapäevalgi leidub tuhandeid teadlasi (ka füüsikuid), kelle jaoks relatiivsusteooria põhiteesidest arusaamine on seotud samasuguste raskustega, millega pörkab kokku laps, püüdes aru saada, miks inimesed lõunapoolkeral «ei kuku maa pealt ära.» (M. Gardner.)

Kirjanikud — inimhinge insenerid. Ent kas pole ka kirjanikke, keda pigem võiks võrrelda füüsikute-teoreetikutega inimteadmiste eesliinil? Nii julge, nii paradoksaalne — ja samas nii loogiliselt veenev on nende mõte. Ja kas ei kuulu viimaste hulka ka Tammsaare?

Tõestamaks relatiivsusteooriat, korraldas Einstein rea mõtetlisi eksperimente. (Mõtteline eksperiment — teoreetiliselt teostatav ja loogiliselt tõstatav, ehkki tehniliselt läbiviidamatu.) Ja ta tõestas selle teooria vääramatult.

Nii on sageli: füüsika, selle kõige realistlikuma teaduse eesliinil viiakse mõte paradoksini, ad absurdum, tõestamaks mitte abstraktsioone, vaid kõige reaalsemaid looduseasusi.

Kas ei viinud Tammsaare läbi samasuguse, niisama julge, niisama paradoksaalse ja samas niisama veenva mõttelise eksperimenti ühiskonnateaduses? Tõestamaks reaalsust? (Eksperiment kannab nimetust «PÕRGUPÕHJA UUS VANAPAGAN».)

Ta lõi mõttelise, aga täiesti mõeldava, ekstreemse, ent absoluutselt reaalse olukorra, kus inimeseks saanud põrguvürst konkreetsetes kapitalistliku ühiskonna oludes peab iga hinna eest, kas või üle inimese jõu käivate pingutuste ja ohvrite hinnaga «saama õndsaks» (loe: elama ausalt), sest «lunastus ei loe enam».

Iga hinna eest. sest — kaalule on pandud põrgu, taeva ja kogu inimsoo eksistents.

Ja kui tal see ei õnnestu, «võetakse loomine tagasi», s.o. häviv inimsugu.

Ning Tammsaare tõestas vääramatult loogikaga, teaduslikult puhta mõttelise eksperimenti varal, et ekspluataatorlikus ühiskonnas ei saa ei indiviid (ka erandlik) ega inimkond tervikuna eiada ausalt, inimlike, humanistlike seaduste kohaselt.

Arvan, et iga mõtlej kaas-
aegne võib viia selle mõttelise eksperimenti lõpuni.

Kujutame hetkeks puhtteoreetiliselt, et planeedil Maa ei oleks tekkinud teist, sotsialistlikku maailmakorda, eksisteeriks ainult imperialistlik...

Võib väga suure tõenäosusega väita, et selles kiskjalikus, vältimatute antagonistlike vastuolude maailmas oleks juba käiku lastud tuuma- ja muud massihävitusrelvad, tsivilisatsioon ja kogu inimkond, tõenäoliselt ka elu üldse oleks lakanud olemast. Ja olekski «loomine tagasi võetud»... Quod erat demonstrandum.

Et selles mõttelises eksperimentis saab surmahoobi ka üks ekspluataatorliku ilmakaar peamisi tugisambaid — religioon —, järeldub eksperimentidist iseeneslikult, loomulikult ja loogiliselt. Usu põhitõdedes hakkab ju kahtlema isegi pastor, hea, tark ja tõsiusklik inimene... See on kõige veenvam ja mõjusam religiooni eitamine, mida olen juhtunud leidma maailmakirjandusest.

Olla tagantjärele targem on nõrkus (olguigi inimlik). Sellepärast ma ei julgegi väita, et mõtlesin kõigest sellest täpselt nii juba üliõpilaspõlves, mil käisin ringi lollilt hulkuläe (oi, noorus!) mõttega ekraniseerida «Põrgupõhja uus Vanapagan».

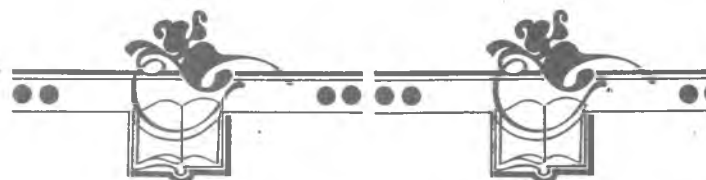
Küll aga oli kindlalt mõttes ja plaanis tutvustada Tammsaare loomingut väljaspool väikest Maarjamaad, äratada selle vastu huvi (arvan, et oleme tänapäevani seda teinud liiga eestlaslikult-tagasihoidlikult) — ja sedasama loomingut ekraniseerimisel mitte ära rikkuda.

Ei ole sugugi kindel, et see kõik läks nii korda, nagu tahtsime. Loota seda aga tahaks küll.

Kas või natuke.

Kaval-Ants (A. Eskola) ja Jürka (E. Salulaht) filmis «Põrgupõhja uus Vanapagan» (1964).

ALGAB FESTIVAL

«Nõukogude rahvaste vennalik peres» Kohtla-Järvel ja Narvas. Eesti NSV Riikliku Filharmoonia korraldatav muusikapidustus leiab seal aset nüüd juba viiendat korda.

Nagu varasematel, nii teevad ka seekordsel festivalil kaasa mitmed vennasrahvaste kunstnikud. Tänavu on külalisi neljast liiduvabariigist: Bukoviina laulu- ja tantsuansambel, Armeenia TV-R viiuldajate ansambel, Leedu NSV kammerorkester, klaveriduo Nora Novika—Raffi Haradžanjan Riias ning Ukraina NSV rahvakunstnik sopran Džuljeta Jakubovič. Meie interpreetidest esinevad muusikapäevadel ooperisolist Mati Palm (klaveril Tarsina Alango), trio Valdur Rootis—Jüri Gerretz—Toomas Velmet (lauljana teeb kaasa Leili Tammel), vanamuusika ansambel «Hortus Musicus», estraadiansambel «Laine», Eesti TV-R estraadiorkester ja Kohtla-Järve meeskoor «Kaevur». Kontserdid toimuvad Kohtla-Järvel Kingissepa nim. kultuurimajas ja Vilde-nim. klubis, Jõhvis lastemuusikakoolis ja Kesleri-nim. keskkoolis. Viivikonna karjääri a/ü. klubis, Sompas Gorki-nim. kultuurimajas ning Kiviõli Põlevkivikeemiatehase a/ü. klubis, Narvas aga kultuuripalees «Energeetika», V. Gerassimovi nim. Kultuuripalees, Oktoobrirevolutsiooni 50. Aastapäeva nim. Kultuuripalees ja lastemuusikakoolis.

Festivali avab homme Kohtla-Järvel Armeenia viiuldajate ansambel ja lõpetab 12. veebr. ansambel «Laine», Narvas alustab homme Bukoviina laulu- ja tantsuansambel ning lõpetab 11. veebr. samuti ansambel «Laine».

BEETHOVEN-JÄRVI-ŽUKOV-ERSO

LUGUPEETUD TOIME-TAJAJ!

Sain äsja Moskva muusikateadlaselt Andrei Sizovilt ammu lubatud, kuid autori haiguse tõttu viibinud artikli mullu kevadel Moskvast Neeme Järvi dirigeeritud Bach'i «Johannese passiooni» ettekande kohta. Artikli ekspansivne sisu ajendas ka mind oma kirjutises kõnelema asjust, millest meil «avalikult ei räägita». Moskvast ja mujalt aga küll...

22. detsembri muusikaõhtu äratas mõtteid ja muljeid, mis sümfooniakontsertidel mitte alati nõnda konkreetselt ei teki. Lähemine Beethoveni muusikale tähendab ju kuulajale alati sukeidumist sisseilma sügavustesse ja rikastumist vaimsete väärtustega, interpreetidele aga võetud «suure ülesande veetlevuse kõrval veel ängistavat vastutustunnet selle teostamise ees.» (J. Mravinski.) Eriti kehtib öeldu III sümfoonia («Eroica») kohta. Meenutagem, et Richard Wagner teigi «Eroica» ettevalmistamisel ainuüksi kontrabassirühma 12(!) proovi. Dirigeerimiskunsti areng on siin mõndagi korreerinud, nagu kinnitab W. Furtwängler: «See, mida me orkestrilt saavutame pikimate, pingisaimate proovidega (kus ei puudu ka elava muusika surmamise oht), on ikkagi vaid murdos sellest, mida me temale suudame sisendada kontsertettekande minutite jooksul.»

Nii oligi põhjust ootuspõnevuseks: kuidas läheneb «Eroica» dirigent Neeme Järvi koos Riikliku Sümfooniaorkestriga? Tuleb juba ette tunnistada, et mulje oli üllatav ja seda just suurte isiksuste eripalgeliste esitustega võrreldes. «Eroica» partituuri detailne käsitus on juba ammu tunnistatud konservatooriumi õppekavade raudvaraks, siitpeale süveneb kujutus selle sümfoonia kontseptsioonist kui ühe vaimuhiiglase pihitumusest, mille heroilisust tõstavad reljeefselt esile ümbritsevad lüürilised episoodid-temad.

Neeme Järvi seekordne tõlgitus löi aga sootuks teistsuguse kujutluse. Juba sissejuhatavad akordid, mis ei üle-

tanud traditsioonilist forte't, mõjusid oma erilise kõlavärviga kuidagi frapeerivalt, otsekui kahuripaigud, pannes aluse heroilisele atmosfäärile. Poleks öige väita, et mõlemad helged põhiteemad ja järgnev minoorne episood oleksid antud heroilisena. Tähelepanu köitis nende ülipeenelt varjundatud laulvuse kõrval aga eripäraselt kujundatud kõlavärv, mis ekspositsioonis kui ka hilisemas ulatuslikus arenduses, milles dirigent varieeris neid ülimalt subtiilses nüanssides.

Tahtmatult kerkib siin küsimus: kuidas saavutab dirigent nii kogu orkestrilt kui ka soolopillidelt nõnda diferentseeritud kõlavärve ja selle kaudu nõnda rikkalikke varjundeid? Et Neeme Järvi dirigendina just improvisatsioonilt üllatavalt rikas on, on täheldatud juba ammu. Et orkestrid tema mõnikord vaevumärgatavatele viibetele väga tundlikult reageerivad, seda oleme seletanud N. Järvi haruldast kiire kontaktivõimega, mida nii palju on imetletud tema kontsertidel kodu- ja välismaal. Kuid võime rikkastada muusikat kõigi nüansside kõrval veel kõlavärvi varjunditega niisuguses ulatuses nagu seekord «Eroica» puhul (koogu varjundrikkus oli allutatud ühtsele heroilisele kontseptsioonile), see osutab dilemmale, mille ees kunagi seisid ka Richard Strauss, kui ta peale üht Artur Nikisch'i kontserti üllatunult lausus Furtwänglerile: «Nikischil on võime orkestrilt välja tuua kõlakvaliteeti, mis meile kättesaamatu. Ma ei tea, milles asi on, kuid fakt ise on valedamatu.»

Midaagi konkreetsemat peitub Läti lauljatar Luisa Andrusēviči sõnades kevadel Leningradis N. Järvi dirigeerimisel mõõdund J. S. Bach'i «Johannese passiooni» kolme kordsettekande järel: «Neeme Järvi juhatusel lauldes tunned, nagu ta ei dirigeeriks sind, vaid stimuleeriks, ja sa suudad anda rohkem kui tavaliselt.»

Oletatavasti pidid Beethoveni õhtul midagi niisugust tajuma ka mitmed sooloepisoodide esitajad nii «Eroica» kui ka helilooja järgnevate teoste tõlgitsemisel, kus klassikaliste koloriidipillide, fagoti

ja oboe kõrval panid end erilise sugestiivsusega kuulama flööti ja klarneti. Publikki võis tunda dirigendi stimuleerivat mõju metsasarveansambli korduvates solemismistes «Eroica» skertsos, milles need lähenesid oma laulvusega enam vokaaltsetsetele kui instrumentaaltriole. Kõigi nende rikkalikult varjundatud episoodide liitmisel monumentaalseks tervikuks osutus määravaks ikkagi orkestri «süda», tema keelpillid, kes dirigendi taotlusi seekord realiseerisid eriti sensitiivselt. Just tänu keelpillide sügavalt dramaatilisele koloriidile võisime «Eroica» leinamarssi kuulata lausa hinge kinni pidades.

Küsimus: kas sellises elamuslikus atmosfääris sõandaks keegi veel otsima hakata mõnesid «kikse» ehk «kirbukesti» orkestris, mis nii pingelisel muusitsemisel inimlikult mõistetavana tunduvad? Mulle paistab see küll niisama kohatuna nagu äsja meie perioodikas vilksatanud arvamus, et meie sümfooniaorkestri aastatega saavutatud tugev mängutase, mis pälvib äsja üleliidulise tunnustuse esimese preemia ja ülevaatuse laureaadi tiitliga, omistatakse paari kuu jooksul siin gastroleerinud külalisdirigentide teeneks (!).

Või siis muusikakriitika sagedasemaid tüliõunu — tempod, mille ainuõigsuse R. Straussi muige kohaselt «armas jumal ise on kriitikutele kõrva sosistanud». Kui «Eroica» I osa seekordne tempo oli senikuulduist kiiremaid, finaali tempo aga aeglasemaid, siis olid need Neeme Järvi kontseptsioonis ainuõiged, nagu ka Bruno Walter peab nendeks suurte dirigentide «Eroica» temposid alates Felix Mottli MM. 120 kuni Otto Klempereri MM. 180.

Praegu, mil nüüdisaja pia-

nismi paljusid korüfeesid on meile lähendanud nii helisalvestised kui ka nende vahetu kuulamisvõimalus, ei suudeta meid just kergesti üllatada. Kontserdil osalenud rahvusvaheliste konkursside laureaadi Igor Žukovi eripalgelise talendi puhul on selleks aga põhjust, sest nii jäagitud muusitsemisandumust, enormset veenmisjõudu, mis kätkevad füüsiliselt nõnda haprasse, vaimset aga seda võimekamasse konstitutsiooni, milles iga närv jäagitud kaasa muusitseerib (samavõrd solemimisega kui kuulamisega), säherdust nähtust täheldame ikkagi erandjuhtumil. Võrdlusena meenub siin vaid ehk viuldaja Gidon Kremer. Võiks veel lisada, et neile, kes lähemalt tunnevad Igor Žukovi hämmastavalt laia huvide ringi, tundub tema isiksus mõistetatusena.

Mulle kehtas kahe kunstniku, Neeme Järvi ja Igor Žukovi koosmuusitseerimine otsekui allegoorilist «vägilassümfooniat». Seniste tähelepanekute põhjal oletan, et Moskva või Leningradi publikult pälvinuks niisugune kontsert peale ovatsioonide veel kordamisi täismajale. Meie oludes rahuldume seekordse üpris tiheda kuulajaskonnaga.

Ühe ereda, mõnevõrra originaalse kunstielamuse kinkis meile Eesti Televisiooni ja Raadio segakoor kontserdi lõpul «Fantaasiaga». See võimas *concerto grosso* soleva orkestri, klaveri ja kooriga manifesteeris esimest kaht nii jõuliselt, et lõpus sisseastuv koor jättis algul oma kõrge registri tõttu ootamatult argliku, isegi abitult mulje, kuna eelnev orkestriepisood on optimaalses kõlaregistris. Kui siis aga koor *poco a poco* paisus finaali kulminatsiooni, mis oma suveräänse kõlaküllusega allutas endale mõlemad rivaalid, kujunes sellest grandioosne apoteos, mida saab võrrelda vaid IX sümfoonia finaali.

ARTUR URITAMM

Võtame kaheksakümnenumbriks sarjast esimese ettejuhtuva, 26. lehe. Sellele on mahutatud kaks öösärgitaolistes läbipaistvates hõlstdes uhkel-davalt poseerivat lõbutüdrukut, õlg-põhjaga toolid tagurpidi pähe tõstetud; taamal leidub kaks parastavat, kahju-röömugrimassidest väanlevat mehikest.

Mis jaburuseni pentsik maailm see olgu? kerkib tahtmatult huulile küsimus, nagu «inimlike hulluste entsüklopeediaks» nimetatud sarja paljude teistegi lehtede ees.

Hispaaniakeelne autoriallkiri «Ya tienen asiento» lehel enesel ja meiemaine etikett «Neil on, millel istuda» ei selgita, vaid muudab asja veelgi segasemaks. Pilt ise kuulub seesuguste hulka, mille juures puhtesteetilise — rombiladad üldkompositsioon, akva-tintapindade vibreeriva teralisuse vaheldumine ofordijoonte sügavmustjaga — kui tahes süvenenud seiramine ei anna võtit spetsiifiliselt hispaaniaaliku mõistukõne avamiseks. Kes piirdub etiketi lugemisega, sellele ei ava leht veeranditki öeldaelevast.

Napoleoni sõdade eelses Euroopas olid levinud puulõikes rahvalikud pilkepiltide sarjad teemal «Pahupidi maailm». Francisco Goya kuulsaima graafilise sarja 26. leht on neist kahtlemata innustust saanud. Rahvalikel puulõikeil maksid rõhutatud kätte oma vaevajale ning hukutajale: jänes paugutas püssi küti pihta, härg andis piitsa adra ette rakendatud talumehele, hiired toitusid kassidest, kala praadis pannil perenaist ja ikka edasi sessamas vaimus.

Goya on puhuti üle võtnud rahvapiltide rämeda absurdiuumori, ent see pole lõdgastava, elu ebaõiglust kujuteldavaltki korvava sublimatsiooni teenistuses. Pähe pandud toolidega edvistavate lõbutüdrukute pentsikusele näib puuduvat muu otstarve kui olla ajendiks pealtvaatajate võikuseni sapisele naerule.

Eestlane ei targene kuigivõrd isegi Goya poolt vaatajaile mõttekarkudeks jäetud selgitava teksti lugemise järel.

«LOS CAPRICHOS»:

PILA, ÕUD JA LOOTUS

Kommentaari kostab: «Kergemeelsetele piigadele aru pähepanemiseks pole midagi kasulikumat kui neile toolid pähe

tõsta.» Võtab taas õlgu kehitama, kas pole? Ent hispaaniakeelne tekst kätkeb muulastele vahendamatu sõnamä-

«Neil on, millel istuda».

«Oota, kuni sind võitakse».

«Uinuv mõistus sünnitab kolefisi».

gu: «tener asiento» tähistab niihästi «väärikas ja mõistlik olemast» kui ka «omada, millel istuda».

Alles sõnamängu tõlge selgitab pildi mittehispaanlasele. Jääb vaid üle teha kokkuvõtte kujutatute häälestusest, jõudmaks elutargalt üleoleva «El sordo», kurti Goya resigneerunud mõtteni oma väljakutsuvas meelelisuses sõgedate *maja* de parandamatusest või soovimatusest end talitseda, aga samuti maailma kättemaksuist, mille puhul karistuse määr ületab sageli eksinute süüteo määra. Ehk õhaker Goya liht-rahvalikult pitlikku kommenteerimisstiili matkides: kui preili on katel, siis kohtunik — pada.

ARVO PÄRDI «PRO ET CONTRA»

BERLIINIS

Suure Oktoobri 60. aastapäeva puhul mängiti Berliinis rohkesti Nõukogude muusikat. Üht niisugustest kontsertidest Berliini Koomilises Operis juhatas teatri orkestrika ja Nõukogude dirigent Fuat Mansurov (Kasahhi NSV Riikliku Sümfooniaorkestri asutaja, 1967. aastast Moskva Suure Teatri dirigent, sai jaanuaris 50-aastaseks). F. Mansurovi kavas oli Sostakovitši, Prokofjevi, Kabalevski teoste kõrval ka Arvo Pärdi tšellokontsert «Pro et contra». Avaldame järgnevalt Saksa DV kahe kriitiku arvamus A. Pärdi teose ettekande kohta.

Hansjürgen Schaefer kirjutab ajalehes «Neues Deutschland» (16. XI 1977):

«Kavas seisid ka ühe noorema Nõukogude meistri teos, Arvo Pärdi tšellokontsert, mis pärineb aastast 1972. «Pro et contra» on oopuse pealkiri, ja nauting, millega helilooja on kirjutanud poolt ja vastu — mitte ainult solisti ja orkestri kokkupõrke, vaid kõigepealt teatud eri stiilihoiakute lahku minekut —, on selgesti tunda: puhtad duudid, kadentsid ja la Händel ümbritsevad šokeeri-

vas kontrastis mitmesuguseid mängufiguure ja rütmilist müra, millega eelkõige solist Hans-Joachim Scheitzbach (kes on siin oma elemendis) humoorikalt särab. Publikule pakkus igati tõsiselt mõeldud muusikaline naljanumber suurt lõbu.»

Kriitik Eckart Schwinger ajalehes «Neue Zeit» (15. XI 1977):

«Nõukogude Eesti helilooja Arvo Pärdi kontserdi tšellole ja orkestrile «Pro et contra» seevastu kandis Hans-Joachim Scheitzbach ette südi hoo ning ulja huumoriga. Ju see tšello sketš päris uudne polegi, kuid siin seatakse võluvalt vastamisi õige lõbusalt vanaklassikalist ja avangardlikku, mis sellele löökpilliefektidega, väljakutsuvalt komöödiantside võtete ja väikeste paganinaadidega ja la Penderecki pikitud minikontserdile (nagu neid Poola helilooja tšellokontserdiski peitub) õiget maiku annavad.»

Klaverierialal paistis silma Pärnu Lastemuusikakool (õpet. L. Saar ja V. Traks). Akordionil esinesid Pärnu, Vändra, Abja ja Nuia lastemuusikakooli õpilased, kõrgemat taset näitasid neist Pärnu ja Vändra omad. Keelpillimängijatest tõsteti esile õpetajate L. Villeri, H. Randla ja S. Randma kasvandikke Pärnust.

Puhkpillierialal esines hästi Vändra Lastemuusikakool (õpet. A. Andrekson ja M. Schmidt). Head kõla ja mängukindlust osutasid Pärnust H. Pulga ja R. Mägra metsasarve- ja klarnetiõpilased. Tublid olid ka Pärnu flöödimängijad. Viljandist väärtsid esiletõstmist A. Sombri trompeti- ja kšülofoniõpilased.

Lastemuusikakoolide

ülevaatus

Lääne-Eesti piirkondlikust ülevaatuset detsembris võitis osa üheksa lastemuusikakooli: Haapsalust, Kingissepast, Kärdlast, Raplast, Vändrast, Abjast, Nuist, Viljandist ja Pärnust. Oma võimeid ja oskusi näitasid kaheksakümne noort muusikut klaveril, viiulil, akordioni-bajaanil ja puhkpillierialal.

Ülevaatusel ei koostatud otsest paremusjärjestust, õpilased võitsid õiguse eest esineda ülevaatusel lõppkontserdil L. Koidula nim. Pärnu Draamateatris. Küll selgitati parimad nõukoode heliloojate palade mängijad.

Võib juhtuda, et mõistlik ja mõistlik tänapäevaeestlane, kes ei tunnistata ei issandat ega ülepea midagi üldmõistlikku, tundes saatanatki ainult vandesõnana, võib Goya «Kapriise» silmitsedes kogeda autori suhtes justkui üleolekutunnetki — nende mitmekümne lehe ees, mille teemaks on nõidade sabatid, tontide, kummituste ning kodukäijate leegionid pahateod. Ent kas need tõesti osutuvad vaid Goya teadvuses püsinud keskaegse demonoloogia lapsikult ebauslikeks iganditeks, millel pole meile enam midagi aktuaalset öelda?

Deklareeris ju kunstnik ise oma sarja eeltellimuste vormistamisest teatades 6. veebruaril 1799. aastal ajalehes «Diario de Madrid», et autor on valinud «igale kodanike ühiskonnale omasest arvukast hulluste ning jaburuste kogumist, aga samuti tavade, harimatusest või omakasupüüest seadustatud liht-rahvalike eelarvamuste ja ebausul- gaste need, mida ta on pida- nud välj- naermise ning oma fantaasia harjutamise kohaseks».

Mõni väike poiss on neil päevil Kadriorus Goyat nähes juhtunud küsima: «Ema, kuhu lendab see nõid? Ja miks kollid piinavad imikuid?» Ent kas tarvitseb XVIII sajandi lõpu hispaania nõiapilgaripiltide vaatamiseks laskuda lapse või libahuntidesse ja krattidesse uskunud eesti talupoja tasandile? Mustade jõudude võimutsemise steene seirates tasub meele pidada Goya enda üpris avarat definitsiooni saatanate kohta 78. lehe kommentaarist: «Saatanad on need, kes teevad halba või takistavad teistel tegemast head, samuti need, kes üldse midagi ei tee.»

Valime huupi ühe sabatilehtedest. Olgu selleks nr. 67: «Oota, kuni sind võitakse.» Kaks vändjalikku, raugastunud nõida on ametis libasoku loomisega. Nende hoolealuse ainsaks inimlikku olemust säilitavaks osaks on jäänud vasak labajalg, kogu muu keha on nõiavõõrest pintseldatuna juba tõbras- tunud tigidaks sokuks. Too ei malda

oodata, kunas tema muutumine inimesest elajaks lõpule jõuab, rabeldes kurjakulvaja ametikohuseid täitma. Kommentaar sõnab: «Talle on antud tähtis ülesanne ning ta tõttab teele, kuigi teda pole veel jõutud võida nii nagu tarvis. Nõidadegi seas tuleb ette tuulepäid, rabistajaid, ainsagi terve mõistuse tilgata napakaid. Kõikjal on kõiksugust.»

Eeslikõrvsed ja kassiküünsed, öökullisilmsed ja nahkhiiretiibsed peletised imikuõgijad ja võimuhullud, kiimakotid ja kõhuorjad, koputajad ja pealekaebajad vaheldumisi inimliku välimuse säilitanute, kellele on aga oma- sed needsamad, väärastumise küündi- vad pahed, üks naeruväärsem või kole- tuslikum kui teine. Mehed ja naised, lapsed ja raugad, selle maailma väetid ja vägevad — kõik saavad Goyalt mükse.

Inimene ise loob endale siinpoolse maapealse pörgu, näib tahtvat väita Goya demonoloogiat. Inimese enese al- puses ja alpuses on tema vändumise al- likad. Saatan pole muud kui elajalikus- tumise kõik astmed läbiteinud inimene. Saatanastunud, eeslistunud, vändjastu- nud võimutsevad ja võidutsevad. Kurjus ja inimvihkajalikkus valitsevad raugas- tunud, bourbonlikus Hispaanias, kus inkvisitsiooni käsul pidi iga mees oma naise, naine mehe, lapsd vanemate ja vanemad laste kohta Pühale Ametile ette kandma, kui kedagi täheldati liiga sageli käsi pesemas, ilmalikke raama- tuid lugemas või muid ketserlusehõn- gulisi toiminguid sooritamas.

Kunstniku meelekiidus oma mine- vikulisse tardunud kodumaa allakäigu, jabura riigikorralduse, jõhkra sotsiaal- se rõhumise ja rahva vaimupimeduse pärast varieerub «Kapriisides» kord tapvast sarkasmist muheda pilkeni, teisel verd tarretavast õudustundest raevuka vihkamiseni, puhuti aga pilka- sest meeleheitest ja tragismist uuene- misihani. Jäägitu hukkamõist seguneb kaastundega, kirgliku ja valulise ar- mastusega oma Hispaania, oma hispaan-

laste, inimese ja inimliku vastu. Erine- valt moraaliprintsiipe enesekindlalt üksnes mustaks ja valgeks jagavast inglise kodanlikust moralistist Wil- liam Hogarthist on Goyalt esitada lõputu hulk varjundeid valguse ja pimeduse kokkupõrkeist nihästi üksikisikuis kui ka Hispaanias tervi- kuna.

Sarja jälgides näib vahepeal, et autor on kaotamas lootust, jõudes Jonathan Swifti sarnaselt küünalise pessimismi troostitusse ummikusse. Väärrib erilist imetlust, kuidas tema, XVIII sajandi lõpu Euroopa kõige reaktsoonilise riigi kodanik, säilitab siiski usu inime- väärsemate päevade tulekusse — tänu teadmisele väärtuste suhtelisusest ja suhete muutlikkusest.

67. paroodiline leht, mis esitab viit hädavaevu jalul püsivat rauka härja- võitlust mängimas, kannab nimetust «Üks ühte».

Üks ühte, teine teist. Kommentaar muumiatooliste olevuste hauaeelsele lapsikule kenitlemisele: «Niisugune on elu. Inimesed mõnitavad üksteist ja piinavad end vastastikkui, otsekui här- javõitlust etendades. See, kes oli eile härjaks, osutub täna toreeroks. For- tuuna juhib fiesta't ning jagab osi oma suva järgi»

Goya optimistlik fatalism loidab läbi valugrimassi, ent ta on sügavalt veen- dunud võltsiidolite põrmuksvarisemi- ses, agressiivse inkvisitsiooni, laiskela- jateks mandunud aadli ja parasiteeriva munkkonna saamisest toreerost här- jaks, lollitatud ja eeslistunud rahva vabanemises totra ebausul ning jabu- rate sunduste küüsis.

Miski pole igavene, ükski iseen- nast täis puhunud, võimule küündinud tü- hisus ei jää põrmuks varisemata. Aeg- laselt ja vaevaliselt uueneb ühiskond ikkagi nagu looduskki, sallimata pikka tardumist poolletargilisse unne. «Tund on tulnud», kõlab allkiri sarja viimase, 80. lehe, koidikul põgenevate peletiste all.

«Los Caprichos» oli esimene Fran- cisco Goya graafilistest sarjadest. Üht- lasi oli Goya seega esimene, kes võitis hispaania estambis kasutusele akva- tintatehnika, mis alles tosina aasta eest leiuatati Pariisis. Kuigi maailm, mis avaneb «Kapriisides», on tihti jõhker ja traagiline, pakub sari ometi ka roh- kesti silmailu, hõrke kompositsioone, üllatavaid kontraste, akvatinta same- tise sügavuse ning ofordijoone selguse kauneid kooskõlasid.

Omaaegses hispaania ühiskonnas osutus «Los Caprichos»-sari vaimses mõttes millekski viitsütikuga pommi sarnaseks. Sarja aegumatu ning järjest kasvav populaarsus — eriti XX sajan- dil — tunnistab, et lahates Hispaania pahelisi olusid hispaania kelmimaani groteskkes stiilis, on vabamõtleja Francisco Goya y Lucientes suutnud luua teose, mis osutub Goethe «Fausti» kõrval XVIII sajandi humanistliku kultuuri üheks tippsaavutuseks. Ju siis on kunstnik tabanud mõõdanikku va- risenud Hispaania allegoorilist peegel- pilti luues olemuslikke seoseid, mis kehtivad teistegi rahvaste, ühiskondade ning ajastute puhul.

«Los Caprichos»-sarja tõmmised, mis on praegu meie publikule kättesaadav- vad erinäitusena Kadriorus, on tallin- lastele lahkesti laenutanud Puškini- nimeline Kujutava Kunsti Muuseum Moskvast. Teadupoolest on Tallinna enda kunstikogude kohta vaid üksainus leht kõnealusest sarjast, nimelt 67., «Üks ühte» Johannes Mikkeli kollekt- sioonis.

JURI KEEVALLIK

MIS
ON
VALMIS.
TEOKSIL.
KAVAS?

Gennadi Podelski ütles, et tänavusel hooajal on toimu- nud mitme tema laulu esiette- kanne. «Suure Oktoobri 60. aastapäevale pühendatud nõu- kogude laulu festivalil sep- tembrikuus Leningradis esitas kolmel õhtul spordipalees «Ju- bileinõi» H. Karmo sõnadele loodud «Valge õõ tango» RAT «Estonia» ooperisolist Volde- mar Kuslap. Festival oli mär- kimisväärne selle poolest, et korraga, ühel kontserdil kõla- sid paljude meie tuntud lau- luloojate, nagu V. Solovjov- Sedoi, N. Bogoslovski, M. Fradkini, O. Feltsmani, V. Basneri, D. Tuhmanovi jt. teo- sed, mille ettekandest võtsid osa ka autorid ise. Saatis Le- ningradi kontserdiorkester Anatoli Badheni juhatusel.

Samal festivalil tekkis mul- kontakt poeet Jevgeni Dolma- tovsikiga. Selle tulemusena valmis laul pealkirjaga «Selgi- tus», mida õpib praegu Mosk- va vokaalinstrumentaalansam- bel «Fantaziya». Dirigent Bad- hen tellis minult aga kaks laulu noortele pühendatud tsük- li kontserdiks. Nendeks said Leningradi noorte lauljate Ilja Rezniki ja Viktor Gini teks- tidele loodud «Minu kallid linn Leningrad» ja «Armastuse valgus», mida suure eduga esi- tas kolmel õhtul detsembris Oktoobri kontserdisaalis Liina

Randma. Kaastegevad olid Le- ningradi kontserdiorkester A. Badheni juhatusel ja mit- med tuntud solistid.

Esiettekandeist võib nimeta- da veel kahte: G. Otsale pü- hendatud «Sõnadeta laulu», mis kõlas 19. novembri kont- serdil Riikliku Akadeemilise Meeskoori ettekandes, ja lau- lu «Kodumaast», millega osa- les üleliidulisel estradilaulja- te konkursil Vello Orumets.

Mullu oktoobris toimunud Sahhalini-reisile järgnes au- torikontsertide rida mööda Musta mere rannikut: Anapa, Gelendžik, Sotši, Gagra ja Pit- sunda. Solistina tegi neil mui- de kaasa äsjase üleliidulise laulukonkursi laureaata Laris- sa Šutova.

Möödunud aasta lõpuks täitsin Sverdlovski filmistuud- io režissööri Viktor Živolub- ile antud lubaduse teha muusika filmile «Harmonia». Nüüd on aga ka RAT «Est- onia» üle antud Jugoslaavia- aineleline vodevill, mille laulu- tekstid on kirjutanud Priit Aimal. See koosneb rohkem kui kümnest laulust.

Lähim ettevõtmine saab teoks Moskva Riiklikus Est- raaditeatris, kus 6.—12. veeb- ruarini toimuvad meie estraa- dilauljate kontserdid. Neil kontsertidel esinevad H. Tam- me, L. Sprogis, V. Orumets, J. Joala, B. Lehtlaan, U. Loop, N. Samohvalov, tantsijad E. Sprit ja A. Bundakov. Saa- dab estraditeatri orkester, mida juhatab Peeter Saul. Ka minul tuleb seal üles astuda nii dirigendina kui helilooja- na: kontserdi finaalis on ka- vas laul «Minu Moskva» Maia Lapissova sõndeale kõigi osa- võtul.

Muusikafondi vabariikliku osakonna kirjastusel ootab il- mumisjärge üheteistkümnest laulust koosnev tsükkel «Pea- teel».

AUNIMETUSI

Eesti NSV rahvakunstnik
HERTA EELMÄE
(Elviste).

RAT «Vanemuise» näitleja,
Eesti NSV teeneline
kunstnik

Eesti NSV teeneline
kultuuritegelane
VILMA VALKONEN.
EKP Tallinna Linnakomitee
Marksi-Leninismi Ülikooli
direktor

Arhitektuur ja linnaplaneerimine on laiale lugejaskonnale vähemalt niisama huvipakkuvad kui näiteks põhjalikud arutlused mõne teatritüki või sümfooniakontserdi üle. Linnaehituse asjus oskab arvamus avaldada peaaegu iga täiskasvanud inimene, kas või nii, et bussipeatus on paigutatud tema elukohast liiga kaugele, õlleaal aga liiga lähedale.

Linnaehituse küsimused leidsidki möödunud aasta lõpul jälle koha «Sirbis ja Vasaras». Tõsi, põhiliselt Tallinna liiklusküsimustes, kuid need moodustavad olulise osa linnamajanduse kompleksis suurlinnades. Ja Tallinn on vaieldamatult suur linn nii liidulises kui ka vabariiklikus ulatuses. Tallinnas asub ligi 29% meie vabariigi rahvastikust. Selles suhtes on liiduvabariikide hulgas meist esinult Armeenia ja Läti maa, kus pealinnades elab ca 32% rahvastikust. Et nende ridade autor ei ole kompetentne liiklusküsimustes, siis võtab ta arutluse Tallinna üldkasvu probleemid. Seejuures tuleks nentida, et diskussiooni peetakse meil veel tihti nõrkuse ja saamatuse tunnuseks, mispärast seda püütakse vältida või suruda ainult kindrite komisjoniarutluste tasemele. Nii kiputakse unustama, et meie uues põhiseaduses rõhutatakse otseselt nii kogu rahva kui ka iga üksikisiku aktiivset osa ja vastutust meie riigi probleemide lahendamisel. Seega peaks iga tallinnlane tundma enam huvi oma kodulinna probleemide vastu, väljendama oma mõtteid nendega seoses ja püüdma jõudumööda kaasa aidata kitsaskohtadest üles saamiseks.

«Sõiduauto — liiklus — linnaehitus» oli aktuaalne ja vajalik teema. Kuid mida suurem on linn, seda suuremad on ka kulutused teede ehitusele ja liikluskorraldusele. Osa teadlasi väidab, et infrastruktuuri rajamine ning täiustamine suurtes linnades nõuab ühe elaniku kohta märksa enam kulutusi kui keskmistes ja väikestes. Seega mida suurem on Tallinn kasvab, seda raskem ning kallim on lahendada ka transpordiprobleeme.

Valgevene teadlased on tõestanud, et 185 000 inimese ümberasumine Minski aastail 1961—1970 tööstuse arengu tõttu nõudis umbes 40 miljonit rubla linnaehituslikul kulutus rohkem sellest, kui need migrandid oleksid suunanud keskmistesse ja väikestesse linnadesse.

Terve hulk NLKP Keskkomitee otsuseid, NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusi, viisaastakute direktiive jne.

On vist korduvalt juhtunud, et näitusel kohtujad üksteiselt küsivad: mis sulle siis kõige rohkem meeldis? Mõni teeb koguni tähelepanu äratanud töödest oma märkmikku vastava nimestiku. Õpetatud kriitika peab sellist edetabelistust teemis või «meeldib» — «ei meeldi» printsiibil näitusevaatamist liialt lihtsameelseks ning ebateaduslikult subjektiivseks. Ometi otsustas maali-sektsioon (esimees Tiit Pääsuke) käesoleval aastal esimest korda just niisuguse veidi põnevusmängu meenutava ürituse Kunstihoones toime panna. Iga kunstnik võis oma valikul esitada ühe 1977. aastal valminud maali ja teised neli sektsiooni määrasid igaüks ühele esitatud töödest preemia. Vaevalt et keegi ürituse initsiaatoritest uskus sel moel olevat võimaliku välja selgitada 1977. aasta absoluutselt paremaid maaliteoseid. Tegu oli esmajoonel uudse näitusevormi otsinguga, mis aktiveeriks nii esinejaid kui ka vaatajaid. Muidugi oli sealjuures huvitav ja omajagu põnev teada saada, millised teosed tähelepanu pälvisid.

Kuidas reageerisid maalijad

peavad meie maa tootlike jõudude arendamise ja paigutamise põhiülesanneteks suurlinnade kasvu piiramist ning väikeste ja keskmiste linnade (eriti kui need paiknevad suurlinnade aglomeraatsioonis) kasvu soodustamist. See seisukoht tugineb praktilise elu analüüsile ja selle arengutendentside õigele hindamisele. Oeldakse ju ka NSV Liidu rahvamajanduse arendamise põhisuundades aastaks 1976—1980: «Parandada majandusliku ja sotsiaalse arengu kompleksset planeerimist ettevõtetes, koondistes, rajoonides ja linnades... Päärata veelgi suurlinnade kasvu, arendada majanduslikult perspektiivseid väike- ja keskmise suurusega linnu...» (NLKP XXV kongressi materjale, Tallinn, 1976, lk-d 193 ja 250.)

Meie väikeses vabariigis, kus 1/5 tööstustoodangust annab Põhja-Eesti, seisneb tootlike jõudude arendamise poliitika Tallinna ja põlevkivibasseini tööstuse ekstensiivse arengu lõpetamises ja Keskining Lõuna-Eesti rajoonikeskuste kiire arendamises. Põhimõtteliselt on kõik selge, ometi on harukondliku ja territoriaalse juhtimise printsiipide ühitamisega seotud suured raskused ja Põhja-Eesti tööstusliku kasvu piiramisel on vähe saavutatud. Nii näiteks tõestati hiljuti PI «Eesti Tööstusprojekti», et uus, rajatav puitplaatitehas oleks kõige otstarbekam ja odavam paigutada kas Jõgevale või Paidesse, kuid Eesti NSV Metsa- ja Puidutööstuse Ministeerium, ignoreerides majanduslikke põhjendusi, otsustas selle rajada juba olemasoleva samalaadse tehase juurde Püssi. Jääb vaid mõistatada, millistest seisukohtadest siin lähtuti.

Tallinna elanikkonna väga kiire kasv sõjajärgsel ajal on toimunud põhiliselt tööstuse kiire tõusu tulemusena. Pika aja vältel on tööstustöölise arv kasvanud kiiremini kui linna elanike arv. Tööstuse spurt sõjajärgsetel aastakümnetel on toonud kaasa tõsiseid disproportsioone linnamajanduses. Nimetame liikluse or-

ganiseerimise raskusi, kesk-konna aastastase taset, üldist veedefitsiiti, linna infrastruktuuri kõigi harude arengu mahajäämust. Näiteks on Tallinn Eesti NSV linnaliste asulate hulgas viimasel kohal kaupluste müügisaalide pinna poolest tuhande elaniku kohta. 1975. aastal oli Tallinn varustatud kaupluste ja ühis-

MEIE PÕHISEADUS:

«... selles peegeldub sotsialismi tohtu võit — uus inimene, kes ei eralda end riigist, vaid peab riiklikke ja üldrahvalikke huve oma südameasjaks.»

L. Brežnev

kondliku toitlustamise asutustega 75% ulatuses vastavatest üleliidulistest normidest. Seejuures pole arvestatud turiste ning muid sissesõitnuid, vaid ainult linna elanikke. Tallinnaste varustatus elamispinna-ga on võrdne meie vabariigi keskmisega. Elanike arvu kiire kasvu kõrval tuleb arvestada, et PI «Kommunaalprojekti» andmeil amortiseerub 1990. aastaks 970 000 m² elamispinda, mis vajaks asendamist. Saunakohtadel 1000 inimese kohta on Eesti linnadest Tallinnast tagapool ainult Narva, Kunda ja Türi, hotelikohtadel Paide ja mõned pisilinnad, kus võõrastemajad üldse puuduvad (arvestatud ei ole «Inturisti» süsteemi). Umbes samasuguse pildi saame ka teistes teenindusharudes.

Pealinna kiire kasvu jätkumisel edaspidi süvenevad disproportsioonid kogu meie vabariigi asustussüsteemis. Vä-

ga väikese iibe ning väheneva sisserände olukorras Eestis on Tallinn võimeline neelama kogu vabariigi elanikkonna juurdekasvu, jättes teised linnad vaeslapse ossa. Sellest (nii Tallinna-sisestest kui ka ülevabariigilistest disproportsioonidest) tuleneb pealinna kasvu piiramise vajadus.

Ainsaks teeks osutub siin tööstustöölise arvu stabiliseerimine tänapäeval ning vähendamine tulevikus. Iga uus töökoht käitises nõuab 2—3 uut töökohta teeninduses. Tallinnas vaevleb aga teenindussfäär kõige suuremas tööjõukitsikuses ning vajaks linna mõõduka kasvu korral perspektiivsete teenindusnormide alusel kümneid tuhandeid uusi inimesi.

Oleks nähtavasti mõnedus nõuda kõigilt ettevõtelt töölise arvu stabiliseerimist ja vähendamist. Linna otseselt teenindavad tööstusharud peavad katma elanikkonna vajadused, seda ka töötajate arvu kasvule vaatamata. Näiteks Piimatoodete Kombinaadi uus tsehh aitab paremini varustada pealinna lapsi kvaliteetsete toiduainetega. Kahtlust ei saa olla ka uue karastusjookide tehase rajamises vana, amortiseerunud ja väikeseks jäänud limonaaditehase asemele, mis siis tuleks sulgeda. Tallinnas asub terve hulk NSV Liidu juhtivaid tööstusettevõtteid, mis on otseselt seotud üleliidulise spetsialiseerimisega. Seepärast ei tohiks vastu vaielda näiteks tootmiskondide «Talleks» või tehase «Volta» laiendamise plaanidele. Teatud võimalused on aga siingi: üleliidulises ulatuses on tähtis, et käitis täidaks vastavad arengukavad, kas aga tootmise laiendamise toimub meie pealinna või perifeerias asuvas tsehhis, ei ole enam oluline.

Vastavalt mitmele direktiivsele dokumendile ei tohiks Tallinna rajada aga ühtegi linnamajandust otseselt mitteteenindavat käitist. Ometi planeerivad mitmed ametkonnad siia uusi ettevõtteid, kasutades selleks kõikvõimalikke «objektiivseid» põhjendusi. Üks neist on see,

et Tallinn on meie merevabariigi ainus sadam, mis saab vastu võtta suuri laevu. Seega tuleks kõik importtoorainet kasutavad ettevõtted paigutada pealinna. Et aga sadama ümbrus on hoonestatud, planeeritakse uued ettevõtted Sõjamäe piirkonda, mis tähendab umbes 10 km hulgivedusid läbi linna. Sel juhul ei ole aga enam erilist vahet, kas vedada toorainet sadamast Sõjamäele või mõnda lähedasse linna.

Kui mõnede ettevõtete töölise arvu kasv on vältimatu, samuti uute käitiste rajamine, siis üldse tööstustöölise arvu stabiliseerimine ja vähendamine on võimalik nende hulga tunduva kärpimisega teistes tööstusharudes ning ettevõtetes. Seda võimaldab suures osas töövõljalikuse tõus, mille aluseks on

— uute seadmete ja tehnoloogia rakendamine;

— tootmise spetsialiseerimise ja koostöötegemise süvendamine, eelkõige abitööstuses;

— uute, ühtsete tehnovõrkudega tööstusrajoonide rajamine linnas ning ettevõtete territoriaalse killustatuse likvideerimine.

Viimane ongi Tallinnas stiihiliselt kujunenud tööstuse üks kitsaskohti, mida ajakirjanduses levinud väljenduse põhjal tuleks laiendada.

Tootmiskondide moodustamine väljendab tööstuse kontsentratsiooni administratiivset külge. Ettevõtete territoriaalne killustatus väheneb palju aeglasemalt. Rohkem kui pooltes pealinna tootmispunktides on alla 100 tööliste. Väikesed tootmispunktid paiknevad üldjuhul amortiseerunud ning kohandatud ruumides (ja ikka veel vanalinnas), kus moodsate seadmete rakendamine on raskendatud, tööolud kehvad ja nõutavad sanitaartsoonid puuduvad. Viidates objektiivsetele tootmisvajadustele, lubatakse nendele ettevõtetele popslikke juurde- ja pealeehitusi piiratud ja perspektiivitult maa-aladel. Nimetagem ainult Tulika tänavas asuvate käitiste tootmispunkte.

Et tööpoolest aeglustada linna suurenemist, ei piisa tööstustöölise arvu stabiliseerimisest, sest teenindussfääri arendamine nõutavale tasemele tähendab iseenesest elanike hulga kiiret kasvu. Tööstustöölise hulga vähendamiseks edaspidi tuleks palju amortiseerunud ruumides asuvaid, territoriaalselt killustatud ning keskkonda saastavaid ettevõtteid linnast välja viia. Sotsiaalsete faktore ja keskkonnakaitse tähtsuse järjekindla kasvu tõttu ühiskonna arengus, mille tu-

MILLINE PILT MEELDIS

KÕIGE ROHKEM

EVI PIHLAK

siis uudsele üritusele? Näib, et esialgu mõningase kõhklusega. Osa tuntud kunstnikke, eriti vanemaid meistreid, jäi eemale. Põhjusi võis olla mitmesuguseid. Võib-olla peeti üritust tõesti liiga sportlikuks, võib-olla oli see töö, mida esitada oleks soovitud, raskesti kättesaadav, võib-olla ei olnud selle aasta loomingus lihtsalt teost, mis oleks sobinud niisugusele ühetöönäitusele. Kuid võib-olla kardeti ka omajagu, et preemiast ilmajäämist võidakse mingil kombel tõlgendada kaotusseisuna. Siiski kogunes teoseid nii palju, et organisatoorsest küljest võis nähtust lugeda kordalainuks.

Edasi tekib juba küsimus kunstitasemest. Põhimõtteliselt oleks see pidanud osutama kõrgeks. Esitas ju iga kunstnik eelduskohaselt aasta parima ning mõjukaima töö. Praktiliselt siiski mingi supernäitusega tegu ei olnud. Kuid ei saa ka öelda, et väljapanek ei peegeldanud taset ja arengusuundi, mis viimaste aastate maalile üldiselt iseloomulikud. Ometi mõtles vaataja seekord vist vähem kui tavaliselt neile üldistele probleemidele, sest ekspositsiooni erilaadne vorm sundis mõtlema teistele teguritele.

Et valikutegija oli kunstnik ise, siis arutati näiteks kordu-

valt küsimust, kas iga esitatud töö on ka tegelikult konkreetse autori aasta parim, kas kunstniku omapoolne hinnang ja kõrvaltvaataja seisukohad langevad kokku. Enamikul juhtudel, peab tunnustama, tajuvad kunstnikud küllaltki hästi oma loomingu tugevaid külgi. Kuid on ka autoreid, kelle puhul küsimus jääb vaieldavaks. Nii pani mõtlema näiteks Toomas Vint, kellel alles hiljuti lõppes huvitav personaalnäitus. Juba siis võis näha otsinguid seerialiku väljenduslaadi suunas ja ka nüüd esitatud maal «Vaade mere poolt» tundus osana mingist tsüklist, pääsemata justkui

küllaldaselt mõjule. Ometi on T. Vint näidanud end ka autorina, kes oma kunstilise nägemuse vägagi kontsentreeritult võib koondada ühte teosesse. Nii et tegu oli siin nimelt valikuga. Umbes analoogilisi mõtteid tekitab ka Kristiina Kaasiku «Põlev roostik». Teos seostub hästi tema loomingulise arengu ja selles valitseva meeleoludega, kuid kõnealusel näitusel oleksid vist tugevamini mõjule pääsenud hiljuti maalitud Merivälja motiivid. Teatavat fragmentaarsust ilmnes samuti Ilmar Malini pingsa tundekeoga teoses «Olen metsas».

Huvi tekitas kahtlemata ka preemiade jaotamine. Kuidas suhtuda premeeritud teostesse? Kas vaadelda neid möödunud maailmasta absoluutselt parematena või lihtsalt teatava kunstilise eripäraga endale tähelepanu tõmmanud teostena? Küllap on paikapildavam viimane võimalus. On ju kõik kolm maali tõesti erisuunalised teosed ning torkasid kunstniku isikupära kindla piirilise poolest näituse üldpildis selgelt silma. Ühtlasi oli valitud kunstiline põhimõte neis omal kombel lõpetatuse-

lemeid on küll raske rublades arvutada, peab selle lugema vajalikuks ja tulevikus niikuinii rakendatavaks. Tõsi, esialgu ei näi selleks jätkuvat vahendeid ja arusaamist. Siiski on nii sotsialistlikes kui ka arenenud kapitalistlikes riikides piisavalt kogemusi, mis näitavad ettevõtete ümberpaigutamise võimalikkust ja õigustatust.

Tallinna generaalplaanis, arvukates RPI «Eesti Tööstusprojekti» ja TA Majanduse Instituudi tööd näha-segi ette mitme ettevõtte väljaviimine. Seni pole ühtegi teoks tehtud. Esimene tõsi-sem katse selles valdkon-nas — liimitehase likvideeri-mine — ebaõnnestus. Arves-tades konditoodangu mahtu Eestis, Lätis ja Leedus, piisaks Baltikumile ühestain-sast ettevõttest. Liimitehase asend meie vabariigi serval põhjustab ebaratsionaalseid vedusid, õhusaastamise tõttu on kaitse asend ka linnas ebasoodne. Nimetatud tragi-koomiline võitlus tehase üm-ber lõppes sellega, et ettevõtte juhkond otsustas üle min-na želatini tootmisele ja lu-bas keskkonda üldse mitte saastada(?).

Võtan endale julguse ni-metada veel mõnd: koondise «Eesti Paberitööstus» tsellu-loositootmine ja paberivabrik nr. 2, Liha- ja Konservikom-binaadi tapatsehh, tootmis-koondise «Kommunaar» na-hatöötlemise tsehh, Parfü-meeria- ja Toidurasvade Kombinaat, vabrik «Keila», Kolhoosidevaheline Laevare-monditehas.

Kui aga vastav plaan jõuab konkreetse ametkonnani või ettevõtteni, leitakse hulga põhjendusi õigustamiseks ha-rukondlikke huve. Tutvugem siis peamiste ametkondlike vastuväidetega ja püüdkem tõestada nende paikapidama-tust.

Esimene vastuväide: puu-duvad kapitalmahutused et-tevõtte rajamiseks mõnes teis-es linnas. See on nõrk argu-ment. Linnaplaneerijad on pakkunud ümberpaigutami-seks põhiliselt niisuguseid ettevõtteid, mille hoonestus on amortiseerunud ning pai-gutus killustatud, mis igal juhul vajavad kapitalma-hutusi uute hoonete püstita-miseks. Kogu küsimus seis-neb selles, kas neid kulutusi teha Tallinnas või mõnes meie vabariigi teises linnas. Eesti NSV mõõtmete ja hästi arenenud transpordisüsteemi puhul ei saa kujuneda olulisi erinevusi kapitalmahutuste ulatuses.

Teine vastuväide: ettevõtte üleviimisel teise linna on ku-lutused palju suuremad, sest läheb vaja täiendavaid va-hendeid tehnilise ja sotsiaal-

se infrastruktuuri rajamiseks. Suurtres linnades (Tallinnas) saavad ettevõtted tehnilise ja sotsiaalse infrastruktuuri enamasti kätte kingitusena, sest need objektid (elamud, sööklad, kanalisatsioon- ja veevarustuse süsteem jne.) on juba ehitatud või ehitatakse tsentraliseeritud vahendiga. Säherdune praktika on üks põhjusi, miks pealinna elanike teenindamistase ei taha tõusta. Kuid ka suurtes lin-nades on kulutatud raha kõ-nealuste objektide rajamiseks. Mõne ettevõtte väljakolimisel need kasutamata ei jää. Vasta-vate paigutusvariantide võrd-lemisel arvestatakse suurlin-nades ainult tööstuslikke ka-pitaalimahutusi, väikestes ja keskmistes aga ka sotsiaalse infrastruktuuri loomise kulu-sid. Nii on lihtne tõestada, et tööstuse edendamise suur-linnades on odavam. Leidub selliseidki teadlasi, kes ütlevad, et puuduliku heakorras-tatusega väikesed linnad ei sobi tööstuse arendamiseks, nõudes liiga suuri kulutusi. Kuid tulevikus peame ju kõigis asulais, olenemata nende suurusest, tagama rahvale normaalseid töö- ja puhkeolud ning olme. Uute kaitiste asutamine väiksema-tes linnades, millega kaasneb veevärgi, kanalisatsiooni, pu-hastusseadmete, teenindusasu-tuste jne. ehitamine, saab oluliseks impulsiks nende linnade arengule.

Nähtavasti on vaja abista-da Eesti NSV väikseid ja keskmise suurusega linnu ning ümberasuvaid ettevõt-teidki nii vahendite koope-reerimise ja kontsentreerimi-se kui ka tsentraliseeritud vahendite kasutamiseks. Sum-masid selleks võib koguda kas või diferentseeritud mak-su kehtestamisega tehnilise infrastruktuuri (vesivarust-us, kanalisatsioon jne.) ka-sutamise eest Tallinnas paik-nevailt ettevõttele. Mis puu-tub elamufondisse, siis selle vabariiklik bilanss ei sõltu ehituse asukohast. Korraliku ametkondliku elamufondi ra-jamisel saab tööjõudu mis tahes asulas. Kui osa elanike läheb kaasa ümberkoliva ettevõttega, siis paraneb Tal-linnas teiste olme või vaba-neb pind. Seega tunduvad ainult ametkondadele kulu-tused väikelinnades liiga suured olevat, rahvamajan-duse kui terviku seisukohalt ei ole aga sugugi vaja üleliig-seid kulutusi teha.

Kolmas vastuväide: töövil-jakus on keskmistes ja väi-kestes linnades madalam kui suurlinnades. Osa autoreid on teaduslikus kirjanduses püüdnud tõestada, et fondi-tootlus, tööviljakus ja rida-teisi majanduse põhinaajaid on suurlinnades kõrgemad

kui keskmistes ja väikestes ning sellepärast tulebki töö-susettevõtted rajada ainult suurlinnadesse või nende ag-lomeratsiooni.

Nende väidete põhiviga seisneb selles, et eri suurus-järgu ja tootmisprofiiliga linnade tööstuse koondtöö-viljakus pole sisuliselt võr-reldav. Tööviljakus on oleneb põhiliselt ikka tööstusharust, ettevõtte võimsusest, tehni-lisest varustatusest ja juhti-mistasest.

NSV Liidus ei arvutata tööviljakust mitte puhastoo-dangu, vaid kogutoodangu järgi. Kogutoodangu hulka arvestatakse aga ka nende ma-terjalide ja pooltoodete mak-sumus, mida ettevõtte saab mujalt ja mis on juba kusa-gil teises tehases kogutoo-dangu hulka loetud. Toimub mitmekordne arvestus. Suur-linnadesse koondub põhiliselt tootmise lõppfaas. Nende et-tevõtete kogutoodangus ja tööviljakuses kajastub niisiis ka juba perifeerias asjatstatud töö. Mõnede teadlaste arva-tse ületab selle tulemusena arenenud piirkondade (suur-linnade) kogutoodang kaks korda reaalse, järelikult ka tööviljakus. Ülaltoodu osu-tab, et praegusajal puudub alus eelistada tööstuse eden-damisel suurlinnu tööviljaku-se järgi.

Neljas vastuväide: teistes linnades puudub kaader et-tevõtte normaalseks funk-tioneerimiseks. Tööjõu proble-m on ja jääb teravaks lähematel viisaastakutel kogu meie vabariigis. Reserve lei-dub aga väiksemates linna-des suhteliselt rohkem kui Tallinnas. Tööjõunappus Tal-linnas põhjustab selle alalise ja suure voolavuse, mis rais-kab ühiskonna vahendeid uute inimeste väljaõppe ja ümberkvalifitseerimise näol, jättes olulisi, kuid väiksema-palgalist ametikohtadega linnamajandusharud viilet-sasse olukorda. Ettevõtte üleviimisel tuleb aga osa töötajaskonnast kaasa, kui uues kohas pakutakse korra-likku eluolu. Igatahes on kohatu väita, et valdav osa ümberpaigutatava ettevõtte töötajatest jääb Tallinna, minnes üle teisele tööle. TPI sotsioloogide ankeetküsitlus on näidanud, et 20,8% kesk-astme juhte, 11,2% kõrghari-dusega spetsialiste, 12,7% kvalifitseeritud töölisi ja alamastme juhte ning 9% ametnikke on valmis ümber kolima, kui neile teises kohas antakse paremat tööd ja korter. Huvitav on lisada et pealinna prestiiži ja võima-lustega tunnevad end kõige rohkem seotud olevat eriha-riduseta ametnikud (enam-jaolt naisisikud).

Valime nüüd näiteks Par-fümeeria ja Toidurasvade Kombinaadi. Ehkki selle käi-tise Tallinnast eemaldamine seisab mõneski prognoosis, kinnitan, et näide on sub-jektiivselt valitud ja pole kooskõlastatud üheski ins-tantsis. Viiel üksteisest lahu-tatud väikesel maa-alal paik-nev, amortiseerunud hoonete ning aegunud seadmetega, ent sanitaartsoonita, ümbrus-konda saastav kombinaat vajab järgmisel või ülejärg-misel viisaastakul kapitala-mahutusi uute tootmishoo-nete tarvis.

Kui unustada ametkondli-kud barjäärid, oleks kõige õigem lahendus selline: par-fümeeriavedelike tootmine üle anda koondisele «Flora» ja ehitada uus toidurasvu, majoneesi, sinepit ning see-pi valmistav ettevõtte. Sil-mapaistev eeldus kõnealuse ettevõtte ümberpaigutamisel on vähene tööjõuvajadus: täiskooresseisulise kombinaadi korral orienteeruvalt 350 ja parfümeeriavedelike tootmi-se üleandmisel umbes 230 inimest. Uus toidurasvade kombinaat tuleks rajada raudtee äärde (tooraine vas-tuvõtmiseks), küllaldase vee-vuruga piirkonda ja põhilis-te tarbimispiirkondade lähed-ale (toodangu turustamine). Viimasteks osutuvad loomuli-kult Tallinn ja põlevkivibas-sein. Kuid seda tüüpilist ametkondlikku väidet, et et-tevõtte peab paiknema suu-rimas tarbimispiirkonnas, võib arendada absurduseni: kui-võrd Tallinn on enamiku meie vabariigi ettevõtete toodangu suurim tarbija, peaks need kõik koonduma siia!!

Oletagem, et ülaltoodud tingimustele vastab kõige paremini Tapa. See linn on Eesti mõistes küllalt suur, kuid madala heakorras-tusega ning tööstuslikult nõrgalt arenenud. Tööstustöölise osa-tähtsusest linnarahvastikus jääb Tapa maha näiteks Mustlast, Kallastest, Tõrvast ja Antslast. Iseseisvad töö-susettevõtted seal puuduvad. Ametikohtade vähesuse tõttu käivad paljud tapalased töö-l Tallinnas ja Rakveres. Kom-binaadi ületoomine stimu-leeriks Tapa kasvu, an-naks uusi ametikohti, ja et sellega kaasneb kanalisatsi-ooni, puhastusseadmete, ela-mufondi ja teenindusasutus-te rajamine, parandaks see linna heakorras-tust ning ol-met.

Ilmselt tekitab kõige oluli-semaid vastuväiteid veeva-rustus. Kuid veedefitsiit Tal-linnas on veelgi teravam! Tulevikus rajatav veejuhe Peipsi — Põhja-Eesti töö-suslinnad võimaldab ka Ta-pal lisaks põhja- ja Valge-

jõe veele kasutada Peipsi vett. Käesolevas jutus on see ettepanek põhimõtteline. Toi-durasvade tootmine võiks paikneda samuti mõnes teises meie vabariigi linnas, aga ka Tapa vajab tingimata iseseis-vaid kaitisi.

Ehkki tootlike jõudude arendamise põhimõtted on fikseeritud paljudes autori-teetsetes dokumentides, on meil kujunenud tavaks iga kaitise rajamise või laien-damisel eelistada Tallinna või põlevkivibasseini, tulles nõnda vastu ametkondlikele huvidele. Vestlused mitme linnaehitust tundva isikuga on näidanud, et tootlike jõu-dude paigutamise ja asustus-süsteemi arengu kontsepts-i-onist meie vabariigis ei saada mitte alati õigesti aru.

Tallinn on ja jääb Eesti suurimaks tööstuskeskuseks. Kuid pealinna enda ja kogu meie vabariigi asustussüsteemi huvides tuleb siin töös-tuse kasvu oluliselt piirata. Teiselt poolt on vaja tugev-dada Tallinna aglomeratsi-ooni nn. kasvukeskusi, pai-gutades tööstusettevõtteid Rakverre, Tapale, Paldesse, Türi-le, Rapla, Keila ning perspektiivseid teeninduskes-kusi näiteks Tartu, Pärnu, Viljandisse, Võrru, Valka.

KOKKUVÕTTEKS.

Sotsialistlik plaanimajan-dus on hea alus linnade arengu juhtimisel ja regu-leerimisel. Tallinna kasvu tuleb piirata, väiksemate linnade oma aga soodustada. Taandatud linnaehituskulud on suurlinnades suuremad kui keskmistes ja väikestes. Väga agelase rahvastiku liibe tõttu mõjub pealinna kasvu piiramine kogu meie vabariigi asustussüsteemi arengule. Vastasel juhul süvenevad disproportsioonid tööstuslikult ülearenenud Põhja-Eesti ran-nikuriba ning agraarse Kes-kja Lõuna-Eesti vahel veelgi (spetsiifilisest saarterajoonist rääkimata). Kõikvõimalikud abinõud Tallinna kasvu aeg-lustamiseks tuleks kasutu-sele võtta juba nüüd, ehkki need tänapäeva tasel arvesta-des võivad tunduda utopi-lisena. Ühiskonna järjekind-lalt suurenev jõukus tagab plaanide elluviimise tulevi-kus. Linna kasvu aeglustada saab ainult tööstus. Ühe et-tevõtte ümberpaigutamist võiks katsetada juba järgmi-sel viisaastakul, kusjuures võimalikke vigu tuleks otsida eelkõige ümberpaigutamise korraldusest.

Lähitulevikus alustatakse Tallinna generaalplaan jär-jekordset korrigeerimist. Loo-dame, et selle tulemusena ei seata eesmärgiks muuta Tal-linn kord miljonilinnaks.

ni välja arendatud. See mõte võis näida veidi vastuolulise-na, sest Enn Põldroosi kahe sektsiooni preemia saanud kompositsioon «Hüpe» kannab endas ilmselt improvisatsiooni-momenti, ootamatult tabatud efekti. Tegelikult just selles peituvadki teose kunstiline printsip ja ka sisuline juht-mõte. See on üks ere hetk, mingi tunde- või tegevusseisund. Teostuslikult valitseb töös eelkõige vaba, hoog-ne värvikompositsioon, milles üksikud erksad kromaatilised aktsendid on ühtlase helesi-nise tausta ja naturaalse pruuniga modelleeritud figuu-ridega huvitavas koostöös viidud. Vahendid on seega puhtmaalilised, niisuguse ten-dentsi poole kaldunud, mis viimase aja maaliloomingus on kippunud taandseisus pü-sima. Kuid ilmselt tuntakse puhtmaalilise elemendi järele taas mingil määral igatsust, sest ka teine premeeritud teos — Peeter Mudisti «Kalavaras» — kuulub oma toonirikka ja pehme, hajuva maalimislaadi-ga sellesse valdkonda. Ometi, teostuse omapärast määravam on töö psühholoogiline efekt. Sõnades määratleda on seda

raske. Kujutatud situatsioonis oleks justkui midagi humoori-kat, kuid samal ajal õhkub maalist vastu ka sisemist äre-vust ja kohkumist, ootamatuse tunnet, mis tegi vaataja veidi nõutuks. Kõik see on edasta-tud sellise sugestiivsusega, mis peaaegu painajalikult midagi elus kogetut meenutab.

Teatavat psühholoogilist paradoksi sisaldab ka Jüri Arraku «Tsirkus». Maailm kui narrimäng on antud kunstni-kule juba aastaid omase ku-jutamiski viisi kaudu. Nii kor-dabki see teos varem olnud teistest enam. Preemia on pi-gem tunnustus Jüri Arraku loomingule tervikuna kui ot-seselt viimase aasta saavutus-tele.

Kui nüüd edasi küsida, kas vahe nende kolme maali ja mõnede teiste eksponaatide vahel on väga ilme, siis tu-leks vist eitavalt vastata. Oleks täiesti mõeldav olnud esile tõsta ka mõnede teiste teoseid. Näitusel oli küllaltki palju peaaegu võrdväärtsu-likku. Ühe tugevama maalija-na esines näiteks Olav Maran. Tema «Vaikelu uhmriga» on maalitud seesuguse keskendu-

misega, seesuguse tugeva üles-ehitusliku alusega, et lihtne natüürmort omandab eksis-tentsiaalse tähenduse. Tavaliselt suurema väljapeetusaste-me meeleolu konkreetsuses oli saavutanud ka Tiiu Pallo-Vaik. Oma hrapra arglikkusega oli «Liis» seekord kindlasti üks peenema tundekega teoseid. Kuid pilku köitis ka hoopis vastandlik Ando Kes-kküla, kes tegelikult püüab määratleda läbi keskkonna, läbi külmobjektiivselt antud situatsiooni. Nüüd nähtud «Ateljee» pärast pildi «Vaade linnale» maalimist kuulub kindlasti tema tugevamate teoste hulka. Tähelepanuta ei saanud mööda minna ka Tiit Pääsuke kompositsioonist, milles inimese ja ümbruse su-het peegeldatakse taas uuest aspektist ning küllaltki suure teostuspingega. Teatud loomingu-lise põhimõtte järgimise ja teose ilmekuse pärast ei olnud midagi ette heita ka Aleksan-der Vardi maalile «Üliõpilast Enn Lillemetza portreerides» või Malle Leisi ja Lembit Sa-rapuu töödele. Need kõik on selle maalista arvestatavad teosed. Ainuke, millest vahest kõnealusel näitusel veidi va-

jaka jäi, oli värskuse ja uud-suse moment.

Veelgi enam kui väljakuju-nenud kunstnikke puudutab öeldu noori. Oleks võinud eel-dada, et uus näitusevorm ah-vatleb esitama teoseid, milles kunstnik saab oma põhimõt-teid segamatult väljendada. On ju küllalt juhtunud, et žürii valik ei ole kunstniku arva-musega täiel määral kokku langenud. Kuid paraku just selliseid uusi, oma loomingu-lise kreedoga teoseid oli näi-tusel üpris vähe. Noored maal-lid nagu Lemming Nagel, Jüri Kask, Urmas Pedanik, Heiti Polli olid välja toonud küllaltki huvitavaid ja arves-tatavaid töid, kuid need kip-uvad senist maali üldpilti vaid täiendama ja varieerima kardinaalselt uut lisamata.

Kõige selgemini esinevad teistsuguste loominguprintsi-pide poole pürgijatena Leon-hard Lapin ja Sirje Lapin. Mõlemad püüavad geomeetri-liste kujundite kaudu jõuda ruumitunnetuseni, milles sis-salduks tegelikkuse kogemust inimlikult laiemas tähenduses. L. Lapini «Must kolmnurk» on justkui aken salapärasesse

kosmilistesse kaugustesse, vei-di romantiline ja samal ajal ka ratsionaalselt kaine oma proportsioonide puhta selgu-sega. Sirje Lapini töös räägi-vad rohkem kaasa rütmiline värvimõju ja kujundite kor-dus. Tema «Sissetung» raja-neb värvi spontaansel mõjul.

Ühtekokku on kunstnikke, kelle looming sisaldaks uusi hargnemisvõimalusi, siiski praegu hirmutekitavalt vähe. Maalijate järelkasvu ja kunsti nooremis- ning uuenemis-protsess on muidugi laiem probleem, mis seekordse väl-japaneku piiridest üle kasvas, kuid andis end siiski selgelt tunda ja mõjustas üldilmet. Tervikuna võib uut näituse-vormi pidada perspektiivseks ettevõtmiseks, mis kunstielu peaks aitama liikuma panna, nii kunstniku kui ka vaataja seisukohalt. Jagab ju ka iga vaataja mõttes välja oma preemiad. Kuid kunstnikule peaks seesugune ühepildinäi-tus andma soodsa võimaluse oma töökspidamisi ja püüd-lusi rohkem kui muidu kollee-gide omadega võrrelda.

Turistimuljeid

Pühapäev, 18. september. Minu sünnipäev ja reisi ainuke teadustööst vaba päev. Olen just Washingtoni jõudnud. Eestis on juba sügis, ka Evanstonis, kus ma sümposiumil viibisin, kolletasid lehed ja peaaegu iga päev tibutas vihma, ent Washingtonis on päikesepaisteline suvepäev, sooja 32°C.

Esmalt siirdun pealinna tsentrumisse, tõusen liftiga Washingtoni mälestussamba tippu. Nähtavus on ideaalne. 500 jala kõrgusel paiknevalt vaateplatvormilt küünib pilk 30 või isegi 40 miili kaugusele. Majesteetlik linn on nagu peopesal. Siinsamas all tulevad kogu ilus esile klassikalises stiilis Kapitoolium — parlamendihoone, rohelusse uppuv, soliidelt tagasihoidliku väliskujundusega Valge Maja, antiiktempli tüüpi Lincoln'i memoriaal koos tohutu suure pikliku, päikesekiirte sillerdava veepeegli, mitmesuguste valitsushoonete ranges stiilis kompleksid ja eri arhitektuurielementide kuuluvad muuseumihooned. Taamal on selgelt näha tänase Washingtoni südame, ruudukujulise Federal District'i range planeering. Ühtpidi tänavad A, B, C, D... teistpidi 1, 2, 3, 4... lisaks radiaalsed avenüüd. Veelgi kaugemal aga paistavad eeslinnad, mis laiuvad kahe osariigi, Marylandi ja Virginia maa-alal. New Yorgi ja Chicago kõrval on Washington madal, kõrgehitisi on vähe.

Ehkki viibisin Washingtonis ka 1970. aastal, imetlen taas George Washingtoni ettevõtlikkust ja julgust rajada pealinn soisele ning inimtühjale alale Potomaci kaldal. Kuid veelgi mõtlemapanevam on pealinna projekti autori, prantsuse arhitekti Pierre Charles L'Enfant'i kaugelenägelikkus. Projekti koostamise päevast on möödunud peaaegu kaks sajandit. Vahepeal on leiutatud auto ning toimunud ääretu hulk muutusi, mida P. Ch. L'Enfant kuidagi ei saanud ette näha. Ja ometi on Washingtoni kesklinnas endiselt rohkesti avarust ning rohelust, ammu rajatud tähtsamad hooned (näiteks Kapitooliumi nurgakivi pani George Washington 1779. aastal, praegusel kujul valmis ehitis 1850. aastal) täidavad nüüdki laitmatult oma ülesandeid.

Sügava elamuse jättis ekskursioon Kapitooliumi. Ka hoone sisearhitektuur ja arvukad maalid on omaette vaatamisväärsused. Tehnikainimesena veetsin enamiku pärastlõunast Lennunduse ja Aeronautika Muuseumis. Eksponaadid olid huvitavad ja ma arvan, et noortele ka õpetlikud. Esimesed algelised lennukid, lennuk, millega Lindberg esimesena sõitis üle Atlandi ookeani, nüüdislennukite näidised... Kõrgel lae all hõljuvad ühendatult kosmoselaevad "Sojuz" ja "Apollo", pakkudes eredat näidet, kui tulemusrikkalt võib kulgeda Nõukogude Liidu ja USA teaduslik koostöö. Kulastajate tähelepanu köidab ka nn. kuulaevu, millega

Ameerika astronautid laskusid Kuule ja naasid sealt kosmoselaevale.

Selle lõigu lõpetuseks veel mõned üldisemad ülestähendused.

Meeldiv oli kogeda, et kasiinatud hipid, kes 1970. aastal nii üksikult kui ka salkadena kõrgis suurlinnades ringi loivasid, on nüüd täiesti kadunud.

Masendava mulje jätsid prostituudid, kes õhtuti ilmusid K ja 14. tänava nurgale, kus paikneb hotell "Ambassador", milles elasin. Muide, see paik on vähem kui kilomeetri kaugusel Valgest Majast. Aga noh, "vaba maa", "täielik isikuvabadus"...

Õhtul liikus tänavail rohkesti teisigi kahtlase käitumisega tüüpe. Ameerika kolleegid ilmselt ei liialdanud, kui nad korduvalt ja tungivalt hoiatasid: "Õhtul hotellist väljuda on väga ohtlik!" Mis seal toimus, nägin väljumatagi sest toa aknast avanes vaade just K ja 14. tänava nurgale.

Haridussüsteemist

USA-s lähevad lapsed kooli 5-aastaselt. Üldhariduskoolis on 12 klassi, nii et lõpetajad on enamasti 17-aastased. Meil algab koolikohustus teatavasti 7-aastaselt. Esimesel pilgul võib näida, et siit tuleneb üldhariduse omandamise ea ja kestuse oluline erinevus USA-s ja Nõukogude Liidus. Tegelikult see nii ei ole. Esiteks lähevad meil paljud lapsed kooli 6-aastaselt, teiseks on viimastel aastatel asutatud nn. nullklassse, kuhu võetakse 5–6-aastasi, kolmandaks käib meil suur osa lapsi lasteaias, kus mänguga pooleks õpitakse lugemist-kirjutamist ja muudki. Ka üldhariduskooli lõpetajate vanus (17–18 aastat) on peaaegu ühesugune.

USA ja Nõukogude Liidu üldhariduskoolide õppetöö korralduses on palju erinevusi. Siinkohal põgusalt vaid ühest tähelepanekust. Kui õpingud jaotada kahte liiki: 1) kõigile ühine põhikursus ja 2) erikallakuga kursused, mille õpilane oma soovi kohaselt valib, siis on esimest liiki kursuste osatähtsus meil märksa suurem kui USA-s. Arvan, et see on meie koolikorralduse eeliseid. Ulatuslikud põhiteadmised kõigis ainetes on kõrgesti arenenud ühiskonna igale liikmele vajalikud.

USA-s on palju suurepäraseid koole, ent näotu on see, et tänase päevani pole teoks saanud üldhariduse andmine kõigile lastele. Millised ka poleks selgitused, ikka tekib mulje, et leidub mõjukaid isikuid, kel on (avalikult võib-olla seda ei tunnustata) üksipuha või koguni meelmööda, kui osa nn. värvilistest elanikkonnast jääb endiselt vaimupimedusse.

Kõrgkoolidest

Kõrgkooli astujate iga on USA-s ja Nõukogude Liidus enam-vähem ühesugune (17–18 aastat), küll aga erineb sisseastumise kord.

Ülikooli pääsemiseks tuleb USA keskkooliõpilasel soori-

tada vähemalt kahes-kolmes aines riigieksam, mis korraldatakse üldhariduskooli kõrgis põhiainetes. Iga noor teeb valiku vastavalt erialale, mida ta kavatseb omandada. Näiteks need, kes soovivad hakata õppima täppis- või inseneerteadusi, sooritavad riigieksamid matemaatikas, füüsikas, keemias või arvutiteaduses. Et hinded mängivad suurt osa,

UNO NIGUL SÜGIS TEISEL POOL ATLANTI

Eesti NSV TA Küberneetika Instituudi rakendusmatemaatika ja mehaanika sektori juhataja, Nõukogude Liidu Teoreetilise ja rakendusmatemaatika Rahvusliku Komitee ning NSV Liidu TA akustikanõukogu liige tehnikadoktor Uno Nigul viibis septembris tööalasel lähetusel Ameerika Ühendriikides.

Purdue ülikooli ametlik maskott.

käivad paljud õpilased kaks korda eksameid andmas — eelviimasel ja viimasel õppeaastal. Kõrgkooli astumisele eelneval suvel võistluseksameid ei toimu. Sisseastumiseavalduse ja dokumendi hinnete kohta esitavad noored tihti mitmesse õppeasutusse, näiteks ühte kõrgemate ja teise madalamate nõudmistega kooli. Kui esimene taotlust ei rahulda, on väljavaateid veel teise pääsemiseks.

Nõukogude Liidu süsteemil on kahtlemata see eelis, et ülikooli sisseastujad saavad kuni viimase minutini kaaluda eriala valikut ning sooritavad võistluseksamid vahetult enne õpingute algust. Ent tuleb ka nentida, et need eksamid väsitavad. Selle vältimiseks on viimasel ajal rakendatud mitmeid abinõusid, näiteks esimese kahe eksami väga hästi sooritanute vabasta-

mine järgmistest. Võib-olla tasub edaspidi ühe variandina kaaluda ka võimalust korraldada sisseastumiseksamid mõnevõrra varem, nii et enne õppetöö algust kõrgkoolis jääks pikem puhkeaeg. Teatud aines sisseastumiseksami edukalt sooritanud noortel poleks ehk vajagi anda selles aines küpsuseksami. Need on muidugi vaid ideekillud, mille rakendamise otstarbekus nõuab sügavat analüüsi.

Kui Nõukogude Liidus on enamikul erialadel õppetöö kestus kõrgkoolis viis aastat, siis USA-s vältab põhikursus tavaliselt neli aastat.

Ameerika Ühendriikides on mõningal määral juba esimese-teise ning üsna olulises ulatuses kolmanda-neljanda õppeaasta üliõpilastel võimalik valida, milliseid kursusi nad kuulavad, et üldsummas koguda lõpetamiseks vajalik hulk arvestuspunkte. Kui tähele panna ka seda, et ühtede ja samade ainekursuste programm USA ülikoolides on sageli üsna isesugune, siis on selge, et ühe eriala lõpetanute teadmised ei ole kaugeltki võrdsed. Huvitav on täheldada, et Nõukogude Liidu kõrgkoolides ilmneb samasuunaline tendents. Üha laialdasemalt praktiseeritakse eri profiiliga paralleelkursusi, fakultatiivseid lisakursusi, õpetamist individuaalprogrammide alusel, standardsete kursusetööde asendamist individuaalse uurimistööga jne.

Nelj-aastase põhikursuse lõpetanud noortele (graduate students) pakuvad paremad ülikoolid täienduskursusi kas samas või mõnes muus ülikoolis. Need kursused on võrreldavad meie aspirantuuriga, ehkki leidub ka erinevusi. Master degree saamiseks tuleb tavaliselt töötada ükskaks aastat, doctor degree saamiseks aga kolm-neli aastat. USA ülikoolide doctor degree on ligikaudu samaväärne meie kandidaadikraadiga. Ent oluline on meele pida, et USA ülikoolides püstitatavad nõuded erinevad tugevasti. Sellepärast tuleb töötaotlustes ja muudes ametlikes dokumentides alati märkida, millises ülikoolis on teaduslik kraad omandatud.

Kui meil saavad stipendiumi kõik edukad üliõpilased, siis USA-s ikka veel vaid ligikaudu kümnendik. Meie oleme harjunud tasuta haridusega, aga seal on kõrgkoolide õppemaksud viimase kümne aasta jooksul mitmekordistunud ja muidugi seda soolasemad, mida parem kool. Nende vähestegi stipendiumide määramisel arvestatakse ametlikult üksnes perekonna majanduslikku seisundit ning õppeudkust, aga tegelikult läheb vist nahavärv ka arvesse. Kui elanikkonnast moodustavad mustanahalised umbes 10%, siis ülikoolides, mida külastasin, oli neegerüliõpilasi alla 1%.

Paljud Ameerika Ühendriikide ülikoolid asuvad kas omaette linnakuna suurlinnadest eemal või siis avaral pargitaolisel maa-alal mõne linna või linnade konglomeraadi piires.

Mulle meeldivad just need, mis paiknevad suurlinnadest eemal, näiteks Stanfordi ülikool San Francisco naabru-

ses, Loodeülikool paarikümne miili kaugusel Chicagost, hülgaslik Purdue ülikool Indiana osariigis jt. Vaikus, puhas õhk, avarad muru- ja spordiväljakud, siinseal puudesalu või pargike, osavalt loodusse sobitatud madalad hooned... Kõik see loob rahuliku miljöö ning suurepäraseid eeldused edukaks õppe- ja teadustööks, aga ka sportimiseks ja kehakultuuri harrastamiseks.

Nõukogude Liidus on samuti võetud suund linnavälise ülikoolilinnakute loomiseks, näiteks Moskva Riiklik Ülikool Lenini mägedes (linn kipub nüüd küll uuesti järele jõudma!), ülikool teaduslinnaks Novosibirski lähedal, Leningradi ülikooli uus kompleks linnast lääne pool jne. Sellepärast arvan, et niisuguste linnakute projekteerimisel ja ehitamisel on meil ameeriklastelt mõndagi õppida. Ja veel üks tähelepanek. Seda tüüpi USA ülikoolide naabruses paikneb tavaliselt asula või väike vääkelinn, mis nii-öelda teenindab ülikooli: seal on kaubanduskeskus, hotellid, bensiinjamaad jne.

Lisaks mõningaid tähelepanekuid üliõpilaste riietuse, välimuse ja käitumise kohta.

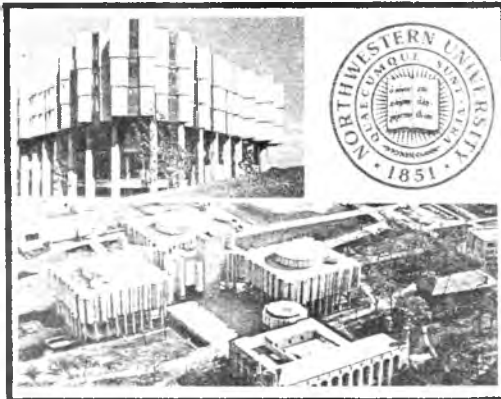
Levinud on lihtne, vaba riietus, seejuures kõigist kõige populaarsem on blue jeans, mida eesti keeles on millegipärast hakatud kutsuma tekstasteks. Neid kannavad nii noormehed kui ka neiu. Kuuma ilmaga eelistab enamik neid lühikesi pükse, kuna noormehed jäävad truuks pikkadele. See on ka ainuke jälg, mis kuuekümnendate aastate lõpu ja seitsmekümendate aastate alguse hipide liikumisest säilinud. Poistel on juuksed taas lühemad kui tüdrukul. Pannakse rõhku juuste pesemisele, harjamisele ja lõikamisele. Lokkijail pole vist ainsatki noort klienti (seda kaunistamisviisi kasutavad ainult solides eas daamid). Habemeid ja vurrukesi täheldab silm harva, ja kui, siis ainult hästi hoolitsetuid. Mis puutub neidudesse, siis igapäi ülesmukitud kaunitar pole pop, pigem juba pisut teeseldud lohakust (vallatult lahtinustatud pluusid, sihilikult lõhkikärastatud püksisäär ine.) või siis mõni süütu vembuke, kas või peamiselt aukudest koosnev pluus, mille all pole mitte midagi.

Eeskujulik figuur aga on tüüpiline nii noormeeste kui ka neidudele. Selle eest kantakse hoolt söögilauas ja spordiradadel.

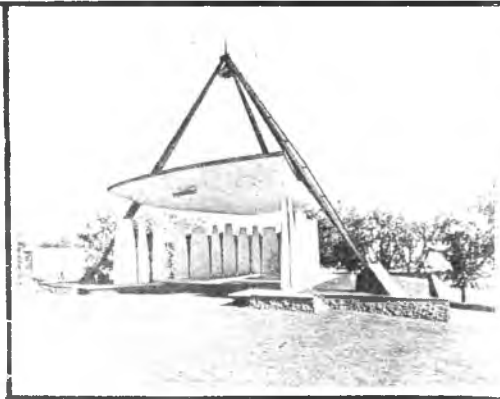
Veidi harjumatut on, et üliõpilased istuvad sageli koridoride põrandail, treppidel ning muruplatsidel. Suitsetajaid kohtab harva. Sigaretiga tütarlaps on ülikooli seinte vahel haruldane nähtus, see annab ikka eeskätt märku kergetest elukommetest...

Veidi teaduse vallast

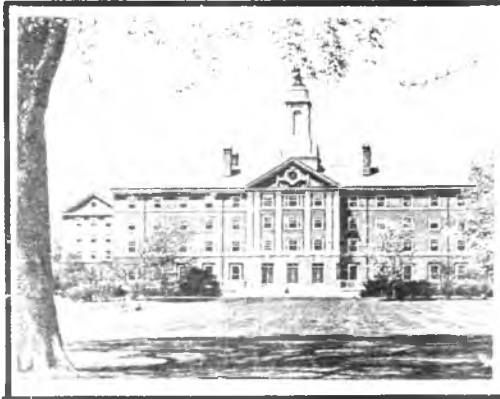
Asutamisest saadik on Eesti NSV TA Küberneetika Instituudi üks tõsuuundi olnud heli- ehk deformatsioonilainete levi ja peegeldumise matemaatiline modelleerimine. Meie töötulemused on pälvi-

Loodeülikooli (Evanston, Illinois) raamatukogu (3200 luhejakohta) kahes vaates.

Purdue ülikooli (Lafayette, Indiana) ultra-moodne kolakoda vabaõhuetenduste tarvis.

Radcliffe kolledž (Cambridge, Massachusetts). Näide USA varasemast ülikooliarhitektuurist.

Columbuse linn Ohio: 16-korruselise "mototalli".

nud tähelepanu nii kodu- kui ka välismaal. Nii on tõlgitud inglise keelde ja antud USA-s välja üks meie monograafiaid «Echo Signals from Elastic Objects». USA teaduslik ühing The Acoustical Society of America valis mind 1976. aastal oma liikmeks.

Püüan paari lausega selgitada meie uurimistöö sisu.

Deformatsioonilained levivad õhus, vees ning kõigis tahketes keskkondades ja keha-looduses. Looduses ja tehnikas on neil suur tähtsus kahest aspektist.

Esiteks. Mõõduka amplituudiga helilainete abil toimuvad informatsiooni kogumine ning edastamine. Näiteks on kuulmine õigupoolest teabe hankimine deformatsioonilainete registreerimise ja analüüsi teel.

Teiseks. Suure amplituudiga helilained purustavad tahke keskkonda, mida nad läbivad (klassikaline näide — maavärinatel esilekutsutud purustused).

Kui kõnelda informatsiooni-kogumise aspektist, siis on oluline nentida, et nn. passiivse deformatsioonilainete registreerimise (kuulmise) kõrval on looduses ja tehnikas laialdaselt kasutusel ka nn. aktiivne informatsioonikogumise vorm. Selle vormi klassikaliseks näiteks osutuvad nahkhiirte, delfiinide ja teiste elusolendite bioloogilised kajaalokaatorid, mille töökindlust ning selektiivsust ei teadlased tänapäevani kades-tavad. Tööpõhimõte on lihtne: lähetakse sondeeriv impulss ning analüüsitakse mitmesu-gustelt objektidelt saabu-vaid kajasignaale. Ent tänase päe-vani pole ammendavat vas-tust küsimusele, kuidas see printsiip tegelikult on reali-seeritud bioloogilistes kaja-lokaatorites. Samuti on põhjust arvata, et tema suurepärased rakendused tehnikas kujuta-vad endast vaid esimesi sam-me põhimõteteliste võimaluste kasutamisel. Sellegipoolest on säherdusel printsiibil põhine-vad seadmed juba praegu asendamatu väärtusega mit-me tehnikaloogis: tempera-tuuri ja aine seisundi määra-mine aatomireaktorites, laeva-hüdrolokaatorid, materja-lide omaduste ning konst-ruktsoonide seisundi mitte-purustav katsetamine-uurimi-ne, maakoore struktuuri tund-maõppimine ning kasulike maavärinate avastamine jne. Probleemi tuum peitub selles, et kajasignaali kuju alusel tuleb teha järeldused uuritava-te objektide omaduste, näi-teks kuju ning füüsikaliste parameetrite kohta. Kui del-fiin ja nahkhiir omandasid selleks vajalikud kogemused, ehk nagu räägivad teoreeti-kud, töötasid välja vajalikud algoritmid miljonide aastaid väldanud evolutsiooniprotsessi tulemusena, siis inimene soo-ovib analoogilisi probleeme la-hendada üpris kiiresti. Prae-guste arusaamade kohaselt seisneb üks kõige efektiivse-maid tõsuuundi kõnesolevate laine levi- ja kaja tekkeprot-sesside matemaatilises model-leerimises.

Sellega tegelebki Tallinnas Küberneetika Instituudis rühm teadlasi. Analoogilisi uurimisi tehakse ka paljudes teistes teaduskeskustes, mis-tõttu on informatsiooni vahe-tamiseks otstarbekas aeg-ajalt kohtuda teiste teadlastega nii Nõukogude Liidus kui ka vä-lismaal. Minu reis USA-sse teeniski seda eesmärki.

Osalesin organiseerimisko-mitee liikmena ja ühe ette-kande pidajana sümposionil «Modern Problems in Elastic Waves Propagation», mille teoreetilise mehaanika rah-vusvaheline liit korraldas Lodeeülikoolis (Evanston) 11.—15. septembrini 1977. Süm-posionist võttis osa 97 tead-last 17 riigist.

Pärast seda esinesin teadus-liku ettekannetega veel kahes kohas — Carnegie-Melloni ülikoolis (Pittsburgh) ja Ka-toliku Ülikoolis (Washington).

VÄIKE TÄHTPÄEVAKALENDER JAANUAR

6. jaanuaril täitus sajand ameerika luuletaja CARL SANDBURGI sünnist. Galesburgis Illinoisi osariigis rootslasest sisserändaja pere-konnas. Tulevane luuletaja teenis leiba paljude ameti-tega, ilmutas varakult huvi ühiskondlike ideede vastu, oli noorena innukas sotsiaal-demokraat. Kirjanikukutsuse töid talle 1910. a. «Chicago laulud», mis üsna hooosalt kujutavad suurlinna tuikavat elu. Teine oluline luulekoogu «Rahvas, jah» ilmus kaksikümne aastat hiljem. Folkloorilaadne värsiraamat luulendab ameerika tööliselu. C. Sandburg jätkas W. Whitmani vaba-värsitraditsiooni, tema luulele on omased linlik kujundlikkus, keelepuuqi ajalehelikkus, vaba-värsi kõrgmeisterlikkus, mis tihti peale meenutab lauldavat rahvaluulet. Poeti mõjustas imatism. Pärast «punaseid» kolmekümne aastat kestnud muutusi luuletaja looming filosoofilisemaks-lüü-riliseks, nagu näiteks kogus «Mesi ja sool» (1963). C. Sandburgi elutöösse kuulub suure-mahuline Abraham Lincoln'i elulugu: kuus köidet ilmusid 1926—1939. Laialdaselt tuntakse kir-janiku ajaloolist romaani «Mälestuste kalju» (1948). Tammsaare eakaaslane suri kõrges vanu-ses 22. juulil 1967 Põhja-Carolina osariigis.

8. jaanuaril möödus aasta-sada vene luuletaja ja kir-jandustegelase NIKOLAI NEK-RASSOVI surmast Peterburis. Kirjanduse suurmees sündis 10. detsembril 1821 Vinnitsa lähedal Podooli kuberman-gis, kuid kasvas üles isa pärima Jaroslavl kandis, kus õppis lähedalt tundma talurahva hinge. Lõpetanud Jaroslavl gümnaasiumi, siir-dus noormees 1838. a. pea-linna, kus kaks aastat hiljem avaldas romantilise luuleraa-matu «Unelmad ja heled». Poolkodu, isa toetusest ilma jätud autori luuletused leidsid hävi-tavalt kriitilist vastuvõttu, sh. V. Belinskilt. Ent kindlameelne N. Nekrasov vandus iseendale «mitte surra põnningul». Ta kirjutas hulgaliselt jutte, jutustusi, näidendeid, fõljetoone jm. lähe-nedes nn. naturaalkooskonna vaimule ja Belin-skile. 1845. a. andis N. Nekrasov välja almanahi «Peterburi füsioloogia», mis liitis Gogoli suuna jätkajad. Aasta hiljem ilmunud «Peterburi kogumik» sisaldas põhiliselt A. Herzeni, I. Tur-genevi ja F. Dostojevski kaastöid. Kümme aastat hiljem, mil ilmus luuletaja esimene koond-kogu, oli autor omandanud poeedi ning demok-raadi kuulsuse (poemid «Ajujaht», «Sasa», luuletused «Vaikus», «Poet ja kodanik»). Nek-rassovi stiil on jõuline, osavalt rahvalaulu vormi ja sõnastust kasutav. Tema looming kujutab talurahva muret ja kannatust, poetiseerib tööd. Tosin aastat töötas ta lõpetamata jäänud epopöa «Kellel on Venemaal hea elada» kallal (ilmus 1870. eesti keeles 1955). Eriline koht vene kirjandus-loos on Nekrasovil edumeelsete literaatide koondajana: kaks aastakümnet andis ta välja ajakirja «Sovremennik», aastakümne ajakirja «Otetšestvennoje Zapiski», heideidse sageli ja osa-valt isevalitsuse vahelduvalt karmide tsensuuri-oludega. N. Nekrasov jätkas Puškini, Lermont-ovi ja Gogoli traditsiooni, demokratiseeris vene luulet, tõi sellesse rahvalaulu rütmi, rikastas seda kõnekäändude ning murdepärasustega. Eesti keeles on ilmunud sõnameistri «Valik luu-letusi», «Külalapsed», «Pakane Punanina», «Luu-le», iluväljaandena N. Neidre kujunduses «Rüütel tunniks».

10. jaanuaril sai täis kaks sajandit päevast, mil Upsalas varises põrnu rootsi loodus-teadlane ja arst KARL VON LINNÉ. Opetlane sündis 23. mail 1707 Rästvedis. Smålandi maakonnas küllakirikupetaja perekonnas. Õppinud loodus- ja arstiteadust Lundis ja Up-sala ülikoolis sooritas ta uurimisretke Lapimaale, mil-le tulemusel avaldas ulatus-liku uurimuse. Asunud peagi Hollandisse, juhatus ta seal bo-taanikaade ja kaltses dok-toriväitekirja. 1738. aastast pidas teadlane juba Stokholmis arstipraktikat, aasta hiljem juhtis merevähospidali, saavutades õiguse lahata laipu. Samas osales ta Rootsi Teaduste Akadeemia rajamisel, milles oli esimeseks presidendiks. Kaks aastat hiljem juhatus Linné Upsalas meditsiini- ja loodusteaduste kateedril, soodustades igati loodusteaduste tungimist ülikooli õppekavadesse. Aastast 1747 oli K. Linné kuninga lhuarst. Maa-ilmauuluse pälvits ta taimede ja loomade süs-teemi loomiseks, mispuhul rakendas binaarset nomenklatuuri, s. o. andis igale liigile kahest ladinakeelsest sõnast koosneva nimetuse vastavalt perekonnale ja liigile. Ta täpsustas liigi mõistet morfoloogiliste ja füsioloogiliste tunnuste alusel, eristas loomariigis imetajate klassi ja ühendas inimese koos ahvidega selle klassi primaatide seltsiks. Ehkki Linné süstemi on kunstitik, on selle liigikirjelduste üksikasjalikkusel ja esma-kirjeldustel endil oluline tähtsus nüüdisajalgi. Kuiqi õpetlane oma arvukates töodes, mis kohe võitsid laialdase tunnustuse, ei poolda orgaanil-ise maailma arenemise ideed, pidades liikide arvu lõplikuks. Jõuab Linné oma elu loojanul selles küsimuses oluliste mõõndusteni. Suuremehe lesk müüs õpetlasest järelejäänud teaduslikud kogud inglise botaanikule Smithile, kes 1788. a. rajas Londonis Linné ühingu, mis on tänapäevani tähtis teaduskeskus.

12. jaanuaril möödus 350 aastat prantsuse luuletaja, krii-tiku ja muinasjutuvestja CHARLES PERRAULT' sün-nist Pariisis kodanlasest ametniku pojana. Tulevane kirjanik teenis alul leiba juristina, siis aga hakkas kirjutama allegoorilisi poe-me, oode, galante bukonna-luule maneeris lütkusti. Mi-nister Colbert'i abilisena avaldas kirjanik olulist mõju Prantsuse krooni kultuuri-poliitikale. Alates 1670. a. oli ta Prantsuse Aka-deemia liige. N. Boileau'ga polemiseerides pidas Perrault kaasaja kirjandust antiksest kõrge-maks. Tõelise kuulsuse töid kirjanikule aqa 1697. a. ilmunud «Haneema muinasjutud», mis sisaldasid tõdeldud rahvamuinasjutte, nagu «Punamütsike», «Jäabastega kass», «Tuhkatril-linu», «Sinihabe» jt. Ta vastandas muinasjutte antiktraditsioonile, lülitades need kirjandus-

zanrite süsteemi. Perrault' muinasjuttudel oli tugev kirjandust demokratiseeriv toime, nende mõju maailma muinasjutukirjandusele (vennad Grimm, H. Chr. Andersen jt.) on sügav. Kirjaniku muinasjuttude alnetel on loodud oopereid ja bal-lette Rossini, Bartók, Tšaikovski, Prokofjev jt. Ch. Perrault' muinasjuttude ulatuslikum eesti-keelne valik ilmus 1952. a. Kirjanik suri oma sünnilinnas 16. mail 1703.

12. jaanuaril täitus 100 aastat ungari kirjaniku FERENC MOLNÁRI sünnist. Meilgi «Pál-tánava poiste» ning omal ajal rohkesti lavastatud näi-dendite autorina tuntud Molnári kuulsus oli suu-rem küll vahest ta elu ajal kui praegu. Molnári tehniliselt meisterlikud lavateosed on oma pea-liskaudsuse tõttu kiiresti aegunud. Isegi Ungar-teatrite mängukavades esineb tema nimi nüüd haruharva (viimati mängiti ühevaatuselise ko-möödiat «Üks, kaks, kolm»), 30. aastatel oli ta aga üks mängitavamaid draamakirjanikke maail-mas. See-eest on ilmnenu, kui kauneid pärlid leidub Molnári üldiselt palju vähem populaarse-s proosaloomingus, mida ta viljeles peamiselt noorpõlves, enne maailmakuulsust, töötades veel ajakirjanikuna. Jäätväärtused on kindlasti noor-sooromaan «Pál-tánava poisid» (1901) ja mõned novellid (sealhulgas «Sõevargad», 1918). Paljude Molnári näidendite alusel on tehtud filme või muusikale. Nagu tihti juhtub, ei toonud kuulsus Molnárile aqa õnne: põgenenud enne sõda fašis-mi eest üle ookeani, ei leidnud ta hiljem milligi-pärast enam tagasiteed kodumaale ja surigi New Yorgis 2. aprillil 1952. aastal.

21. jaanuaril pühitses oma 75. sünni-päeva filmirežissöör ja -stsenarist GRIGORI ALEKSANDROV. Üldtuntud muusikalise-ekst-sentriliste komöödiate autorina, alustas G. Aleksandrov oma filmitööd hoopis teises laa-dis, koos S. Eisensteiniaga. 1921. a. sai G. Alek-sandrovist Moskva «Proletkult» i Töölis-teatri näitleja, siis V. Meierholdi režissuurikur-suste tudeng. Koostöös S. Eisensteiniaga valmisid sellised filmiklassikasse kuuluvad teosed nagu «Streik» ja «Soomuslaev «Potjomkin»» (mõlemad 1925), «Oktoober» (1927), «Vana ja uus» (1929). S. Eisensteini ja operaator E. Tissega käis G. Aleksandrov pikaajalisel loomingulisel komandee-ringul Mehikos ja USA-s (1929—1932). Seejärel hakkas ta viljelema komöödiat, milles kasu-tas V. Meierholdi teatrisüsteemi põhimõtteid. Koostöös helilooja I. Dunajevski ning näitlejate L. Orlova ja I. Iljinskiga sündisid suure popu-laarsuse võitnud, tänaseni värskena mõjuvad filmid «Lõbusad semud» (1934), «Tsirkus» (1936), «Volga-Volga» (1938). Sõjajärgseil aastatel valmi-sid G. Aleksandrovil pedagoogilise töö kõrvalt VGIK-s filmid «Kevad» (1947), «Kohtumine Elbel» (1949), «Helilooja Glinka» (1952) ja «Vene suve-niir» (1960).

22. jaanuaril möödus 80 aastat nõukogude filmireži-sööri ja -teoreetiku SERGEI EISENSTEINI sünnist Riias. Petrogradis insenerihariduse saanud, alustas S. Eisenstein kunstnikuteed «Punaarmee agitronis lavastajana ja de-koraatorina. 1920—1924 la-vastas ja kujundas ta Moskva «Proletkult» i Töölisteatri mitu eksperimentaalses laa-dis etendust. Samal ajal õp-pis S. Eisenstein ka V. Meierholdi juhatavatel kõrgematei režiikursustel koos paljude hiljem väljapaistvate teatri- ja filmikunstnikega (J. Gabrilovits, I. Põr-jev, S. Jutkevits, I. Iljinski, E. Garin jt.). 1923. a. avaldas ajakiri LEF tema artikli «Atraktsioonide montaaž», milles väljendusid režissööri filmi-teoreetilised seisukohad ekrani kunsti ühe põhi-aluse, montaaži rakendamise võimalustest. S. Ei-sensteini teoreetilistes töodes sisalduvad põhi-mõtted muutusid filmiloole aabitsatõdedeks ning mõjustasid suurel määral selle arenkut. Koos G. Aleksandroviga ja V. Pudovkiniga avaldas S. Eisenstein 1928. a. omapärase helifilmimani-festi, mis sai tuntuks pealkirja «Oleskutse» all. Hoiatades, et heli ei tohi kinokraanil muutuda vaid elu mehaaniliseks kopeerimiseks, näitasid manifesti autorid võimalusi heli kui montaaži-lemendi, kui kunstilise komponendi kasutami-seks. S. Eisensteini seltsukohad värvi kasutamise suhtes filmis on jäänud ülimalt aktuaalseks tä-nini. Märkimata ei saa jätta ka tema 1933. a. alustatud, kuid lõpetamata mitmekõitelist reži-suuriõpikut, milles ta kavatses esitada K. Stanis-lavski ja V. Meierholdi teatrisüsteemide sünteesi. S. Eisensteini mitmekülge filmilooming on eesti publikule suhteliselt rohkem tuntud. 1925. a. loodud «Soomuslaeva «Potjomkin»» paigutasid 1958. a. Brüsselil filmifestivalile kogunenud fil-mikriitikud 12 kõigi aegade parima linatõe hulka. Teistest filmidest märkimisväärt mõnin-gaid: «Oktoober» (1927), «Que viva Mexico!» (jäl lõpetamata), «Bežini aas» (1937, jäl samuti lõpetamata, sest autorit süüdistati formalismis). Omaette käsitlust väärkirsiid ajaloolisel suurfil-mid «Aleksander Nevski» (1938) ning «Ivan Julm» (I seeria 1944, II 1945, esilinastus 1958). Sergei Eisensteini peetakse õigustatult filmi-kunsti suurimaks reformaatoriks, kes lõi filmi kui kunstiteose teoreetilise ja praktilise aluse.

28. jaanuaril tähtistas Kuuba 125 aasta möödumist oma rahvuskangelase JOSE MARTI Y PEREZI sünnist. Havan-nas vaese poltseivaht-meistri perekonnas. Kuue-teistkümnendaastase noorukina Kuuba vabaduse eest välja astunud, vahistati ta ja saa-deti Hispaaniasse, kus õppis Madridi ja Saragossa üli-koolis filosoofiat, kirjandust ja õigust. Elades Mehikos, Guatemalas ja New-Yorgis, töötas ta lehemehena, taotles Kuuba vabastamist Hispaania ikkest kuubalaste endi jõul, pidas oluliseks Ladina-Ameerika rah-vaste eneseteadvuse virgutamist. Ka hoiatas ta põhjast tuleva ohu — Ühendriikide monopolide eest. 1892. a. moodustas José Martí pagulastest Kuuba Revolutsioonilise Partei, mille juhiks ta valiti. 24. veebruaril 1895 algas Hispaania-vas-tane ülestõus, mille käigus vabadusvõitluse ideo-loog ja juht saabus kodumaale ning lanqes 19. mail 1895 Oriente provintsis Boca de dos Rioses. Võitleja ühendas endas suurepäraselt praktiku- ja teoreetikuoskusi. Tema filosoofilised vaated arene-sid eklektitsmilt materialistlikule monismile. Martí vormimeisterlikul rohkearvulisel publii-stikal on suur tähtsus tema maa kirjakeele rikastamisel, tema silrad vabas vormis luuletused (kogud «Ismaelillo», 1882; «Vabad värvid», 1913 jt.) rajasid teed Ladina-Ameerika modernistlikule luulele. Kuuba suurmees kirjutas ka näidendeid ja romaani «Hukatuslik sõprus» (1885).

Ennustused

RAOUL KOIK,
raamatuillustraator,
ERKI õppejõud.
Sai 26. jaanuaril 50-aastaseks.

KALJU POLLI,
maalikunstnik.
Sai 30. jaanuaril 50-aastaseks.

SILVI VÄLJAL,
raamatuillustraator.
Sai 30. jaanuaril 50-aastaseks.

KALJU NAGEL,
maalikunstnik.
Sai 1. veebruaril 50-aastaseks.

KONRAD KIKAS,
kauaaegne Tallinna
Politehnilise Instituudi
raamatukogu direktor,
Eesti NSV teeneline
kultuuritegelane.
Saab 8. veebruaril 50-aasta-seks.

Tammsaare Soome eetris

28. jaanuaril oli Soome Ringhäälin-gus kirjanik Olavi Linnuse pooltun-nine saade «Tõe ja õiguse kirjanik», milles usutleti nelja eesti Tammsaare-uurijat. Elem Treier andis ülevaate Tammsaare juubelpidustustest klassi-ku kodumaal, tutvustas vastrajatud Tammsaare muuseumi ja Tammsaare kirjavahetust «Tõe ja õiguse» tõlkija Erkki Reijosega, samuti Mika Waltari, Elmer Dikoniuse jt. hinnanguid Tammsaarele. Paul Rummo meenutas oma viimast kohtumist Tammsaarega kaks kuud enne sõnameistri surma, te-ma viimase ilukirjandusliku töö «Va-naisa surm» ja üldse viimase avaliku kirjutise «Kaks kuningat» hankimist ja avaldamist P. Rummo toimetatud ajakirjas «Meie Noorus». Heino Puhvel andis ülevaate Tammsaare kogutud teoste ettevalmistamisest, sellega kaas-nevast keerukast tekstikriitilisest tööst. Ka puudutas ta eesti klassiku asendit maailmakirjanduse taustal. Erna Siir-ak tutvustas suhtumist maasse ja inimesse, kes seda viljeleb, nagu see avaldub suurkirjaniku teostes. Ta ise-loomust Tammsaaret kui ühiskonna liiget ja seltskonnainimest. Saate lõpe-tuseks luges Anu-Pekka Lappalainen soomekeelset «Poissi ja liblikat».

5. veebruaril on eetris MTV erisaade eesti kirjandusklassikust.

Sotsialistlikust võistlusest riiklikus kinovõrgus

Eesti NSV MN Riikliku Kinematograafia Komitee kolleegium ja Kultuurilala Töötajate Ametiühingu Eesti Vabariikliku Komitee presiidiumi tunnistasid 1977. aasta IV kvartali töötulemuste põhjal sotsialist-liku kinovõrgu (direktor K. Jallai, ameti-ühingukomitee esimees M. Alev) ja Rak-vere kino «Ilo» (direktor L. Kulper, ameti-ühingukomitee esimees O. Tānavots). Neile anti Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu rändpunalipp ja esimene rahaline pree-mia.

Märgiti ära Jõgeva, Põlva ja Tartu ra-jooni riikliku kinovõrgu ning Tallinna kino «Sõprus» hea töö.

Kutseala sotsialistliku võistluse tule-muste põhjal anti auhinnetus «Eesti NSV maakinovõrgu parim kinomehaanik» Jõ-geva rajooni Adavere rüakino mehaani-kule Jüri Hallistele ja Pärnu rajooni Sindi maakino mehaanikule-autojuhile Ralvo Vahile. Aunimetus «Eesti NSV maakino-võrgu parim abimehaanik» anti Pärnu rajooni Sindi maakino abimehaanikule-autojuhile Ülo Petersoole.

Leedu teatritöötajad Pärnus

Kazys Saja «Puutuvid» on kujunenud sõprusliidaks kahe teatri, Leedu NSV Kaunase Draamateatri ja L. Koldula nim. Pärnu Draamateatri vahel. Möödunud sü-gisel sai teoks Pärnu näitlejate kolmepäe-vane sõit Leedu teatriluuga tutvumiseks, 18. ja 19. jaanuaril oli Pärnus 30-liikmeli-ne teatritöötajate rühm Kaunast. Kol-leegid Leedumaalt vaatasid kahte etendust — «Puutuvisid» ja «Kes kardab Virginia Woolfi?». Nähtuaga jäädki ülimalt rahule. Külalised leidsid isegi, et eestlasest teatri-tegija on leedu rahvuslikku omapära ja inimloomust suutnud paremini mõista ning vaatajani tuua kui kaasmaalased. Nüüd oodatakse pärnulaiste «Puutuvisid» külalissetendusest Leetu.

Näitusesaalides

KUNSTIHOOONES on Vilniuse maalitrien-naalile pretendeerivate täiaste konkurss-näitus. Avatud kl. 12—19. Teisipäeval su-letud.

KUNSTISALONGIS on näitus «A. Hansen-Tammsaare ja tema looming kunstis». Ava-tud kl. 12—18. Täisipäeval kl. 12—16). Pü-hapäeval suletud.

KESKLEKTOORIUMI SAALIS on väljapa-nek «Anton Hansen-Tammsaare «Tõe ja õiguse» ja «Põrgupõhja uus Vanapagan» kunstnik Ott Kängilaski siimade läbi».

EESTI NSV RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEU-MIS on väljas Francisco Goya «Kapriisid», näitused «Eesti kunst» ja «Vanad meistrid». Avatud kl. 11—18. Teisipäeval suletud.

TARTU KUNSTNIKE MAJAS on maalija Kalju Nageli juubelinäitus. Avatud kl. 11—18. Teisipäeval suletud.

ESTICA

■ Läti Nõukogude Kirjanike Liidu ajakiri «Karogs» avaldas jaanuarinumbris A. H. Tammsaare külaajut «Käbe-Kaarel ja te-ma noor naine», mille on läti keelde tõlkinud Anna Žigūre.

Samas numbris leidub kirjan-dusteadlase Vera Vāvere artikkel «Kaks saja aasta tähtpäeva», milles tõmmatakse võrdlusi looni A. H. Tammsaare ja A. Upltsi loomingu vahele.

■ Läti Raadios esietendub 28. skp. kuuldemäng «Vanad ja noo-red», mille on A. H. Tammsaare samanimelise jututuse põhjal koostanud Eerik Teder. Kuulde-mängu on tõlkinud Tamara Vil-sone.

TAMMSAARE TEADLASPILGUGA

31. jaanuaril korraldasid Eesti NSV Tea-duste Akadeemia, Keele ja Kirjanduse Instituut, Eesti NSV Kirjanike Liit, Tartu Riiklik Ülikool ja E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogiline Instituut Teaduste Akadee-mia presiidiumi saalis teadusliku konve-rentsi «A. H. Tammsaare ja tänapäev», millel viibis juubelikomisjoni esimees, EKP Keskkomitee sekretär Vaino Väljas, samuti külalisi mitmeid liiduvabariigist ja raja tagant.

Konverentsi avas akadeemia president Karl Rebane. Avaettekande «Tammsaare ja tänapäev» pidas Endel Sögel. Heino Puhvel kõneles Tammsaare seoseist maailmakirjandusega, Naftoli Bassel meie klassikust vene kriitikas ja kirjandustea-duses. Külalisena võttis sõna A. Boršša-govski, kes rääkis oma isiklikest Tammsaare lugemise kogemustest, võrdles kir-janiku loomingut islandi perekonnasaaga-dega ja hindas tema teoste väärtust aeg-matuks. Niina Vorobjova (Moskva) võrdles Tammsaare 1930. aastate loomingut hilisema nõukogude kirjandusega, riialanna Vera Vāvere aga kõrvutas meie

juubilari Andrejs Upitsiga, kelle saja aast-ta juubelit tähistati vaid paar kuud taga-si. Endel Nirk eritles Tammsaare osa eesti romaani arengus, Tammsaare loomingu luntusest ja selle hinnanguist Soomes andis ülevaate Toivo Kuldsepp. Sõnavõ-tuga esines Soome — Nõukogude koostöö-komisjoni kauaaegne Soome-poolne esi-meess prof. Väinö Kaukonen, kes nentis, et Soomes on veel palju teha Tammsaare kirjastamist puudutava «augu» täitmiseks. Ta rõhutas, et eesti kirjaniku juubeliaasta-päeva tähistatakse praegu ka Soomes, ning kutsus eesti ja soome kirjandusuuri-jaid tihedale koostööle, nimetades võima-liku teemana 1905. a. sündmuste mõju kum-magi maa kirjandusele.

Konverentsi lõpetuseks käsitles Erna Siirak Tammsaare stiliteoreetilisi lähte-kohti, Endla Kõst aga avas lugejauurin-guile toetudes suure kirjaniku loomingu tähenduse nüüdisaja eesti lugejale, pan-ne ette korraldada võrdlevaid uuringuid ka teiste rahvaste Tammsaare-lugejate seas.

AUTASUSTAMISI

● Kauaaegse viljaka töö eest parteiorganites ja seoses viieküm-nenda sünnipäevaga autasustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium EKP Keskkomitee propaganda- ja agitatsiooniosakonna lektorit Alder Sõrme aukirjaga.

● Kauaaegse viljaka töö eest Eesti NSV TA Zooloogia ja Botaan-ika Instituudi direktorina ning innuka osavõtu eest ühiskonnaelust anti instituudi vanemteaduskonsul-tandile akadeemik Harald Habermanile Tartu linna partei- ja täitevkomitee aukiri.

● Kauaaegse kohusetruu töö eest Eesti NSV Riikliku Akadeemilise Meeskoori inspektorina väärtsid Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja Kaljo Räästas ja Rene Rättnik.

● Viiekümnennda sünnipäeva puhul ning eduka loomingulise ja pe-dagoogilise töö eest pälvis raamatu-illustraator, ERKI õppejõud Raoul Koik Eesti NSV Kultuuriminis-teeriumi aukirja.

● Eesti NSV Kultuuriministee-riumi aukirja sai kauaaegse eduka tegevuse eest taidluskunsti viljele-

misel Võru rajooni Misso kultuuri-maja isetegevuskollektiivide juht Alfred Põld.

● Kauaaegse viljaka töö eest ja seoses viiekümnennda sünnipäevaga anti V. Kingissepa nim. TRA Draa-mateatri valgustuskunstnikule Hel-mut Kurstile Eesti NSV Kul-tuuriministeeriumi aukiri.

● Seoses kuuekümnenda sünni-päevaga tunnustas Eesti NSV Kul-tuuriministeerium maalikunstnik Kalju Nageli edukat loomingulist tööd aukirjaga.

● Eduka loomingulise töö eest ja seoses viiekümnennda sünnipäevaga pälvis kunstnik Silvi Väljal Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja.

● Eesti NSV Kultuuriministeeriu-mi aukirja väärts kauaaegse koku-setruu töö eest kultuurilal Pärnu Lastemuusikakooli direktor Oie Kurg.

● Kuuekümnenda sünnipäeva puhul ning kauaaegse laimatu töö eest sai Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri kassapidaja Anna Podgurskaja Eesti NSV Kul-tuuriministeeriumi aukirja.

FILATELISTIDELE

Ukrainas nõukogude võimu kehtesta-mise 60. aastapäevaks lasti välja 6-kopikane mark, millel on Ukraina esime-ses pealinnas Harkovis püstitatud mälestussammas.

India iseseisvuse 30. aastapäevaks il-munud 6-kopikasel margil näeme India vappi, mille fooniks on Dehlis asuv Pu-nane Fort, kus 1947. aastal esmakord-selt heisati India lipp.

Kuus marki propageerivad turismi mõõda «Kuldset ringi». Igal margil on

vasakul Moskva olümpiamängude embleem. Paremal on ühel margil Suzdali linna vapp, teisel samas linnas Dmitri Požarskile püstitatud mälestussammas, kolmandal Vladimiri linna vapp, nel-jandal võõrastemaja «Vladimir», viien-dal Ivanovo linna vapp ja kuueandal revolutsionäärde mälestussammas Iva-novos. Margid on üherublased 50-kopi-kase juurdemaksuba olümpiafondi heaks.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 3. II kl. 19 «Suvitajad»; laup., 4. II kl. 19 «Maailma loomine»; kl. 19.30 «Estonia» kontserdisaalis RAT «Estonia» solistide kontsert; pühap., 5. II kl. 12 «Väike korstnapühkija»; kl. 19 «Boheem»; esmasp., 6. II kl. 19 «Rose-Marie»; kolmap., 8. II kl. 19 «Neid ärevil»; neljap., 9. II kl. 19 «Maailma loomine»; reedel, 10. II kl. 19 «Katerina Izmailova»; pühap., 11. II kl. 19 «Elupõletaja tähelend»; laup., 12. II kl. 12 «Väike korstnapühkija»; kl. 19 «Cyrano de Bergerac».

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 3. II kl. 19 «Harold ja Maude»; kl. 19 «Niagaara» (välkkeses saalis); laup., 4. II kl. 19 «Harold ja Maude»; pühap., 5. II kl. 12 «Nukitsamees»; kl. 12 «Noore daami külastaja» (välkkeses saalis); kl. 19 «Roosiaed»; kl. 19 «Reigi õpetaja» (välkkeses saalis); teisip., 7. II kl. 19 «Pardijaht»; kl. 19 «Kui tähtis on olla tõsine» (laval-kunstikateedri VIII lennu diplomilavastus välkkeses saalis); kolmap., 8. II kl. 19 «Mees, naine ja kontsert»; kl. 19 «Reigi õpetaja» (välkkeses saalis); neljap., 9. II kl. 19 «Pardijaht»; kl. 18 «Ära ole pärdi-ki!» (Pärnu Draamateatri); reedel, 10. II kl. 19 «Päikeselapsed»; kl. 19 «Klaasist loomaaed» (laval-kunstikateedri VIII lennu diplomilavastus välkkeses saalis); laup., 11. II kl. 19 «Harold ja Maude»; kl. 19 «Preili Julie» (välkkeses saalis, alla 16 a. keelatud); pühap., 12. II kl. 12 «Ära ole pärdi-ki!», kl. 12 «Allegro moderato» (välkkeses saalis), kl. 19 «Jubov Jarovaja»; kl. 19 «Niagaara» (välkkeses saalis).

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Pühap., 5. II kl. 12 «Metsalaul»; kl. 18 «Non-stop»; neljap., 9. II kl. 19 «Pygma-lion»; reedel, 10. II kl. 18 «Tinasõdur, ba-leriin ja siga».

VÄIKE SAAL, Lai tn. 23: reedel, 3. II kl. 20 «Sonettide tõmmu daam»; laup., 4. II kl. 20 «Kes ma olen?»; pühap., 5. II kl. 20 «Luquauk»; esmasp., 6. II kl. 20 «Luquauk» (kehtivad 31. I pääsmad); teisip., 7. II kl. 20 «Sonettide tõmmu daam»; kol-map., 8. II kl. 20 «Hoolimatu armuke».

EESTI NSV RIIKLIK VEE DRAAMATEATER

Reedel, 3. II kl. 19.30 «Luiskaja»; laup., 4. II kl. 19.30 «Mees ja naine vajavad tuba»; pühap., 5. II kl. 11 ja kl. 13 «Kassi-maja»; kl. 19.30 «Kahekesi kiigel»; teisip., 7. II kl. 19.30 «Tramm nimega «Iha»»; kl. 19.30 «Ratsukäik» (Kohtla-Järvel V. Kin-gissepa nim. Kultuuripalees); kolmap., 8. II kl. 19.30 «Aeg armastada»; neljap., 9. II kl. 19.30 «Tramm nimega «Iha»»; ree-del, 10. II kl. 19.30 planeeritud esietendus, kl. 19.30 «Indrek ja Karin» (Rakvere teat-ris); laup., 11. II kl. 19.30 «Kaheksa ar-mastavat naist».

EESTI NSV RIIKLIK NUKUTEATER

Laup., 4. II kl. 12 ja kl. 15 «Punamütsi-ke»; pühap., 5. II kl. 12 ja kl. 15 «Väike lillmar».

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Reedel, 3. II kl. 19.30 «Tark neitsi» (pla-neeritud esietendus); laup., 4. II kl. 19.30 «Tark neitsi»; kl. 20 «Kuningal on külm» (Haapsalu kultuurimajas); pühap., 5. II kl. 12 «Muinasjutu siiani printsi», kl. 18 «Kuningal on külm»; «Vanamoeline komöö-dia» (välkkeses saalis); esmasp., 6. II kl. 19.30 «Kes kardab Virginia Woolfi?»; kl. 19 «Puutuvid» (TRA Draamateatri); teisip., 7. II kl. 19.30 «Missis Piper juhib juurd-lust»; kl. 19 «Puutuvid» (RAT «Estonias»); kolmap., 8. II kl. 19.30 «Rätsepä Sillamat-sil»; reedel, 10. II kl. 19.30 «Suvitajad»; laup., 11. II kl. 19.30 «Tark neitsi»; «Kuningal on külm» («Ugalas»); pühap., 12. II kl. 11 «Tuhkatrilli»; kl. 18 «Kes kardab Virgi-nia Woolfi?».

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

Pühap., 5. II kl. 18 «Löökeste talu»; kl. 20 «Päpelmeste lennu aegu» («Natalja»); «9. Mai» kolh. kultuurimajas; teisip., 7. II kl. 19.30 «Lunastus» («Karin ja Indrek»); kol-map., 8. II kl. 19 «Pahupidi polka»; kl. 20 «Abituriendid» («õõ pärast lõpupalli»; «Edasi» kolh. klubis); neljap., 9. II kl. 19.30 «Lasud tuisus»; kl. 20 «Kohtasin tütarlast» (Valga kultuurimajas).

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

3., 5., 6. II kl. 19.30 estraadikava «Vil-mane rong»; laup., 4. II kl. 19.30 RAT «Estonia» solistide kontsert; kolmap., 8. II kl. 19.30 prantsuse impressionism maali-kunstis, luules ja muusikas, esineb Mak-sim Kontšalovski; neljap., 9. II kl. 19.30 Leedu kammerorkestri kontsert, dirigent Saulius Sondeckis; pühap., 11. II kl. 16 ja kl. 20 džässikontsert. Esinevad Viatseslav Ganelini trio Vilniusest, instrumentaal-kvartett Riias, ansambel «Apelsin», or-kester Helmut Aniko juhatusel, Elis Him-ma, Mariju Kuut, Silvi Wrait, Ralvo Pa-rind jt. (NBI 10. II kl. 19.30 sama kava TPI aulast).

RAEKOJA SAAL

Reedel, 3. II kl. 19.30 Nikolai Petrovi klaverilõhtu; reedel, 10. II kl. 19.30 Karine Georgiani tšelloõhtu.

KIEK IN DE KÜK

Laup., 4. II kl. 17 kammermuusikatund. Esinevad Tallinna Riikliku Konservatooriumi üliõpilased Kalle Randalu (klaver) ja Siiri Bentus (flööd).

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM

Laup., 4. II kl. 16.30 muuseumitund «Tammsaare ja muusika». Vestleb Eerik Teder, esinevad Helmo Mandri, prof. Vladim-ir Alumäe, Vardo Rumessen.

Tänuavaldus

Täna südamest Eesti NSV Kunstnike Liidu liikmeid, poja klassikaaslast ja õpetajaid Tallinna 16. Keskkoolist, kõiki sõpru ja tuttavaid, kes

ENDEL MAISAART

viimsele teekonnale saatsid.

Leinav abikaasa

FOTO- MAPIST

KALJU SUUR.

OLI JA ON

26. jaanuaril tähistas meie vabariigi üldsus sotsialistliku töö kangelase, NSV Liidu Teaduste Akadeemia korrespondentliikme, Eesti NSV Teaduste Akadeemia akadeemiku, Eesti NSV teenelise teadlase Johan Eichfeldi 85. sünnipäeva. Juubilari austamisel Eesti NSV TA Presiidiumis töötis EKP Keskkomitee esimene sekretär J. Käbin esile J. Eichfeldi suurt osa teaduse arendamisel ja andis talle üle EKP Keskkomitee büroo tervitusadressi. Nimekat teadlast õnnitlesid EKP Keskkomitee sekretär A. Rüütel, Eesti NSV Olemnõukoogu Presiidiumi esimehe asetäitja M. Vannas, Eesti NSV TA president K. Rebane ja vabariigi teadlasüldsuse esindajad. Juubilarile anti üle Eesti NSV Olemnõukoogu Presiidiumi aukiri ning Eesti NSV TA Presiidiumi, partei Tallinna linnakomitee ja linna täitevkomitee auaadressid. Vastukõnega esines J. Eichfeld.

30. jaanuaril oli Helsingis pidulik õhtu, pühendatud A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäevale. Õhtu «Soomes—Nõukoogu Liit» ja Soome Kirjanduse Seltsi korraldatusel üritusel viibisid Soome kirjanikud, kultuuritegelased ja üldsuse esindajad, samuti Eesti kirjanike delegatsioon esotsas NSV Liidu Olemnõukoogu saadiku, Eesti NSV rahvakirjaniku Aadu Hindiga. Õhtu avas ühingu «Soomes—Nõukoogu Liit» kirjandussektiooni esimees kirjanik Olavi Linnus. Ettekannetega A. H. Tammsaare loomingust esinesid Soome teadlane E. M. Tammekann ja Tartu Riikliku Ülikooli professor H. Peep. Õhtu lõppes kontserdiga, kus Soome näitlejad esitasid katkendeid A. H. Tammsaare teostest.

A. H. Tammsaare juubelpäevadele saabunud kirjanikel oli Tallinnas mitu kohtumist kirjandushuvilistega. J. Lauristini nimelises Tallinna Masinatehases toimunud kohtumise avasõnad ütles kirjanik V. Gross. Tammsaare loomingulise pärandi kohta avaldasid mõtteid gruusia kirjandusteadlane G. Assatiani, Budapesti ülikooli professor G. Bereczki, kes tegeleb eesti autorite tõlkimisega, kirjandusteadlane Valgevenemaalt J. Psirkov ja Leningradi kirjanik V. Lebedev. Kirjandusõhtul M. Gorki nimelises Tallinna Keskraamatukogus võtsid sõna NSVL Kirjanike Liidu juhatus eesti kirjanduse komisjoni esimees A. Turkov, turkmeeni poeet A. Kavussov jt.

Tallinnas leidis aset A. H. Tammsaare juubelpäevadele saabunud teadlaste ja kõrgkoolide õppejõudude kohtumine Eesti NSV ühingu «Teadus» töötajatega. Külalisi tervitas ühingu juhatus esimees akadeemik V. Maamägi, sõna võtsid juhatus esimehe esimehe asetäitja H. Uusküla ning Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi direktor E. Sõgel. Eesti suurkirjaniku loomingu üleilulisest ja rahvusvahelisest tähtsusest kõneles Moskva Pedagoogilise instituudi rektor V. Jagenossov.

NSV Liidu Sideministerium andis A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäevaks välja originaalmargi ja pildiga ümbriku (kunstnik Pjotr Bendel). Margil on kujutatud avatud raamat, mille vasakul leheküljel on joonistus A. H. Tammsaare teoste teemal ja paremal leheküljel «100 aastat A. H. Tammsaare sünnist. 1878—1940». Margi alläreal on viilapead sirbil. Ümbriku vasakul poolel on kirjaniku portree, mille all vene- ja eestikeelne tekst.

A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäeva ettevõtmistest Tartus tuleb kõige esinustlikumaks lugeda 25. jaanuaril peetud teaduskonverentsi TRÜ aulas. Avasõnad ütles linna parteikomitee sekretär Jaak Kaarma. Kirjaniku loomingu rahvuslikust ja internatsionaalsest taagapõhjast andis ülevaate Heino Puhvel, Ants Järve teemaks oli «A. H. Tammsaare ja teater». Tammsaare ja eesti romaani suhteid analüüsis Endel Nirk ning Tammsaare inimesekujutamist kõneles Erna Siirak. Eva Aaver andis ülevaate klassiku käsikirjalistest materjalidest Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas.

Möödunud nädalal sai J. Kunderi nimelises Tallinna 32. Keskkoolis teoks Tammsaarele pühendatud kirjanduspäev. Klassiku loomingupärandist kõneles koolinoortele Eesti NSV Raamatühingu esimees, vabariigi rahvakirjanik Aadu Hint. Vannemate klasside õpilased esitasid kirjanduspõimiku A. H. Tammsaare romaani «Kõrboja peremees» ainetel.

Tartu linna täitevkomitee otsustas nimetada Leningradi tänava ja Emajõe vahel asuva ala A. H. Tammsaare nimeliseks parkiks. Seal asus omaaegne Hugo Treffneri eraümnaasium, kus ka tulevane kirjanik sai kooliharidust. Ettepaneku esitas kirjandusteadlane L. Siimiskeri algatusel Eesti NSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum.

Seoses Tammsaare juubelisünnipäevaga peeti Elva keskkoolis ülelinnaline kirjandusõhtu. Vestlustingis olid kirjanikud Ain Kaalep, Hando Runnel ja Henn-Kaarel Hellat. Üritusel viibisid ka kirjaniku elvalastest sugulased, vennatütar Öie Paal ja vennapoeg Evald Aasma.

Turismiringiga käis meie vabariigis ligi 400 kultuuritöötajat Zaporozje oblastist. Tutvuti Tallinna arhitektuuriliste ja ajalooliste vaatamisväärsustega. Ukraina ja eesti kultuuritöötajate kohtumisel ütles J. Tombi nim. Kultuuripalees tervitas külalisi Eesti NSV Ametiühingute Nõukoogu sekretär J. Ulfak. Seejärel vahetati klubitöö kogemusi.

Eesti NSV Ametiühingute Nõukoogu presiidium ja Eesti NSV Kultuuriministeriumi kolleegium kuulutasid välja deklamaatorite ülevabariigilise ülevaatusel, millega tahetakse populariseerida A. H. Tammsaare loomingut ja teiste vennas-rahvaste klassikat, süvendada huvi sõnakunsti viljelemise vastu. Igale ülevaatusel osavõtjal tuleb esitada kaks pala: katkend, miniatuur või monoloog A. H. Tammsaare loomingust ning luuletus vene või teiste NSV Liidu rahvaste kirjanduse klassikast. Üritus toimub kahes voorus — rajooni- ja piirkondliku ülevaatusena. Pidulik lõpetamine on Tallinnas 16. aprillil.

24. jaanuaril toimus Tartu Kunstnike Majas noortenäitus arutlus, kus osales üle 50 kunstniku, kunstiteadlase ja kirjaniku. Tõsiselt ja mitmekülgsest vaeti Tartu kunstielu sümboolseid, eelkõige aga kunstnike järelkasvu. Sõnavõtteid tegesid H. Toomemets, M. Pili, M. Ruus, I. Malin, E. Allsalu, J. Hain, F. Volkov (Moskva), H. Runnel ja A. Kasemaa.

Eesti NSV Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektiooni koosolekul arutati sedapuhku aktuaalkeelendeid. Arutluse juhatab sisse Keele ja Kirjanduse Instituudi sektorijuhataja Rein Kull. Koosolek peetakse 7. veebruaril algusega kell 15 Ajakirjandusmaja konverentsisaalis.

Emakeele Seltsi lingvistilise poeetika ja stilistika sektsioon peab oma järjekordse koosoleku 5. veebruaril algusega kell 16 Tartu Riikliku Ülikooli peahoones J. V. Veski nim. auditoriumis. Metatekstide teooriast kõneleb Peeter Torop.

Eesti NSV Ajakirjanike Liidu noorsooajakirjanike sektsiooni organiseeritud tänavusest ringkõnitselusest meie vabariigi 1977. a. populaarsemate estraadilauljate ja ansambli teatavate selgitamiseks võttis osa sadakond inimest. Populaarseima estraadilaulja nimetusel pälvis Tõnis Mägi, paremuselt teise punkti summa sai Marja Kuut, kolmas oli Jaak Joala, ansamblid vastavalt: «Apelsin», «Kukerpillid», «Palderjan».

Rapla rajooni ajalehes «Ühistöö» tehti kokkuvõtteid retsensioonivõistlusest. Laekus 28 tööd 23 autorilt. Zürii, kuhu kuulus ka kirjanik Henn-Kaarel Hellat, määras esimese auhinna ajalehe kirjade osakonna juhataja Olo Allvee arvustusele «Mida arvavad surnud oma elust» (kirjutatud Mats Traadi «Harala elulood» kohta). Teise auhinna vääriliseks osutus rahvakohtunik Arvo Paasma «Pildid okupatsiooni lõpupäevist Eestis» (Lilli Prometi «Tüdrukud taevast») ning kolmanda auhinna vääriliseks Leningradi kõrgema parteikooli kuulaja Ants Kaasiku «Haarata sarvist? Ikka!» (Riho Mesilase «Veterinaari esimehe nädal»). Eriauhinna maatemalise teose parima arvustamise eest sai A. Paasma kirjutis «Noormees organiseerib kevadkülvit» (Karl Helemäe «Kevadkülvit volinik»). Eripreemia pälvisid veel Maire Raidme ja Evi Piamuse arvustused.

Ajakirja «Noorus» võistlus «Miniplakat 77» tõi kokku üle poole saja töö. Koim paremat autorit: Tiit Kivistik, Aivar Rumvolt, Priit Rea. Auhinnaks on loominguline lähetus Vilniuse tutvumaks sealse kunstieluga.

Eesti NSV Riiklik Noorsooteater ja ajalehe «Noorte Hääl» toimetuse kuulutasid välja järjekordse retsensioonivõistluse. Sulge proovima kutsutakse kõiki teatrihuvilisi noori. Retsepeerimisele kuuluvad R. Saluri «Kes ma olen?», M. Undi «Kollontai» ja «Peaproov», F. Crommelyncki «Suurepärane sarvekandja» ning veebruaris etenduvad G. Džagarovi «Prokurör» ja A. Tolstoi—A. Sapiro «Buratino». Võistluse tähtaeg on 1. märts k. a.

UUSI RAAMATUID

Anton Hansen-Tammsaare.
VANAISA SURM.

Iluväljaanne sisaldab ka faksiimiletrüki novelli käsikirjast, samuti Natalie Mei illustreeritud esmatrükile. Saatesõna on kirjutatud Paul Rummo, kujundanud Kelli Valk. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 1000 eks. 40 lk. Hind 1.20 rbl.

A. H. Tammsaare. MÖTTEID JA MÖTISKLUSI.

«Loomingu» Raamatukogu nr. 1—3 (1049—1051).

Välja kirjutatud, kogunud, n. Jüri Kaarma. Kirjastus koostanud ja saatesõna kirjutanud Elem Treier. Välja- 25 000 eks. 128 lk. Hind 30 ande aastakäigu on kujundanud kop.

Erni Krusten. PEEGEL TANAVAL.

Raamatust leiame silmapaistva prosaistina tuntud vabariigi rahvakirjaniku Erni Krusteni kogu luuleloomingu, mis auti elu jooksul eri aegadel kirjutatud ja trükitud avaldatud. Värsides domineerivad lüürika ja mõtluale, mida iseloomustavad filosoofiline kallak ja lihtne vormikõne. Kujundanud Sylvia Lilberg. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 5000 eks. 120 lk. Hind 70 kop.

A. H. TAMMSAARE

Juri Senkevits. PAPOORUSALUSEGA ÜLE ATLADI.

«Sõidame Põhja-Aafrikast Lõuna-Ameerikasse väikeses abessiinia papüürusest alusega, ilma mootoriga, ilma gürokompasiga, ilma lokatoriga. Üsna ebatavaline ja muudugi ka tähelepanuväärne purjetamine.» Nii algab esimene mõttemõlgutus Thor Heyerdahli ekspeditsioonist papüüruslaeval «Ra» osavõtnud Nõukogude arsti reisi kirjast. Kõnesolevat raamatut polnud sugugi kerge kirjutada. «Ra» reisidest on rohkem kirjutatud, sõna on võtnud paljud, sealhulgas T. Heyerdahl ise. Tänu uudele vaatenurgale, oskusele huvitavalt jutustada on see autoril õnnestunud. Raamatule on eessõna kirjutatud ekspeditsiooni juht Thor Heyerdahl, järele sõna ajaloolaste kandidaat V. Bahta.

Silvia Rannamaa. NÕSPERI NÕNNI NATUKE. Halli eidekse lood.

Nooremale koolileale kirjutatud raamatus on viis omapärast muinasjutu: «Kaapekakuke», «Kuningatütar Kadepõrsik ja Printsess Päike-sekiir», «Suur Mäng», «Nõsperi Nõnni Natuke» ja «Väike Värvitu». Pildid loonistatud Silvi Väljal. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 104 lk. Hind 60 kop.

Elar Kuus. VALEK VIBULANE.

Ürgaega viiv ümeline lugu kooparahva hulka kuuluvast nutika Väike Vibulase noorpõlveteetvõtmistest. Raamat nooremale koolileale. Ilustreerinud Helvi Tikand. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 32 000 eks. 120 lk. Hind 25 kop.

Ю. Оро. ЯЦО.

J. Oro väikese jutukese «Muna» on vene keelde tõlkinud Jelena Leit, illustreerinud Lillian Härm. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 16 lk. Hind 10 kop.

«KEEL JA KIRJANDUS» nr. 1.

Avakirjutiseks on Helno Puhveli mõtisklus A. H. Tammsaare loomingu ümber — «Nagu vääriskivimägi». Edasi loeme Endel Nirk artikkelit «A. H. Tammsaare eesti romaani arenguparandamis» ja esimest osa Leenu Siimiskeri kirjanekust «Tammsaare ja kirjanduse uuenemine (1907—1914)». «Tõe ja õiguse» I osa keelestatistikat teevad Kalju Ennika ja Astrid Villup. Publikatsioonide lehekülgedel on avaldatud

«LOOMING» nr. 1.

A. H. Tammsaare juubelisünniaastapäeva puhul võtab kõigepealt sõna Paul Kuusberg. Pikema, järgnema jääva kirjanekust «Üsna Tammsaare jäli» on andnud Ilmar Sikemäe artikkel «Rahvuslik ja internatsionaalne Tammsaare». «Sünd ja surm A. H. Tammsaare loomingus» ning «A. H. Tammsaare «Kärbes» ja selle unistused» vastavalt Heino Puhvel, Leenu Siimiskeri ja Nigel Andresen. Mõtteid ja märkmeid rubriigis mõtiskleb Tammsaarest ja tema loomingust Paul Rummo. Luuleveerud avab Ilmar Sikemäe värsitükki «Kodune Vargamäe». Luulet esitavad veel Kersti Merilaas («Ring ja rist») ja Ralf Parve. 1977. a. Nobeli kirjanduspreemia laureatist Vicente Aleixandre luulet on hispaania keelest tõlkinud Ott Ojamaa. Numbriks alustab uut romaani «Valikuvõimalus» Aimee Beekman. Proosaletikuleid teeb loeme ka lugusid Rein Saluri («Koguja») ja Alvi Schmuiliit («Lapsed»). Edasi on toodud Toomas Suti sõnavõtte «Evolutsioon — inimene või inimesteta?», Maire Liivametsa kirjutis «Tallinn Jaan Krossi ajaloolises proosas» ning kriitikaveergudel hinnaguid Mats Traadi luuletuskogule «Legendiku aeg» (rets. Ene Mihkelson), Leelo Tungla värsikogule «Müüdit» (Ele Süvalep) ja Eno Raa noorsooraamatule «Märgutuled Padalalul» (Lilli Ann Siinjärvi). 176 lk. Hind 50 kop.

«MEIE REPERTUAAR» nr. 1.

Avaldab näiteringidele L. Maljugini 3-vaatuselise lüüdenäidendi «Vanad sõbrad» lühendatud varianti M. Sillaotsa tõlkes. Rahvatantsijate kirjutab Ott Valgemäe läti rahvatantsu «Atskups». Veteraanide tantsurühmadele on toodud Salme ja Ott Valgemäe loodud süü rahvalikest mängudest ja tantsudest «Kui noored olime...». Muusikaveergudel on antud solistidele H. Hindpere «Laul par-

teist» (O. Roots), ansamblitele J. Frenkeli «Oktoobrimaas», meesansamblitele M. Nožkini «Viime lahing», meesrühmale G. Tanieli «Õnnevalamine» (H. Seping), naisansamblitele J. Berliini «Sajab valget lund» ja M. Minkovi «Lapsed said suureks», segaansambli A. Fljarkovski «Liblikad lendavad». Lõpuks A. Mikulka laul «Kutse õõs». Eesti NSV Rahvaloomingu Maia väljaanne. 64 lk. Hind 40 kop.

Matti Korp. MEIE ELU SUURTAHIS.

Raamatus hoidetakse pilk sellele, kuidas ja missuguste mõtetega me toetasime oma riigi põhiseaduse tegemist, missugused on olnud meie aastakümnete pikkuse arengu peamised tulemused jm. Kaane kujundanud J. Sonn. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 4000 eks. 160 lk. Hind 15 kop.

NSV LIIDU KONSTITUTSIOON. TEOORIA JA POLIITIKA PROBLEEMID. Teoreetiliste seminaride näidisteemad ja -plaani. Brošüür partei-haridussüsteemile. Tõlkinud H. Aasamaa. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 1500 eks. 16 lk. Hind 3 kop.

SINU TÄHEKE.

Abimaterjal tööks oktoobrilastega. Teine trükk. Raamatu on kirjutatud autorite kollektiiv: N. Isat, I. Maranik, E. Pollisinskaja, L. Pärna, H. Rattiste, M. Steinberg, E. Takis, M. Velleste. Koostanud H. Rattiste, kunstiliselt kujundanud V. Kotkas. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 10 000 eks. 224 lk. + lisaleht. Hind 80 kop.

Hugh Baddeley. AMATÖÖR-FILMI MONTAŽ.

Brošüüris tutvustatakse kõigepealt filmi kokkuvõtmise tehnikat külge. Seejärel käsitletakse montaaži põhitõdesid. Kolmas osa hõlmab lühidalt montaaži ajaloolist arengut ja teoreetilisi aluseid. Vene keelest tõlkinud Ü. Kedus, retsenseerinud H. Pedusaar. Kaas: E. Tali. Kirjastus «Valgus». Trükitud 10 000 eks. 80 lk. Hind 40 kop.

TARTU TÄHETORNI KALENDER 1978. AASTAKS. LIV aastakäik.

Sisaldab lisaks kalendariümle mitmeid populaarteaduslikke astronoomiaalaseid artikleid. Autorid: A. Kipper, H. Eelsalu, L. Luud, J. Jaaniste, T. Tuvikene, Kaas: O. Mellov. Eesti NSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Instituudi W. Sruve nimelise Tartu Astrofüüsika Observatooriumi väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 3000 eks. 88 lk. Hind 30 kop.

S. Masso, O. Relve. VOILEIVAD. Raamatus on antud üle 400 retsepti. Ilustreeritud must-valgete ja värvus-fotode ning joonistega. Kolmas, täiendatud trükk. Kunstiliselt kujundanud A. Sade. Kirjastus «Valgus». Trükitud 50 000 eks. 196 lk. Hind 85 kop.

«EESTI LOODUS» nr. 1.

On pühendatud tervenisti A. H. Tammsaare juubelpäevale. Leenu Siimiskeri võtab sõna teemal «Tammsaare ja loodus». Asko Sõit on andnud kirjaneku «Hansenid ja teist» A. H. Tammsaare teoste prototüüp. Karl Orviku «A. Hansen-Tammsaare ja eestikeelne geoloogiasõnavara» jne. Mõnda venna noorusaastat paistab kirjaniku öde Marta Hansen. 64 lk. Hind 30 kop.

«NOORUS» nr. 1.

Lehekülgedel «Tammsaare 100» on antud Kalju Saaberi «Õhtu Tammsaarega Punasel Lagedal» ja Ralf R. Parve kirjanek koos piltidega «Viis arhiivifotot Tammsaarest». Ajakirja 1977. a. kirjandusvõistlusest teeb juttu Rudolf Rimmel, üleilulisest nõukogude laulude esitamisest võistlusest Moskvas Valter Ojakäär jm. 42 lk. Hind 30 kop.

«KOSIMUSED JA VASTUSED» nr. 2 (257).

Vastab teiste materjalide hulgas pärimistele, mis puudutavad rahvusektsiooni VSDT(b)p organisatsioonide juures, India ookeani demilitariseerimisprobleemi ja eestlaste osalemist Vene-Türgi sõjas 1877—1878, ning küsimustele «Miks kestab Ulsteri kriis?», «Kas inim-kind saab uue ühiskeele?». 48 lk. Hind 12 kop.

«ABIKS AMETIÜHINGU AKTIVISTILE» nr. 5 (83), 1977.

Avaldab materjali aasta töötulemuste eest hüvise maksimise korra ja tingimuste kohta ning parkla- ja garaažikooperatiivi näidispõhikirja, teeb kokkuvõtte kommunistliku töö koolide moodunud õppeaastast jm. 32 lk. Hind 11 kop.

«TEHNIKA JA TOOTMINE» nr. 1. Jaanuar 1978. 58 lk.

Hind 40 kop.

«KEHAKULTUUR» nr. 2. Jaanuar 1978. 32 lk. Hind 30 kop.

«PIKKER» nr. 2. Jaanuar 1978. 16 lk. Hind 20 kop.

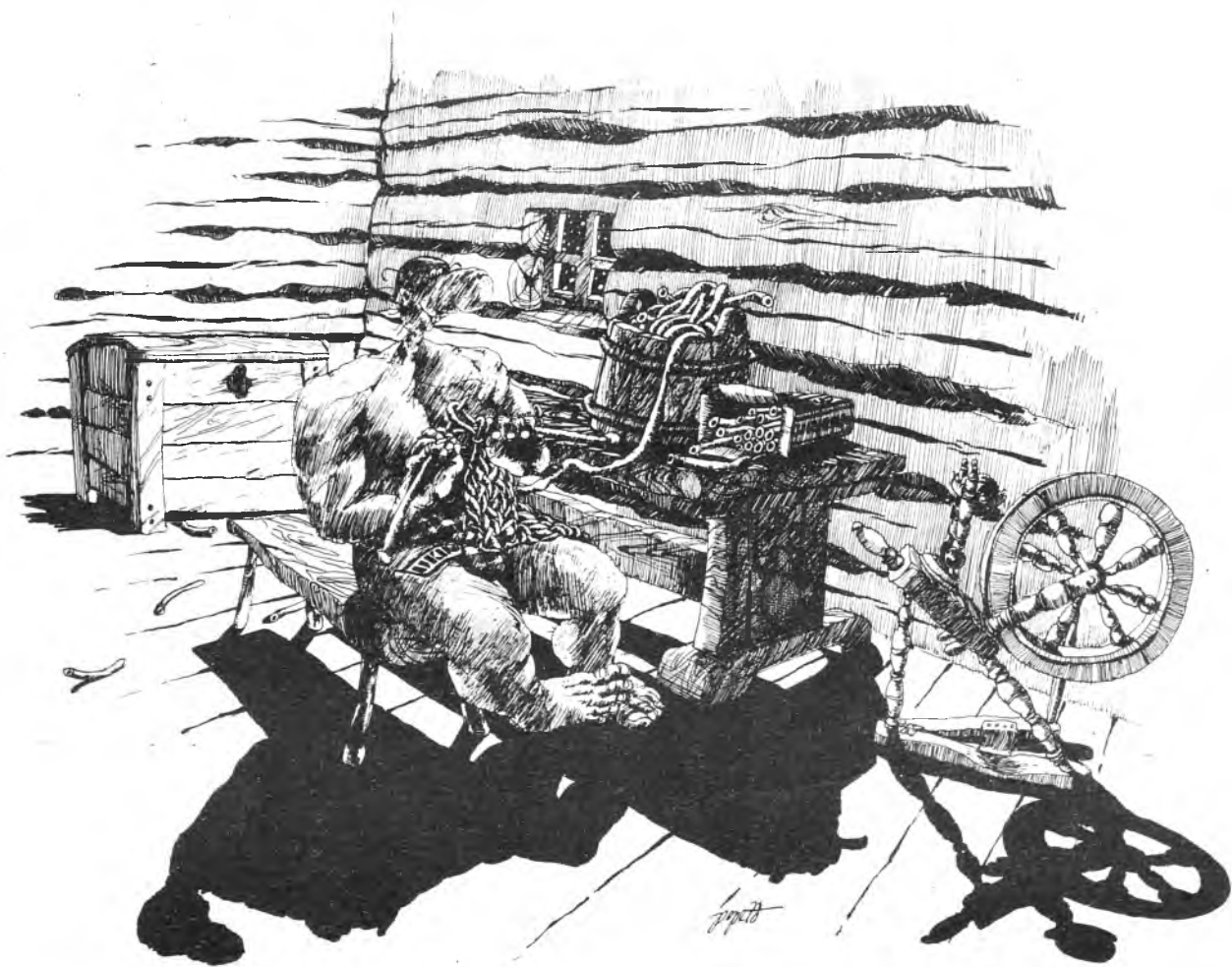
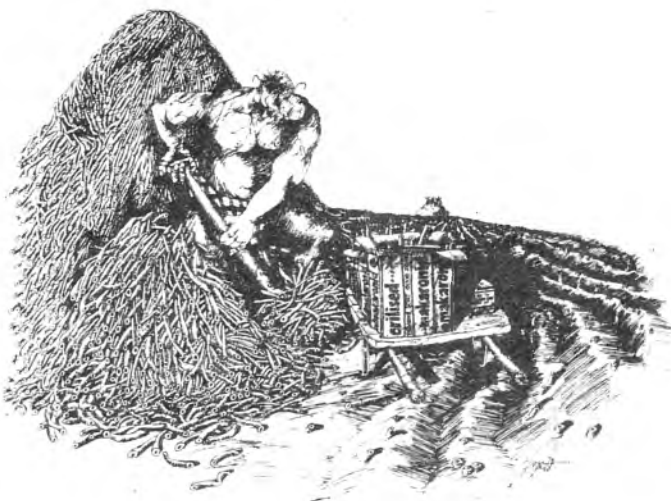
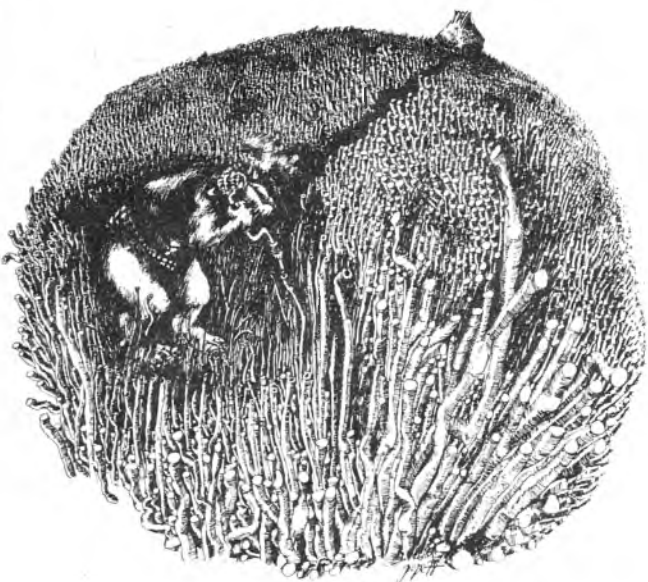
VEAPARANDUS

Eelmises numbris antud L. Siimiskeri ja A. Palmi koostatud albumi «A. H. Tammsaare. Pildikroonika eluteest ja -tööst» annotatsioonid lõpuriadades palume lugeda: Väljaande lisades on toodud peatükkide sissejuhatuste ja pildialkirjade tõlke vene ja inglise keeles. Tõlkinud vastavalt Olga Samma ja Oleg Mutt

PÕLD (sarjast „Aastaajad”)

MATI KÜTT

REIN LAUKS

4. LUGU OSKARIST ja ühest puudusest

PUUDUSED EE...
...TULEKS
KÕRVALDADA...

AGA SEDA VÕIB
KA RASKUSEKS
NIMETADA...

jaa...

..HOPST!

RASKUSI TULEB
LIHTSALT
ÜLETADA

Индекс 69786

«СИРП Я ВАЗАР»
(«Серп и молот»)

TOIMETAJA E. TINN
TOIMETUSE KOLLEGIUM: J. ALLIK, V. GROSS, K. IRD, J. KAHK, J. KANGILASKI, K. KIISK, J. KOHA, M. PORT, A. PÄIEL, E. REKKOR, L. REMMELGAS, A. TAMM, I. TORN, Ü. TUULIK, P. UUSMAN ja D. VAARANDI.

Toimetuse aadress: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 441-416, toimetaja asetäitja — 449-924, vastutav sekretär — 601-703, publitsistika- ja kultuuritöö osakond ning kunstiosakond — 601-905, kirjandusosakond — 442-484, muusikaosakond — 443-311, teatriosakond — 601-246. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbri hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 73.

«Sirp ja Vазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика». Таллинн, ул. Пикк, 73. EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda. Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

MB-00447

Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 56 500

Tell. nr. 428

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10